

VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA
Muusikaosakond
Rahvamuusika õppetool

Helle Suurlaht

**VÄIKEKANNELDE MEISTERDAMISE
TAASELUSTAMINE
FOLKLOORILIIKUMISE KONTEKSTIS
20.-21. SAJANDI VAHETUSEL**

Diplomitöö

Juhendaja: dotsent Marju Torp-Kõivupuu
Nõustaja: etnograaf Igor Tõnurist

Tabasalu / Viljandi 2005

SISUKORD

SISSEJUHATUS	lk. 5
1. Rahvuslik ja kultuuriline identiteet	lk. 9
1.1. Rahvakultuur tänapäeval.	lk. 10
1.1.1. Rahvakultuur kui üks kultuuriliik	lk. 10
2. Folkloori “teine elu”	lk. 11
2.1. Folkloori huvi tõus 1960 – 1970.ndatel maailmas	lk. 11
2.2. Folkloori huvi tõus 1960 – 1970.ndatel Eestis	lk. 12
2.2.1. Autentse rahvamuusika harrastusansamblid Eestis	lk. 13
3. Rahvamuusika 20.saj. lõpul ja 21. saj. algul	lk. 15
3.1. Folklooriliikumine ja tema alaliigid	lk. 17
3.1.1. Tantsuklubi liikumine	lk. 18
3.1.2. Pereklubi liikumine	lk. 20
4. Väikekannelde meisterdamine	lk. 22
4.1. Väikekannelde tagasitulek	lk. 23
4.1.1. Kuuekeelsete kannelde masstoodang Tallinna Klaverivabrikus 1990-1997	lk. 23
4.2. Kandlemeister Raivo Sildoja	lk. 26
4.2.1. Elukäik	lk. 26
4.2.2. Raivo Sildoja väikekandled	lk. 26
4.3. Kandlemeister Roland Suits	lk. 27
4.3.1. Elukäik	lk. 27
4.3.2. Roland Suitsu väikekandled	lk. 28
4.4. Kandlemeister Indrek Roosi	lk. 28
4.4.1. Elukäik	lk. 29
4.4.2. Indrek Roosi väikekandled	lk. 29

4.5. Kandlemeister Rait Pihlap ja “Kandlekoda”	lk. 30
4.5.1. Elukäik	lk. 30
4.5.2. Rait Pihlapi väikekandled	lk. 30
4.6. Soome viiekeelse kandle “tagasituleku”tähtsamad punktid 1970-1990	lk. 32
4.7. Väikekandle mängimise ja repertuaari muutused seoses pilli kasutamisega tänapäeval	lk. 33
4.8. Pärimusmuusikalaagrid	lk. 33
4.8.1. Pillimeisterdamise laagrid – kandlemeisterdamise laagrid	lk. 34
4.8.1.1. Üldtutvustus	lk. 34
4.8.1.2. Laagrite tingimused	lk. 35
4.8.1.3. Laagrite sisu	lk. 35
4.8.1.4. Teised tegevused laagris	lk. 36
4.8.1.5. Mida kätkeb endas pillide meisterdamine laagrilisele?	lk. 37
4.8.2. Pärimuslaagrites meisterdatud väikekandled 2001 – 2004	lk. 38
4.8.3. Pillimeisterdamine vabaaja tegevusena	lk. 40
4.8.3.1. Pärast laagrit valminud pillid	lk. 40
4.8.3.2. Väikekannelde süstemaatiline meisterdamine õppetöö käigus ja huviala ringis	lk. 41
5. Väikekannel Eestis	lk. 43
5.1. Arhailine kannel soome-ugri ja balti rahvastel	lk. 43
5.1.1. Sõna <i>kannel</i> erinevates eestikeelsetes etnograafia-alastes väljaannetes ja entsüklopeediates	lk. 43
5.1.2. Arhailine kannel	lk. 46
5.1.3. Eesti kuuekeelne kannel ehk väikekannel	lk. 47
5.1.4. Setu kannel	lk. 49
5.1.5. Loodevenelaste <i>gusli</i>	lk. 51
5.1.6. Baltlaste kannel	lk. 52
5.1.7. Soome-karjala kannel	lk. 53
5.2. Kandle kui instrumendi kujutamine lüroepikas	lk. 54

5.3. Uuem kihistus – eesti kannel 19. saj. lõpul ja 20. saj. I poolel	lk. 55
5.4. Kandlemäng vanemas ja uuemas laulukultuuris	lk. 56
5.4.1. Kandlemäng vanemas laulukultuuris	lk. 56
5.4.2. Kandlemäng uuemas laulukultuuris	lk. 58
KOKKUVÕTE	lk. 60
KASUTATUD KIRJANDUS	lk. 62
LISAD	
LISA 1 Andres Peekna arvamus Tallinna Klaverivabrikus toodetud kuuekeelsete kannelde kõlakvaliteedi kohta	lk. 65
LISA 2 Piret Päär ja Muinasjutukool - kirjavahetus	lk. 66
LISA 3 Raivo Sildoja küsimustiku vastused	lk. 67
LISA 4 Roland Suitsu küsimustiku vastused	lk. 70
LISA 5 Indrek Roosi küsimustiku vastused	lk. 71
LISA 6 Rait Pihlapi küsimustiku vastused	lk. 75
LISA 7 Tiit Saare väikekannelde kirjeldused	lk. 76
LISA 8 Sirje Voitka küsimustiku vastused	lk. 78
LISA 9 Tallinna Vanalinna Hariduskollegiumi Põhikoolis meisterdatud väikekanded	lk. 81
LISA 10 Laagrikorraldaja küsimustik	lk. 82
LISA 11 Tabel 1 – sõna <i>kannel</i> pilli ja pillimängijaga seotud seletused	lk. 84
LISA 12 Tabel 2 – sõna <i>kannel</i> pillinimetused	lk. 88
LISA 13 Tabel 3 – sõna <i>kannel</i> rahvapärased nimetused	lk. 89
LISA 14 Tabel 4 - sõna <i>kannel</i> teised tähendused	lk. 90
LISA 15 Kaart 1 – kandlemängu kirjelduste levikuala kaart	lk. 91
ZUSAMMENFASSUNG	lk. 93

SISSEJUHATUS

“*Nad teevad endile ise kandle ja õpivad ka ise ilma õpetuseta nendel mängima,*” märkis M. F. Hasse eesti rahvapärase pillimuusikainstrumentaalmuusika kohta 18.saj. teisel poolel Võru- ja Tartumaal.¹ Kas 21.sajandi algul võib täheldada Eestimaal sedasama, mida kirjeldas peaaegu kaks ja pool sajandit tagasi baltisakslane M .F. Hasse.

Käesolev uurimus käsitleb väikekandle meisterdamise taaselustamist Eestis alates 20.sajandi lõpust, nähes selles tegevuses ka seoseid folklooriliikumise huvi tõusuga samal perioodil mitte ainult Eestis vaid kogu maailmas tervikuna. Väikekannelde meisterdamise taaselustumisest ongi töö autori arvates kujunenud Eestis folklooriliikumise üks alaliike. Ka puudub senini Eestis põhjalikum ülevaade väikekannelde meisterdamisest kaasajal, missugust lünka käesolev uurimistöö püüab täita.

Varemalt on lühikese ülevaate kuuekeelse kandle ajaloost ja tema mänguvõtetest kirjutanud muusik Jaan Sööt vihikus “Kuuekeelne kannel”, mis olid kaasas Tallinna Klaverivabrikus toodetud kuuekeelsete kanneldega.² Põhjalikuma ülevaate väikekannelde ajaloost Eestimaal ja naabermaades on kirjutanud etnograaf Igor Tõnurist “Eesti väikekandle loos” rahvamuusik Pille Karrase koostatud “Kuuekeelse kandle” noodikogus³.

Käesoleva diplomitöö uurimuse eesmärk on otsida ja selgitada väikekannelde meisterdamise taaselustamise tagamaid: selgitada, kuidas armastatud, ent ometi ajahõlma unustatud instrument leidis taas tee kaasaja noorte ja mitte niiväga noorte inimeste hinge lähedale. Teame, et väikekandle puhul on tegemist ühe vanima keelpilliga. Selle

¹ Põldmäe Rudolf. Lisaandmeid eesti talurahva elu kohta XVIII sajandil ja XIX sajandi esimesel poolel. *Kultuuriloolisi vahelugemisi*. Tallinn 1979, lk. 99.

² Sööt Jaan. *Kuuekeelne kannel*. Tartu Eesti Rahva Muuseum 1990.

³ Tõnurist Igor. Eesti väikekandle lugu. *Kuuekeelne kannel*. Koost. P. Karras. Viljandi 2001.

instrumendi ja tema muusika kaudu tunnetatakse ka oma rahva juuri. Ülevaadet väikekandle levikuloost eestlaste ja naaberrahvaste juures saab lugeda käesoleva töö viimases osas.

Töö põhirõhk aga on asetatud väikekandle koha kaardistamisele tänapäeval Eesti pärimusmuusikamaastikul. Tähtis roll autentset taotleva pärimusmuusika, sealhulgas ka kandlemuusika jõudmisel nii kontserdilavale kui ka taaskasutusele lasteaia- ja koolimuusikasse on folklooriliikumisel.

Konteksti, taustsüsteemi parema mõistmise huvides vaatlengi töö esimeses peatükis rahvakultuuri tähendust tänapäeval ja teises peatükis folklooriliikumise esimest lainet, mis avaldus Eestis 1960-1970ndatel esimeste autentsete rahvamuusikaansamblite tekkega. 1970-1990ndatel ei toimunud erilisi suuri edasiliikumisi pärimusmuusika valdkonnas, seetõttu käesolevas töös seda ajavahemikku eraldi ei käsitleta.

Töö kolmandas peatükis käsitletakse folklooriliikumise alaliike, mis tekkisid 1990ndatel ja mille hulka saab arvata ka tantsuklubide ja pereklubide liikumise, millega koos saame rääkida ka väikekannelde nõ tagasitulekust või nende pillide teisest elust. Oluline roll pärimusmuusika populariseerimisel on noorte pärimusmuusikalaagritel, kus lapsed saavad õppida erinevatel rahvapillidel mängima, sealjuures ka väikekandlel, mis on kujunenud kõige populaarsemaks pilliks, just lastel on kerge pillimängu omandada, sest mänguvõtted on suhteliselt lihtsad. Kuna nendes laagrites on tegemist ainult pilliõpetamisega, siis käesolevas töös neid ei käsitleta.

Töö neljandas peatükis võtan kokku väikekannelde tootmised/meisterdamise, mis on toimunud nii kandlemeistrite kui ka paljude toredate inimeste poolt. Ei saa jätta märkimata, et selle töö üheks inspiratsiooniallikaks ongi minu enda tehtud kuuekeelne kannel, mis valmis 2002.a. Saaremaal Leisi pillimeisterdamise laagris. Nähes laagris pillimeisterdamisega kaasnevat suurt entusiasmi, hakkasin ma teema vastu põhjalikumalt huvi tundma. Mitu aastat minu pillitegemisi kõrvalt vaadanud, samas mind nõu ja jõuga aidanud 12-aastane tütar tegi sel aastal endale ise kuuekeelse kandle.

Kuuekeelseid kandleid hakkas tööstuslikult 1990.a. tootma Tallinna Klaverivabrik (TKV). Pilli tootmisest kirjutasin Els Roode ja Sirje Voitka mälestuse järgi. Kuuekeelse kandle ja kandlemängu populariseerijaks hiljem olid Tuule Kann ja Celia Roose ning Rahvakultuuri Arendus- ja Koolituskeskuses tegutsev Muinasjutukool Piret Pääri eestvedamisel. Seal ajal kasvas nii pillide arv kui ka populaarsus inimeste hulgas. TKV lõpetas kuuekeelsete kannelde tootmise 1997.a, kuid selleks ajaks oli Eestimaal valminud käsitööna juba mõned üksikud väikekanded. Ning vajadus pillide järele kasvas veelgi. Ajapikku tekkisid pillimeistrid, kes meisterdasid kandleid ja sekka veel teisigi rahvapille. Kandlemeistrina käsitlen oma töös Raivo Sildojat, Roland Suitsu, Indrek Roosit ja Rait Pihlapit. Välja arvatud Roland Suits, kes on rohkem spetsialiseerunud keskaegsete pillide ehitamisele, on teised meistrid osalenud juba mitu aastat oma pillidega Viljandi Pärimusmuusika Festivali pillilaadal, mistõttu on need meistrid igati tunnustatud ja tuntud rahva poolt. Soomlaste ja leedulaste eeskujul on Eestis toimunud juba mitmendat aastat ka kandlemeisterdamise laagrid. Kõik neli ülalnimetatud kandlemeistrit on nendes laagrites olnud ka õpetajateks-juhendajateks.

Minu väide, et päris esimene kandlemeisterdamise laager toimus 2001.a. Leisis Saaremaal on täpne fakt, kuid enne seda on mõned aastad siiski tehtud juba väikesi kandleid juhendaja näpunäidete järgi.

Üsikuid väikseid kandleid on tehtud ka enne minu poolt käsitletavat meisterdamise perioodi. Näit. 1970ndatel aastatel oli ansambel "Leegajuses" kasutusel setu kannel, mis oli tehtud Toivo Luhatsi poolt. Pildi järgi tegi Pärnumaal Tali külas Paul Tamm setu labaga kandle. Selliseid üksikuid katsetajad võib olla kindlasti veel.

Väikekannelde meisterdamine ei toimu mitte ainult suveti laagrites, vaid ka huvialaringides õppeaasta jooksul.

Käesoleva töö teoreetilisteks lähtekohtadeks on Eesti ja rahvusvaheliste folkloristide-etnoloogide uurimused folklooriliikumisest ja väikekanneldest. Iseseisva uurijana

kasutasin materjali hankimiseks küsitlust ning suulist ja kirjalikku intervjuerimist. Küsitlesin Krista ja Raivo Sildojat, Lilian Västerit, Õie Sarve, Rait Pihlapit, Roland Suitsu, Indrek Roosit ja Sirje Voitkat. Kirjalikku ja suulist intervjuud tegin Igor Tõnuristiga. Suulist intervjuud tegin Tuule Kanni, Meelika Hainsoo, Margus Silla ja Els Roodega. Kirjalikku intervjuud tegin Lilian Västeri, Mart Aardami, Tiit Saare, Piret Pääri, Andres Peekna, Raivo Sildoja, Indrek Roosi, Rait Pihlapi, Õie ja Ain Sarve ja Celia Roosega.

Töö valmimisel on mind aidanud Marju Torp-Kõivupuu ja Igor Tõnurist ning kõik eelmises lõigus nimetatud inimesed. Lisaks tänan Indrek Kiverikku ja tehnilise abi eest Mati Mõttust. Tänan kõiki!

1. RAHVUSLIK JA KULTUURILINE IDENTITEET

Rahvusliku identiteedi all mõtleme rahvuslikku ühtekuuluvustunnet, rahvuslikku eneseteadvust. Modernismiajastule on omased paikkondlik ja rahvuslik identiteet. Postmodernistlikus ühiskonnas asenduvad teisenenud identiteediga, mida iseloomustab avatus, kohanemine, ümberkehastumine jne. Postmodernistliku ühiskonna inimese mina-kontseptsiooni kujundavad kaks vastandlikku poolust – ühelt poolt riiklike ja rahvuslike struktuuride mõju vähenemine ja globaliseerumine, teisalt sootsiumide osakaalu suurenemine ning inimese loomuomane soov kuuluda kellegi hulka.

Rahvuslik ja kultuuriline identiteet on kompleksed nähtused, mis kujunevad eri komponentide sünteesina. Inimese identiteeti mõjustab tema kuuluvus korraga erinevatesse mikro- ja makrosootsiumidesse, mis osalt hõlmavad üksteist, osalt lõikuvad, osalt erinevad ja vastanduvadki. Näiteks võib üks eestlane tunda end samal ajal saarlase või setuna (päritolult), tallinlasena (elukoha järgi), soome-ugrilasena (keele põhjal), vastandudes aafriklasele või asiaadile aga ennekõike eurooplasena. Samal ajal mõjustavad tema identiteeti sugu, vanus, sotsiaalne kuuluvus, haridus, religioossed ja poliitilised tõekspidamised, huvide, maitse, arusaamiste ja muud erinevused mõjustavad ka tema mõtlemist, olemist ja käitumist oma rahva esindajana.

Eestlaste rahvusliku ja kultuurilise identiteedi järjepidevust on aidanud hoida ning säilitada kodu ja perekond kollektiivse kultuurimälu kandjana, laialdane omaalgatuslik ühistegevus ning kollektiivse rahvakultuuri vormide kujunemine rahva elulaadi orgaaniliseks osaks. Põline paikne asuala ja sellega seotud traditsionalism on kahtlemata oluliselt mõjutanud ja kujundanud eestlaste identiteeti, hoolimata suurtest ajaloolistest muutustest selles.⁴

⁴ Rüütel, Ingrid. Rahvalaul paikkondliku ja rahvusliku identiteedi komponendina Eestis. *Eestlane ja tema maa*. Tallinn 2000, lk. 140-142.

1.1. Rahvakultuur tänapäeval

1.1.1. Rahvakultuur kui üks kultuuriliik

Eestlased tajuvad oma rahvust eelkõige kui ühise keele ja kultuuri ning ühise ajaloomäluga inimrühma, kes on teadvustanud end eestlasena. Rahvakultuuri võib käsitleda kitsamas ja laiemas tähenduses. Aili Aarelaid on defineerinud seda kui “paikkondlikul ja kindlapiirilisel etnilis-keelelisel tasandil edendavat vaimlis-materiaalset kollektiivset ja traditsioonidest kantud rohujuuretasandi loometegevust ...” Rahvakultuuri ei saa käsitleda pelgalt kui minevikupärandit, vaid kui aineliste ja vaimsete väärtuste kogumit, mis taassünnib või teiseneb iga uue põlvkonna elutegevuse ja – käsitluse tulemusena.⁵

Tänapäeval, mil eksisteerivad kõrvuti professionaalne kultuur (kutseliste kunstnike looming), rahvakultuur (folkloor e pärimus – ning harrastuskultuur) ja massikultuur (massiteabekanalites levitav, tööstuslikult paljundatava, valdavalt globaalne kommertskultuur), kerkib esile nende funktsioonide osatähtsus, omavaheliste suhete ja osatähtsuse probleem kultuuri üldpildis.

Rahvakultuur ei ole kõrgkultuuri jäljendamine rohujuuretasandil. Sel on iseseisvad ülesanded ja oma roll ühiskonnas. Kui professionaalses kultuuris on peamine uute kunstiväärtuste loomine ja innovatsioon, selle eesmärgiks on kunstiloomingu edastamine tarbijale, kusjuures looja ja tarbija on üksteisest lahutatud või eraldunud, siis rahvakultuuris on olulisem kultuuris osalemine ja kultuuriline kommunikatsioon, kultuuriline eneseteostus, üldise loovuse ja vaimsuse arendamine, traditsioonide hoidmine, ühistunde ja identiteedi kindlustamine.⁶

⁵ Aarelaid Aili. Eesti rahvakultuur ja eurointegratsiooni hingus. *Rahvakultuur ingliska ja internetiga*. Tallinn 1999, lk.18.

⁶ Rüütel Ingrid. Rahvakultuur ja selle perspektiivid. *Eesti uue aastatuhande lävel. Väikerahva võimalused ja valikud*. Tallinn 2000, lk. 205-206.

2. FOLKLOORI “TEINE ELU”

Mis on folkloor?

Folkloori (e. pärimusliku ja rahvapärase kultuuri) all mõistetakse kollektiivi traditsioonipõhjalise loomingu kogumit, mida esitab rühm või üksikisik, mis vastab ühiskonna ootustele ning kajastab eriliselt ühiskonna kultuurilist ja sotsiaalset identiteeti. Tema normid ja väärtused levivad edasi suuliselt, jäljendades või mõnel muul viisil. Rahvaluule vormide hulka kuuluvad muuhulgas keel, kirjandus, muusika, tants, mängud, mütoloogia, rituaalid, tavad, käsitöö, arhitektuur ja muud kunstid – sellest definitsioonist johtub, et folkloori tuumana ei käsitleta näiteks folkloori kõige arhailisemat või enam arenenud või kõige laiemalt tuntud pärimust, vaid lihtsalt seda ainet, millel on otseseid seoseid kultuurilise identiteedi ja sotsiaalse ühtekuuluvustundega.⁷

Folkloori “teine elu” tähendab pärimusainese ülestõusmist arhiivist või muust säilituspaigast. Pärimusprotsessist lahti rebitud ja talletatud aines satub jälle ringlusse. Üsna harva pöördub pärimus tagasi just oma juurte juurde või selle kollektiivi juurde, kust ta on pärit. Kui nõnda juhtub, toimub tagasipöördumine sageli vormis, mis on pärimusprotsessile võõras: kirjasõnas, helisalvestusena, filmina, mis järgib muid, mitte suulise pärimuse norme,⁸ näit. ans. “Pantokraator” esitas lavalt itke ja hällilaule.

2.1. Folkloorihuvi maailmas 1960-1970ndatel aastatel

Autentse rahvamuusika tulek harrastusliikumisse leidis aset alles 20.sajandi viimastel aastakümnetel. Ehtsa rahvalaulu ja rahvamuusika juurde pöörduti tagasi mitmetel põhjustel ja ajenditel.

Folkloorihuvi tõusu võis 1960.-1970. aastatel märgata kogu maailmas. Rahvamuusikaharrastus hoogustus Iirimaal, Põhjamaadel jm. See on laiema sotsiaalpsühholoogilise kandepinnaga nähtus, millel on üldisemad tagamaad. Tehniline

⁷ Honko Lauri. Folklooriprotsess – <http://www.folklore.ee/tagused/nr6/honko.htm>

⁸ sama

progress ning järsult kasvanud migratsioon ja linnastumine tõid kaasa sotsiaalsühholoogilise kriisi ja üldise võõrandumise. Inimene eraldus oma juurtest ja loomulikust keskkonnast. Ta kaotas oma identiteedi – tundis, et ei kuulu kuhugi ega ole lähedalt seotud kellegagi. Kõik kuhjus, kuni ring sai täis ning inimene hakkas taas otsima inimest, igatsema lihtsat ja loomulikku, otsima kohta, kuhu ta kuulub, sugu ja rahvast, kust ta põlvneb.⁹

2.2. Folklooriliikumine 1960-1970ndatel Eestis

Folkloori ehk rahvaluulehuvi kujunes seoses kaasaja mõttevooludega: ühelt poolt looduse ja kultuuri evolutsiooniline käsitlemine, teiselt poolt mineviku ja looduslähedase eluviisi kui kultuurilise *teistsuguse* idealiseerimine, millega seostus inimeste sisemiste, ühiskonna mõjust ja seisusest sõltumatute väärtuste rõhutamine.¹⁰

Eestis kaasnes lisaks folklooriliikumisele ka pöördumises alternatiivmeditsiini ja looduslike ravimite poole, tungis linnast loodusesse, rohelises liikumises, suguvõsa kokkutulekute ja kodukandipäevade korraldamises, kohalike ja rahvuslike kultuuritraditsioonide taaselustamises jne, mis olid tegelikult ühe ja sama protsessi avaldused. Folklooriliikumine oli osa üldisemast kultuuriökoloogilisest liikumisest.¹¹

Folklooriliikumist võib käsitada ka kui teatavat psühholoogilist kompensatsioonimehhanismi, mis kujundab kultuurilise kommunikatsiooni abil oma võrgustiku, sidudes inimest

- oma lapsepõlvkodu ja kõigega, mis teda seal ümbritses ning millest ta sealt lahkudes puudust tunneb, suurendades ontoloogilist turvatunnet
- oma vanemate, vanavanemate ja esivanemate, taastades või tugevdades eri põlvkondade sidet, nii reaalselt kui ka mentaalset;
- oma lähigrupiga, kujundades ja tugevdades oma sõprusringi tavakeskkonnas.

⁹ Rüütel, Ingrid. Rahvalaul paikkondliku ja rahvusliku identiteedi komponendina Eestis. *Eestlane ja tema maa*. Tallinn 2000, lk. 150.

¹⁰ Särg Taive. Mis on eesti rahvamuusika? *Mõeldes muusikast. Sissevaateid muusikateadusesse*. Tallinn 2004, lk. 131-132.

¹¹ Rüütel, Ingrid. Rahvalaul paikkondliku ja rahvusliku identiteedi komponendina Eestis. *Eestlane ja tema maa*. Tallinn 2000, lk. 150.

Ühtlasi loob folklooriliikumine uue, argimaailmast erineva reaalsuse, mis tekitab pidutunde, suurendab sisemist tasakaalu, tõstab elukvaliteeti.¹²

Külakeskkonnast välja kasvanud eestlaslik pärimuskultuur oli tänu anneksiooni pikaajalisele püsimisele omandanud nn “küpse sotsialismi” ajajärgul uue sotsiaalse dimensiooni. Nimelt kujunes kiires industrialiseerumise ja linnastumise trendides ja ideoloogilise surve olukorras just pärimuskultuuri komponentide restruktureerumise tulemusena nähtus, mida võiks nimetada uusromantiliseks eestlaslikuks elulaadiks.¹³

2.2.1. Autentse rahvamuusika harrastusansamblid Eestis

1970. aastate alguses hakkas levima Eestis ehedat rahvamuusikat teadlikult viljelev ja propageeriv folklooriliikumine, milles esimesteks suunaandjateks olid ansamblid “Leigarid” (juht Kristjan Torop) ja “Leegajus” (Igor Tõnurist), veidi hiljem “Hellero” ja mõni teine rühm. Seni olid ehtsat esituslaadi säilitanud üksnes setu ja kihnu folkloorirühmad ja üksikpillimehed, kellel polnud aga linnamiljões ja kultuuripoliitikas suuremat mõjujõudu.¹⁴

“Leegajusele” pani aluse Igor Tõnurist 1970.aasta lõpul, mis sai esimeseks maarahva traditsioonilist muusikat populariseerivaks ja linnanoori liitvaks ühenduseks Tallinnas. Esimesed liikmed ansamblis olid Igor Tõnurist, Toivo Luhats ja Ain Sarv. Lisaks pillimängimisele hakati veel rahvalaule laulma, esialgu õpiti Herbert Tampere raamatust “Eesti rahvalaule viisidega”¹⁵. Mõne aja möödudes lisandus ansamblisse liikmeid Ajaloo Instituudist ja hiljem veel paar viulimängijat.

1973. aastal loodi selle juures setu laulurühm, mis oli üldse esimeseks linnas tegutsevaks setu folkloorirühmaks. Mõtte setu folkloorirühma loomiseks sai Igor välitöödelt, kus ta osales 1972.a. Setumaal ja 1980.a. Vastseliinas, kus ta märkas tegelike rahvalaulike vaikset ja võimsat esitusmaneeeri. Setu laulurühmas laulsid Tallinnasse elama asunud

¹² Sama, lk.155.

¹³ Aarelaid Aili. Eesti rahvakultuur ja eurointegratsiooni hingus. *Rahvakultuur ingliska ja internetiga*. Tallinn 1999, lk.11.

¹⁴ Tõnurist Igor. Muusika ja tants. *Eesti rahvakultuur*. Tallinn 1998, lk. 476.

¹⁵ Tampere Herbert. *Eesti rahvalaule viisidega*. I-V . Tallinn 1956-65.

külainimesed Setumaalt. Sellest on tänaseks võrsunud ansamblid "Sõsarõ" ja "Siidisõsarõ".

Repertuaarile saadi lisa ekspeditsioonidelt, arhiivimaterjalidest ja teistest allikatest. Ka otse lauljatelt õpiti, näiteks Kihnu ja Setumaa laulikutelt. Juhendajaks oli Igor Tõnurist ja Jaan Sarv, vahel ka Toivo Luhats, mõnel korral kohtuti ka Herbert Tamperega.

Esiialgu lauldi ja mängiti pilli, tantsimine tuli hiljem. Üsna kohe kujunesid välja poiste laulurühm, tüdrukute laulurühm ja pillirühm, koos mängiti ringmänge.

Ansambel harjutas igal nädalal ja enne esinemisi tihedamalt. 1990.ndate lõpupoole täiskasvanute rühm lagunes, aga 1980.ndatel alustas tegevust lasterühm, mida juhendasid Õie Sarv, keda hiljem aitas Ain Sarv. Lasterühm esines viimaseid kordi 2000-01 aastal.

Leegajuses tarvitati väikekandleid episoodiliselt juba 1970ndatel aastatel. Ühe kuuekeelse peegelpildis setu labaga kandle tegi ansamblile Toivo Luhats. Sellel pillil mängis Igor Tõnurist 1984.a. heliplaadile "Irboska kirikukellad". Ansambelis oli kasutusel veel lätlaste kingitud 10-keelne õõnestatud kannel, millel 1980ndate lõpul-1990. alguses mängis Margus Rahuoja. Temal oli kasutada Andres Peekna poolt, Kanadas väljaantud läti 10-keelse kandleõpiku alusel, koostatud mängutehnika kirjeldus.¹⁶

Ansambel "Leigarid" asutas 1969.a. Kristjan Torop, kes seda ansamblit ka juhendas. Laulurühm, pillirühm, tantsurühm olid eraldi. Lauldi uuemaid laulumänge ja rahvalikke laule, lauluosa oli üldiselt väike, pillimehed mängisid enamasti tantsuks, harva mängiti mõni torupillilugu. Õpiti esinemiseks ehk lavale minemiseks. Esineti Tallinnas Eesti Vabaõhumuuseumis laupäeviti tutvustades väliskülalistele eesti traditsioonilist kultuuri. Repertuaari õpetas Kristjan Torop ise, kes käis ka ise kogumas ekspeditsioonidel. Süvitsi minekut ainega ei olnud.

Praegu jätkab rühm oma tegutsemist samas vormis, kus juhiks on Kalev Järvela. "Hellero" loodi 1972.a. Asutajateks olid Mikk Sarv, Heno Sarv, Viktor Danilov ja Paul Hagu. 1970-ndate algul oli see nagu n.ö. vastupanuliikumine nõukogude kultuuri ja – ideoloogia poolt toetatud ja toodetud kunstlikule rahvamuusikale – külakapellidele.

Algul oli see meestansambel. 1980ndate alguses liitusid ka naisterahvad... Helleros mehed laulsid soome-ugri rahvaste meestelaule, mida õpiti võimalikult traditsioonikandjate käest või oli pärimus kodust kaasa toodud nõ loomuliku osana.

¹⁶ Kirjavahetus Igor Tõnuristiga märts 2005.

Õpetamas käisid setu naised, hiljem kasutati ka Eesti Rahvaluule Arhiivi rahvalulu- ja rahvamuusika kogusid.

Helleros oli põhitegevus soome-ugri rahvaste laulud (ka mängulaulud) Peeter Panov ja Heno Sarv, Indrek Park jt. mängisid ka torupilli, aga see oli rohkem ikka kõrvaltegevus.

Hellero lauljate lastest kasvas välja Väike Hellero, kes nüüd tähistas oma 10 tegevusaastat, mille juhendajaks on ERA teadur Janika Oras. Seal kasvab peale juba uus põlvkond. 10 tegevusaastat tähistas Väike Hellero oma ansambli plaadi väljaandmisega. Plaat pealkirjaga - Mis maksab muaobonõ?¹⁷ sisaldab regilaule Eestimaalt, Setumaalt, vadjalastelt ja isuritelt. Väiksel Hellerol on repertuaaris soome-ugri rahvaste laule, mis seletab laulude kandumisest põlvest põlve, sest minnes tagasi Hellero loomisaegade juurde, olid siis ansambli repertuaaris eelkõige soome-ugri rahvaste laulud.

Nende ansambli tegevuses oli samas omapärane protestiliikumine ametlikult soositud stiliseeritud rahvusliku lavatantsu ja rahvamuusikaorkestrite ning külakapellide vastu, kelle esituses lõi sageli läbi “vormilt rahvuslik, sisult sotsialistlik” materjalile lähenemine. Eesti folkloori taaselustamisel olid need folkloorigrupid uudsed ja omanäolised. Sageli otsiti üles ka ehtsad pärimusevaldajad, kes esinesid nende rühmadega koos.¹⁸ Nõukogude võimu ajal oli tegelikult folklorism kahe teraga relv, ühelt poolt oli ta riiklikult suunatud folklorismiharrastus, kuid teiselt poolt aitas see paratamatult säilitada ja isegi süvendada rahvusteadust.¹⁹

3. RAHVAMUUSIKA 20. SAJANDI LÕPUL JA 21. SAJANDI ALGUL

Traditsioonilise ühiskonna jooni on kõige enam säilinud Eesti äärealadel. Seal on tekkinud järjepidevale kohalikule etnilisele kultuurile tuginevaid folkloorirühmi, kes on rahvamuusika õppinud kohalikust pärimusest, kuid teadvustanud väljastpoolt tulnud tõekspidamiste najal. Need rühmad ise ei tarvitse pidada oma muusikat eesti rahvamuusikaks, vaid kohalikuks etniliseks muusikaks, nimetades seda vastavalt

¹⁷ Plaadil laulavad Väike Hellero liikmed - Janika Oras, Minni Oras, Maarja Oras, Kadi Sarv, Tuul Sarv, Meel Sarv, Pihel Sarv, Maali Kahusk, Päivi Kahusk, Salme Kahusk, Mari Sarv, Kati Valk, Leanne Barbo ja Hedvig Priimägi

¹⁸ Tõnurist Igor. Muusika ja tants. *Eesti rahvakultuur*. Tallinn 1998, lk. 476.

¹⁹ Viires Ants. Eesti rahvateaduse minevik ja tulevik. *Kultuur ja traditsioon*. Tartu 2001, lk. 404.

piirkonnale, näiteks Setumaal setu rahvamuusikat esitav ansambel “Leiko” ja Kihnu saarel ansambel “Kihnumua”. Rahvamuusikat esitavad nad mõnikord selle primaarses funktsioonis kohalikel traditsioonilistel pühadel, teinekord aga sekundaarses funktsioonis pealtvaatajatele.²⁰

Rahvakultuuriline tegutsemisampluaa on milleniumivahetuseks määratult avardunud ning vaimse ja materiaalse vanavaraga tegelemine saab kanda eelkõige sotsio-kultuurilise eneseidentifikatsiooni tähist ning olla vaid üks osa rahva kultuurilisest aktiivsusest.²¹ Paljude inimeste jaoks tähendab osalemine kollektiivses loomeprotsessis võimalust individuaalset identiteeti (taas)leida ja kindlustada. Laulmine, mängimine, tantsimine, musitseerimine, on inimloomuse lahutamatu osa, mis rikastab inimest emotsionaalselt, annab elujõudu, pakub rõõmu ja rahuldust. Inimesele meeldib laulda ja tantsida, mängida ja musitseerida seni, kuni ta jääb inimeseks ega muutu tuimaks meediumiks virtuaalse ja reaalse maailma vahel. Kollektiivsete rahvakunstiliikide kõrval, mis traditsioone säilitades ühtlasi kaasajastuvad ja uusi vorme võtavad, tuleb mainida individuaalseid rahvakunstiliike: soololaulu ja pillimängu, [---]²²

Rahvalaulu kõrval on leidnud laiemat kandepinda ka rahvapärane pillimuusika, mis on hakanud levima suuresti tänu professionaalsetele rahvamuusikutele, kes on õppinud Viljandi Kultuuriakadeemias (VKA) (end. Kultuurikolledž).

Eestis on tekkimas peamiselt VKA baasil *professionaalne pärimusmuusika*, mida teevad vastava muusikastiili väljendusvahendid omandanud silmapaistvate oskustega inimesed. VKA lõpetanud rahvamuusikud identifitseerivad end kui “kutselised pärimusmuusikud”. See ei ole enam rahvamuusika kui paljudele jõukohane musitseerimise viis. Tänapäeva pärimusmuusika on eesti ajaloolise rahvamuusika jälgendav esitamine või töötlemine, mis võib olla ka professionaalne.²³

²⁰ Särg Taive. Mis on eesti rahvamuusika? *Mõeldes muusikast. Sissevaateid muusikateadusesse*. Tallinn 2004, lk. 143.

²¹ Aarelaid Aili. Eesti rahvakultuur ja eurointegratsiooni hingus. *Rahvakultuur ingliska ja internetiga*. Tallinn 1999, lk.19.

²² Rüütel Ingrid. Rahvakultuur ja selle perspektiivid. *Eesti uue aastatuhande lävel. Väikerahva võimalused ja valikud*. Tallinn 2000, lk. 207.

²³ Särg Taive. Mis on eesti rahvamuusika? *Mõeldes muusikast. Sissevaateid muusikateadusesse*. Tallinn 2004, lk. 151-152.

Kuigi 90% eesti rahvamuusikast moodustab rahvalaul, siis just 10% on *rahvapärase pillimänguoskajate* hulgas väga hinnas.

Rahvapärast pillimuusikat mängiti rahva seas levinud ja kasutusel olnud pillidel. Nii ühed kui teise rahvapillid on aegade möödumisel vajunud unustuse hõlma ja seejärel mõne aja möödudes tulnud inimeste sekka kasutusele tagasi. Nii juhtus ka eesti väikekandlega.

3.1. Folklooriliikumine ja tema alaliigid

Kui ärkamisaeg sünnitas laulupidude traditsiooni, siis taasiseseisvumisprotsessi saatis laialdane folklooriliikumise tõus.²⁴

Folklooriliikumine on kujunenud vahendiks ja stiimuliks omakultuuri juurde tagasipöördumisel ning paikkondliku kultuurilise identiteedi taastamisel ja tugevdamisel mitte ainult maakohtades, vaid ka linnades. Ingrid Rüütel kirjutab, et aktuaalsust ei ole kaotanud spontaanne laulmine, tantsimine, musitseerimine, mängimine kodus, seltskonnas, pidustustel jm., kuid need vääriskid omaette uurimist.

Autentse folkloori harrastus, samuti rahvalaulude laulmine seltskonnalauludena, nagu see oli mõnevõrra levinud näiteks Tartu tudengite hulgas, oli suhteliselt haruldane.²⁵

“Eesti etnilises kultuuris võib selle sügavast muundumisest hoolimata leida ka mõningaid spontaanselt vanast talupojakultuurist jätkuvaid ilminguid. Siia kuuluvad näiteks ülemaaliselt tavaks olevad jaanituled ja mardi- ja kadrisandiks käimine.”²⁶

Spontaanset laulmist nii koduses ringis kui ka suuremates seltskondades on ikka olnud. Laulmist on mõjutanud koorilaulu liikumine, kuid viimastel aegadel on väga suureks mõjutajaks saanud massimeedia. Sünnipäevadel ja kokkusaamistel lauldakse tihtilugu eesti rahvaviiside seadeid, mis on eelkõige tuntud just koorilauluseadetena. Esimese ärkamisaegsete asjaarmastajatest heliloojate loomingut teatakse vähemalt esimese salmi

²⁴ Rüütel Ingrid. Rahvakultuur ja selle perspektiivid. *Eesti uue aastatuhande lävel. Väikerahva võimalused ja valikud*. Tallinn 2000, lk. 209.

²⁵ Rüütel, Ingrid. Rahvalaul paikkondliku ja rahvusliku identiteedi komponendina Eestis. *Eestlane ja tema maa*. Tallinn 2000, lk. 150-152.

²⁶ Viires Ants. Jooni väikerahva nüüdisaegsest kultuurisüsteemist: eestlased. *Kultuur ja traditsioon*. Tartu 2001, lk. 281.

ja refrääni osa, näit. “Kui Kungla rahvas”, mida võis juba 1924.a. ajakirjandusest lugeda.²⁷

Samuti massimeedias kõlavad laulud erinevate ansamblite esituses, mida jäljendatakse kõikvõimalikke intonatsioone kasutades, mistõttu võib seda nimetada juba rahvamuusikaks. Näit. ans. “Terminaatori” laul “Juulikuus lumi on maas”.

3.1.1. Tantsuklubi liikumine

Rudolf Põldmäe ja Herbert Tampere on 1938. aastal avaldanud kogumiku “Valimik eesti rahvatantse”, mille sissejuhatavas osas on ära toodud tantsu kunagise tekkimise peamised tegurid. Tants võib olla maagilise sisuga ning kutsuda välja näiteks vihmasadu ja päikesepaistet. Tantsimine võib olla kultuslik, mille käigus inimesed väljendavad oma usulisi tõekspidamisi. Tants võib olla ka lihtsalt lõbustuslik ning väljendada elurõõmu. 19. sajandi moderniseerivas ühiskonnas kaotas usuline kombestik (rahvakalendri tähtpäevade tähistamine) järjest enam oma algset tähendust ning asemele tuli puhtlõbustuslik tantsimine koos uue repertuaariga. Gustav Vilberg (hilisem Vilbaste) on iseloomustanud seda muutust 1913. a. ilmunud raamatus “Eesti Kultura II” sõnadega:

“Tähtpäevade pühitsemise iseloom on nüüdsel ajal muutunud: nendel tarvitatakse rohkem nüüd viina, nooremad otsivad tantsust lõbu, kuna vanad seda aega taga kahetsevad, kui nemad Jaani päeva, Mihkli päeva jne. pühitsesid.”²⁸

Vaba ja sundimatu tantsimine kadus rahva seast, asemele tuli lavale seatud rahvatants, mis oli allutatud rütmile, muusikale, visuaalsele vaatepildile, seda toetasid samamoodi üleriigilised toimuvad tantsupeod, mille eel katsedki toimusid, et parimad välja valida.

Alles folklooriliikumine andis eluõiguse tagasi ka ehedale rahvatantsule, samuti viimase

²⁷ Luiga Georg Eduard *Päevaleht*, 23. X 1924, nr 287, lk 2 – “Maitsepolisei” - Hermanni lihtsad laulukesed on meie rahvale rohkem muusika naudingut pakkunud, kui Beethoveni suurteos. Sest "Kungla rahvast" õpib iga karjalaps mõne minutiga laulma [---]

²⁸ Põldmäe, Rudolf; Tampere, Herbert. Üldandmeid. *Valimik eesti rahvatantse*. Eesti Rahvaluule Arhiivi Toimetused. Tartu 1938, lk. 11.

sajandivahetuse seltskonnatantsu folkloriseerunud vormidele.²⁹ Autentne rahvatants hakkas levima 70-ndate aastate paiku erinevates ansamblites “Leigarid”, “Leegajus” ja veidi hiljem “Helleros”.

Pärimusmuusika sõbrad püüavad luua olukordi, kus see muusika ärkaks ellu oma primaarses funktsioonis, nii et kõik soovijad saaksid ise laulda, tantsida, pille valmistada ja mängida. Selleks korraldatakse tantsuklubisid, kus saab õppida ja tantsida 19.saj. lõpul armastatud aleksandra-valssi ja veel teisigi kontratantse kui ka vanemasse kihistusse kuuluvat labajalga.³⁰

Tantsuklubides tantsitakse 18. ja 19.saj. levinud seltskonnatantse, samast ajajärgust pärinevad ka laulumängud ja laulud, mida lauldakse laululehtede pealt. Nii kirjeldas Tallinna tantsuklubi praegune eestvedaja Meelika Hainsoo, kelle eelkäijateks on olnud Õie ja Ain Sarv, ning Celia Roose, kes on ka klubi asutaja. Meelika on teist aastat vedamas klubi, kus tavaliselt tantsitakse eesti lõõtspilli või vene väikese lõõtspilli “karmoška” järgi. Tantsuklubis on tähtis roll pillimehel, kelleks on tihti Siim Sarv ja Sulev Reisberg Tallinnast ning Toomas Valk Tartust. Sulev mängib akordionit, Siim ja Toomas on lõõtspillimängijad. Lõõtspillimängijatele vahelduseks on Meelika korraldanud õhtuid, kus saab erinevate pillitämbrate järgi tantsida, nagu näiteks hiu kandle, kandle, viiuli, pikkvile, parmu- ja torupilli.

Tantsitakse nii kaua kui pillimees jõuab mängida, vahest on mitu pillimeest. Pillimees ja tantsijad “hingavad“ ikka käsikäes, siis tuleb tantsust õige tants. 1930ndatel aastatel ütles Tori kihelkonna kuulsamaid pulmapillimehi Mihkel Toom:

“Pill lööb elu sisse. Pill peab viima tantsma, kas oskad või ei oska, kas tahad või ei taha. Kui mina mängin, siss lähvad kõik tantsma, iga santki läheb tantsma, ku tal karku all ei ole.”³¹

Tantsitakse Eestis levinud tantse kui ka viimastel aegadel on inimesed endaga kaasa toonud tantse Lätimaalt. Väga populaarne tants on “Kännujuurimine”, mis on tavaliselt ka üks viimastest tantsudest. Laulud on uuemad sentimentaalsed laulud ja jutustavad autorilaulud, mis on kirjas laululehtedel. Laulumängud on enamasti vahetantsudega

²⁹ Tõnurist Igor. Muusika ja tants. *Eesti rahvakultuur*. Tallinn 1998, lk. 475-476.

³⁰ Särg Taive. Mis on eesti rahvamuusika? *Mõeldes muusikast. Sissevaateid muusikateadusesse*. Tallinn 2004, lk. 144.

³¹ *Pärnumaa viiuldajad*. Esimene. Koost. K. ja R. Sildoja. Viljandi 1997.

ringmängud, näit. “Siidilipp ja hõbepurje” ja “All orgus rohelise pingi pääl”. Pillimängijatele konkreetset tasu ei ole ette nähtud, kuid see koguneb korvi sisse tantsijate poolt, samas võtab igäüks kaasa ka midagi tee kõrvale.

Varemalt oli esimene tants “Aleksandra valss”, kuid Meelika on nüüd alguse looks kasutusele võtnud “Käümaloo”, lõpulauluks on kujunenud “Kas mäletad see oli laevalael”.

Tallinnas toimub tantsuklubi üle kolmapäeva, kus on tavaliselt kohal umbes 30 inimest, vanuses 15 - 46 aastat. Paljud osalejad on laagrist Eesti ETNO, kes on saanud endale hüüdnime “etnokad”.

Peale Tallinna on tantsuklubid levinud nii mandril kui ka saare peal, väga aktiivselt toimub tantsuklubi Tartus, kus on eestvedajaks Triinu Nutt. Veel on teada andmed Hiiumaalt (Janne Tamm ja Astrid Böning) ja Võrust (Celia Roose). Info tantsuklubide kohta toimub enamasti internetis listide kaudu, seal on ühendatud kõik tantsuklubides osalejad üle Eesti.³²

Analoogsed tantsuklubid toimuvad ka lõunanaabrite lätlaste ja leedulaste juures, kellega meie tantsuklubidel on tihe side.

3.1.2. Pereklubi liikumine

Inimkond on algusest peale õpetanud järeltulijaid kasvatama järgnevat põlvkonda – nii olulist asja kui inimkonna tulevik ei ole jäetud juhuse hooleks. Traditsiooniline kasvatus oli eeskujul ja osalusel põhinev töökasvatus, milles oli oluline koht nii isal, emal kui ka vanavanematel.

Kuigi eestlane on juba üle kolme sajandi saanud kooliharidust, pole kahtlustki, et kodu on jäänud endistviisi lapse kujundamisel oluliseks, vähemalt väikelapse- ja eelkoolieas.³³

Pereklubide liikumise üheks algatajaks võib pidada Celia Rooset, kes alustas tööd laste ja vanematega koos Tallinna Vanalinna Muusikamaja pereklubis “Veerik”. Pereklubi omakorda kasvas välja tantsuklubidest. Tantsuklubides said kokku noored inimesed,

³² Intervjuu Meelika Hainsooga 5.aprillil 2005 Vanalinna Muusikamajas.

³³ Vissel Anu. Mida lauldakse lastele eesti kodudes tänapäeval? Laste endi arvamus. *Pärimus pärijaile*. Tartu 2000, lk. 8-10.

kellel oli huvi ja tahtmist vanadest seltskonnatantsudest mõnu tunda. Ajapikku sündisid järeltulijad, kes samamoodi võeti tantsima kaasa. Kuid siis pidi Celia tavapärasest kooskäimisharjumust muutma lastepärasemaks ja nõnda tekkiski perekлубi.

Perekлубis “Veerik” õpivad kõik koos. Laps saab kogeda ja näha, kuidas tema vanemad mõtlevad ja tegutsevad, saab sellest julgust ja mistahes olukorras lauluvõi mängu üles võtta. Tal on kaasamõtlejaid ja – tegijaid. See ei ole ainult tema saladus. Lapsevanemad saavad teadlikuks oma lapse võimetest, lapse laulude-mängude-tantsude omandamise ehk õppimise protsessidest, saavad kogemusi, kuidas oma last aidata nähtu-kuuldu-kogetu seletamisel ja arusaamisel. Teiselt poolt omandab lapsevanem sama materjali ka ise, ta on protsessis sees.³⁴ Tänapäeva kiires elutempos on oluline olla oma lapsega koos, samal ajal õppides ja tegeldes temaga. Aegade alguses kui väikesed inimesed on õppinud täiskasvanute eeskujul, on teisenenud, tänapäevane elu- ja õpikeskkond tihti paneb erinevatesse lahtritesse vanemad ja lapsed. Perekлубid ühendavad taas lapsed ja vanemad läbi emakeelse muusikakultuuri – pärimuskultuuri. Pärimuskultuur on läbiproovitud kogemused, mis ei ole kammitsetud jäikade reeglitega, vaid on alati muutumises, sõltuvalt kohast, seltskonnast, vaimust ja hingeseisundist.³⁵

Siin on jätkuvuse ahel katkenud ja rahvapärимuse juurde tagasipöördumine toimub täiesti uuel tasandil, lahus endisest orgaanilisest eluringist.”³⁶

Perekлубides kasutatakse folkloorset materjali. Folkloor ei ole pelgalt ajalugu. Lapse mõtlemises ja tegutsemises esinevad folkloorist tuntud võtted, mille abil ta ümbritsevat maailma endale seletab ja tervikpildiks korrastab. Oluline on, et see avatus ja julgus oma mõtteid ja tundeid avaldada säiliks ka hiljem nii koolis kui ka mujal.³⁷

Perekлубides lisaks mängimisele, laulmisele ja tantsimisele tutvutakse erinevate rahvapillidega sealhulgas ka väikekanneldega. Väikekannelt mängis algul Celia Tallinna klubis, hiljem loodi analoogne klubi Viljandisse, mille eestvedajaks on nüüd Elo Kalda. Väikekanneldega said Tallinna perekлубi “Veeriku” lapsed ja lapsevanemad lähemalt tuttavaks suvel laagris, kus Tuule Kanni käe all seda väikest pilli õpiti mängima.

³⁴ Roose Celia. Vanalinna Muusikamaja perering “Veerik”. *Pärimus pärijaile*. Tartu 2000, lk. 32.

³⁵ Roose Celia. Eessõna. *Kooli folkloorikogumik*. Avita 2003, lk.6.

³⁶ Viires, Ants. Jooni väikerahva nüüdisaegsest kultuuriüsteemist: eestlased. *Kultuur ja traditsioon*. Tartu 2001, lk. 280.

³⁷ Roose Celia. Eessõna. *Kooli folkloorikogumik*. Avita 2003, lk.6.

Nüüdseks tegutsevad pereringid Tallinnas (eestvedaja - Meelika Hainsoo), Viljandis (Elo Kalda) ja teistes Eestimaa paikades.

4. VÄIKEKANDELDE MEISTERDAMINE

Tallinna Klaverivabrik hakkas tootma kuuekeelseid kandleid ehk väikekandleid 1990ndal aastal, kui pillid olid kohanenud uues elukeskkonnas, siis paraku 1997.a. lõpetati tootmine ja pillid hakkasid “oma elu” elama. Selleks ajaks toimus juba pilliõpetus peamiselt Viljandi Kultuurikolledzis ja mujal Eestimaal väga vähesel määral. Ajapikku tuli pillidest puudus kätte. Kuna pilli on suhteliselt kerge ise meisterdada, siis noored mehed võtsid “juhtimise” enda kätte.

Klaverivabriku kuuekeelseid kandleid mängiti huviliste seas erinevates Eestimaa paikades. Tallinna tantsuklubis 1998/99 hooajal oli ühel osalejale kaasas Klaverivabriku kuuekeelne kannel. Inimesed hakkasid pilli vastu huvi tundma, tekkis pillimängu huvi. Kuid siis selgus tõsiasi, et Klaverivabrik on lõpetanud kuuekeelsete kannelde tootmise ning pilli hind poes oli tõusnud mitmekordseks. Tantsuklubis, kus olid koos tudengid erinevatest ülikoolidest, tekkis vestlus väikekannelde meisterdamise teemal. Vestlusringis osalesid Marika Ahven, Indrek Roosi ja Marko Martin. Indrek ja Marko õppisid samal ajal Tallinna Pedagoogikaülikoolis töö-ja tehnikaõpetuse õpetajaks, ja Marika ütles pillide meisterdamise jutu peale,

“Teie õpite Pedas puidutööd, tehke esimene proov ära, pärast õpetate meile ka.”

Mõni aeg hiljem toimusid Muusikamajas õhtud, mis kandsid nime “Puulood”. Õhtud toimusid Tuule Kanni eestvedamisel 1999.a. kevadel ja sügisel. Puudest kõneles Hendrik Relve, muinasjutte ja tõestisündinud lugusid puudest jutustas Piret Päär. Sellest õhtust jäi kõlama mõte –**“kuidas anda puule teine elu”**. Mahavõetud ja kuivanud puust saab valmistada pilli. Kevadel toimunud “Puulugude” õhtul olid kaasa võetud mõned isevalmistatud pillid. Tuule Kannile tehtud setu kannel (meister Roland Suits) ja gusli (meister Ain Haas). Enrik Vislal ja ka Marko Martinil olid omatehtud kandleid kaasas ja

veel mõned pillid (s.h. Raivo Sildoja valmistatud kuuekeelne kannel).Sügisel lisandusid veel Indrek Roosi, Rait Pihlapi ja Ahto Täpsi esimesed väikekanded.

Järgnevas peatükis kirjeldan TKV-s kuuekeelsete kannelde tootmise tagamaid ja siis nelja kandlemeistrit, kes peale Roland Suitsu on kõik oma pillidega alati Viljandi Pärimusmuusikafestivali pillilaadal ning nad on rahvale tuntuks saanud. Nimetatud neli kandlemeistrit on olnud juhendajateks pärimuslaagrites, kus inimesed on saanud nende näpunäidete järgi valmistada omale väikekandleid. Pärimuslaagrid, kus valmistatakse väikekandleid, on toimunud aastast 2001 ja seal valminud pillidest annan samuti järgnevas peatükis ülevaate.

4.1. Väikekannelde tagasitulek

Juba 1970 – 1980ndatel aastatel oli Heino Jürisalul ja Veljo Tormisel mõte, et peaks midagi arhailist tegema, kuid soodne pinnas väikese kandle taaselustamiseks ei olnud veel küps. Samas tegeles väga aktiivselt Els Roode kromaatilise kandlemängu õpetamise ja pilli populariseerimisega. Els Roodel olid 1980ndate lõpuks Klaverivabrikuga kujunenud väga head suhted. Kui ta võttis 1989 aastal TMM-ist näituse vitriinist kuuekeelse kandle ja läks seda vabrikusse näitama, siis oldi kohe nõus seda pilli tootma hakata. Kuna pilli tootmise jaoks sai ära kasutada n.ö. jääke, oli otsus pilli tootmiseks kerge tulema.

4.1.1. Kuuekeelsete kannelde masstoodang Tallinna Klaverivabrikus 1990-1997ndatel aastatel

1980 – ndate aastate lõpul toimusid muudatused igas vallas. Tallinna Klaverivabrik (TKV) otsis alternatiivtooteid. Üheks selliseks tooteks pakkusid tollaegse konstrueerimisbüroo töötajad välja väikest kannelt, mida nad ise nimetasid “suveniirkannel”. Sellel ajal töötas TKV konstrueerimisbüroos TPI tudeng Sirje

Voitka, kes oli kokku puutunud eesti rahvamuusikaga ansamblis “Leigarid” (loe lähemalt pt. 2.2.1), ning tema ei tahtnud mitte nõustuda nimetusega “suveniirkannel”. Tal oli mõningaid teadmisi eesti rahvapillidest ja nagu Soomes viiekeelne kannel nii ka Eestis on varem mängitud väikesel kandlel, millel on kuus-seitse keelt. Väikekandle puhul on tegemist ehtsa eesti rahvapilliga, mitte just väljamõeldud “suveniirkandlega”, mida on tore kinkida ja eemalt vaadata.

Saanud innustust 1989.a. Soomes toimuvast Kaustise festivalilt kandlemeisterdamise õpitoast, kus inimesed omale meisterdasid viiekeelseid kandleid, asus ta agaralt TKV-s eesti väikekandle tootmist juurutama. Ta hakkas koguma materjali väikekannelde kohta nii Eestist kui ka Soomest. Eestis kogutud väikekandleid käis ta mõõtnas ja joonistamas Tartus ERM-is ja Tallinnas Teatri-ja Muusikamuuseumis (TMM-is). Lisaks eesti pillidele tutvus Sirje soome viiekeelsete kannelde joonistega Helsingi Ülikooli raamatukogus ja pillidega Sibeliuse Akadeemia rahvamuusika osakonnas.

Sirjel tekkis mõte, et toota pilli võimalikult autentsena, kuid kasutades puidutöötlemise pinke, õnnestus.

Põhiliseks eeskujuks Igor Tõnuristi soovitusel võeti 1890.a. Saaremaal Kaarma kihelkonnas Loona vallas tehtud kuuekeelne kannel, mille 1892.a. kinkis ERM-ile dr. Oskar Kallas. Pill asub TMM-is Tallinnas.(vt. Pilt 1, lk.48)

Esimesed pillid valmisid 1989.a. lõpul, mille ülevaatamiseks kutsuti kokku komisjon, kelle parandusi arvestades valmis proovipartii märtsis 1990.a.

Kuuekeelsete kannelde tootmine Tallinna Klaverivabrikus algas 1990.a. maikuus. TKV hakkas tootma kuuekeelsed kandleid (vt. joonis 1, lk.46), mis on laudadest kokku liimitud, kuid vanasti traditsioone järgides valmistati väikesed kanded ühest puupakust õõnestatuna. Seega on tegemist uue tehnilise lähenemisega/lahendusega, arvesse võttes, et tegu on vabrikuga, siis on see muutus mõeldav. Algul olid kanneldel puidust virblid, kuid üsna ruttu asendati need raudvirblite vastu, mis on häälestuse seisukohalt palju püsivamad. Kanded olid pakendatud papist karpi ning pilliga oli kaasas vihik “Kuuekeelne kannel”, mille koostas muusik Jaan Sööt ERM-ist. Vihik “Kuuekeelne kannel” sisaldab pilli ajalugu ja mänguõpetust, mille koostamisel kasutas Jaan Sööt eesti

muuseumites leiduvaid materjale, aga ka Soome ja Ameerika väliseestlaste materjale³⁸. Vihikud trükiti Tartu Heidemanni trükikojas. Kandle hinnaks määrati 75 rubla.³⁹

Kannelde häälestus on soovitatavalt G-duur, kõige pikemat keelt võib vastavalt soovile häälestada esimese oktavi “re” ja “sol” vahele. Väikekannelde kõlakvaliteeti uurinud väliseestlasest teadlane Andres Peekna sõnul ja tema uurimuse väitel ei õnnestunud TKV-s toodetud pillid hästi.(vt.lisa 1)

Klaverivabrik valmistas kokku u. 1500-1700 pilli ja lõpetas pillide tootmise aastal 1997.⁴⁰ Mis oli selle põhjuseks? Väikekannelde tootmise ajal oli toimunud üleminek oma rahale-eesti kroonile. See üleminek tekitas probleeme ja suuri muutusi inimeste sissetulekute osas. Nagu kõikide toodete hinnad poes tõusid, sellega ka tõusis kandle hind. 1990ndate aastate keskpaigaks oli pilli hind tõusnud vägagi kõrgeks. Mäletan isegi Tallinnas Nunne tänava noodipoes 1996.a. müügil seda kannelt, mille hind oli 350 krooni. Selle pilli hind tõusis veelgi, kui Saaremaalt Leisist sõitsid 1999 a. alguses inimesed Tallinna, et vabrikust pille osta, oli pilli hind tõusnud juba 2457 kroonini. Sellist summat ühe väikese pilli eest ei olnud võimalik koolidel leida, kui siis ühe pilli jaoks, kuid mitte rohkem. Pilli hind ei olnud vastavuses enam pilli enesega, kuid pilli populaarsus oli selleks ajaks jõudnud rahva sekka ja vajadus pillide järele kasvas üha enam.⁴¹ Seega, hakkasid inimesed otsima muid teid, kuidas neid pille saada. Pilli populariseerijaks ja üheks teejuhiks oli Tallinnas Rahvakultuuri Arendus- ja Koolituskeskuse juures tegutsev Muinasjutukool, mille eestvedajaks on Piret Päär.⁴²

³⁸ Kasutatud materjalid – 1. ERM- i esemetekogu, fotokogu (Fk) ja korrespondentide vastuste arhiiv (KV),
2. Eesti TA Fr.R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseumi fonoteek ja rahvamuusikakogu,
3. Hannu Saha “Kymmekielisen kenteleen opas” Kaustinen 1986,
4. Heikki Laitinen, Hannu Saha “Viisikielinen kenteleen soitopas” Kaustinen 1985,
5. Alfred Kuus “Juhised kandlemängu õppijaile” Toronto 1974,
6. A.Peekna märkmed Andrejs Jansonsi läti kandle õpikust “Koklešana./ A. Peekna’s notes from A. Jansons Latvian zither manual “Koklešana”.

³⁹ Saapad maksid tol ajal sama palju.

⁴⁰ Andmed Sirje Voikalt.

⁴¹ kirjavahetus Lilian Väster’iga 3.apr. 2005 - Leisi laagri korraldaja Lilian Västeri meenutus – See on omamoodi huvitav lugu, see meie kannelde ostmise. Käisin vist Kultuurikeskuses kandlekursusel ja mõõdamines siis noodipoes Balti jaama lähedal. 1998.a. kuuekeelne kannel maksis 400.- krooni. Minul nii hea meel! Mõtlesin, et järgmine kord kuu või paari pärast ostan pilli ära. Läksin see raha kaasas, aga võta näpust , siis maksis kannel 600.- krooni. Kui selle raha järgmiseks korraks olin kokku saanud, siis ei ole enam pille olnud ja soovitati minna Klaverivabrikusse. Nii teingi pille oli, aga üks maksis 2475.- EEK Siis sai see ostetud arvega ja koolilastele, seal on see praegugi!

Sellest saigi alguse meie veeremine pillitegemise rajal.

⁴² loe lähemalt Muinasjutukoolist – lisa 2

4.2. Kandlemeister - Raivo Sildoja

Raivo Sildoja jätkab TKV-s toodetud pillide tegemist käsitööna oma töökojas Vändramaal, mida ta hakkas rajama 1995.a. Tema pillid on enamasti ehituslikelt (kuid mitte kõlaliselt) omadustelt võrreldavad vabriku pillidega, s.t. pillid on laudadest kokku liimitud. Raivo meisterdab peale väikekannelde veel hiiu kandleid ja parandab rahvakandleid ja viiuleid. Esimene tutvus pillide ehitusega algas tal viulitest, mida ta on mänginud peaaegu terve elu.

4.2.1. Elukäik

Raivo Sildoja sündis 7. detsembril 1970.a. Pärnus.

Haridus:

- L. Koidula nim. Pärnu II Keskkool ja Sindi Keskkool;
- 1978 - 86 Pärnu Lastemuusikakool – viiuli eriala;
- 1986 - 89 Pärnu 13. Kutsekeskkool – mööblitiser;
- 1989 - 94 Viljandi Kultuuriakadeemia (end. Kultuurikolledž) rahvamuusika osakond – viiuli eriala.

4.2.2. Raivo Sildoja väikekanded

Esimene väikekannel valmis aastal 1997 (Pilt lisas 3). Esimene pill oli välimuselt muuseumi pilli koopia, mille joonised sai ta USA väliseestlastest kandleuurijate Andres Peekna ja Ain Haasi käest. Muuseumi pill oli õõnestatud ühest tükist, aga Raivo pill oli eri tükidest kokku liimitud. Esimese pilli meisterdas ta vahtrapuust, mille ta ostis Ants Taulilt ja kõlalaud oli pärit ühest lammutatud vana klaveri kõlalaudast.

Esimesed väikekanded olid puitvirblitega. Kuna puitvirblite häälestuskindlus on nõrk, siis tellijate soovil hakkas Raivo meisterdama metallvirblitega pille. Praegustel pillidel on pilli korpus õhem ja kergem kui esimestel pillidel. Keelte kinnituspulk kinnitub otse pilli

kanna sisse, varem kinnitus ta kolju sisse. Enamus pillid on kokku liimitud puutükkidest. Ühest puupakust õõnestatud pille on ta meisterdanud u. 10 tükki, need on põhiliselt labaga setokandleid. Enamus pille on kuuekeelsed, u. 20% on seitsmekeelseid ja mõned üksikud on kaheksakeelsed. Keelte materjal on teras. Suuremal osal pillidest on häälestus D-duur ja soovi korral ka G-duur. Raivo on valmistanud **136** väikekannelt. Raivo kirjeldab oma pillimeisterdamist nii:

“Kogemuse kasvades püüad ikka paremaid pille teha.”⁴³

4.3. Kandlemeister - Roland Suits

Roland Suits töötab ERM- is puidukonservaatorina ja tema esimene väikekannel valmis 1993, mis on muuseumipilli koopia rekonstruktsioon. Tema u. 20 valmistatud väikekannelt on enamus muuseumipillide rekonstruktsioonid või väga väheste muudatustega. Rolandi huviobjektiks on hoopis keskaegsed pillid ja nende valmistamine, kandleid talle erilist huvi ei paku, kuna see on tema jaoks liialt lihtne pill.

4.3.1 Elukäik

Roland Suits sündis 1.juulil 1966.a. Tartus.

Haridus:

- Tartu 2. Keskkool;
- 1982 - 86 Tartu Kunstikool;
- 1990 – 91 Norras Toneheimi Rahvaülikool – plokkflööt;
- Alates 1989.a.-st Tartu ERM puidukonservaator

⁴³ vt. Lisa 3 ankeet

4.3.2. Roland Suitsu väikekandle

Roland Suitsu pillimeisterdamine algas hiiu kandlest, mis rändas Jaapanisse Osaka Etnograafiamuuseumisse.

Väikekandle valmistamisel tutvus ta ERM-i fondides olevate pillidega ja ühe muuseumipilli eeskujul valmis 1993.a. tema esimene väikekannel.⁴⁴ Esimesel pillil on kõlaavade asetus muuseumipillist erinev. Pillide meisterdamiste juures kasutab Roland ka kandleteemalisi soome ajakirju.

Võrreldes vanade pillidega on tööriistad muutunud, ta eelistab kasutada nii vähe masinaid kui võimalik. Tema jaoks on tähtis pilli esteetiline välimus – võimalikult autentne. (Viimistlemisel ei kasuta näit. liivapaberit.) Kõik pillid on õõnestatud ühest puupakust. Esimesed pillid on paksemate seintega ja virblid on silindrikujulised, hilisemad pillid on õhemate seintega ja koonusvirblitega. Keelte arv ja materjal on igal pillil erinev, vastavalt pilliomaniku soovile. Tavaliselt jääb keelte arv 6-13 vahele ja keelte materjaliks on vask või teras. Rolandi pillide seast on mõned rännanud huvilistega Eestist väljapoole – Taiwani, Rootsi, Taani ja Norra. Kokku on Roland meisterdanud u. **20** väikekannelt.

“Väikekannel on suhteliselt lihtsa konstruktsiooniga pill, seetõttu ei ole tema valmistamine keeruline.”⁴⁵

4.4. Kandlemeister - Indrek Roosi

Indrek Roosi töötab Tallinna Vanalinna Hariduskolleeegiumi Põhikoolis poiste puutööõpetajana ja õppides Tallinna Pedagoogikaülikoolis oli Indrek praktilik Vanalinna koolis. Seal ta tutvus Tuule Kanniga, kellel oli juba ammu tahtmine teha kannelt. Indrek oli Tuulega nõus ja sealt need pillitegemise mõtted arenema hakkasid. Kõigepealt tegi Indrek kandle valmis ja siis kirjutas alles diplomitöö. Indreku TPÜ diplomitöö teema – “Muusikariistade valmistamine põhikooli tööõpetuses”, sealhulgas oli kuuekeelse kandle

⁴⁴ Roland Suitsu esimene setu labaga kandle tellis arheoloog Heiki Valk. Tütar Katrin Valk meenutab: “Kui issil oli paha olla, siis ta mängis kannelt.” Katrin Valk õpib kannelt vahetusüliõpilasena VKA-s ja mängib samuti seda pilli.

⁴⁵ vt. Lisa 4

valmistamine. Diplomitöö raames käis ta mõõtmata ja joonistamas väikekandleid Tartus ERM-is, mis on hiljem olnud tema juhendatavate kursuste käigus väga heaks eeskujuks ja abimaterjaliks.

4.4.1. Elukäik

Indrek Roosi sündis 9. mail 1972.a. Tallinnas.

Haridus:

- Tabasalu Keskkool;
- 1994 - 95 Norras Saami Rahvaülikool;
- 1996 - 2000 Tallinna Pedagoogikauülikool - töö- ja tehnikaõpetuse õpetaja.

4.4.2. Indrek Roosi väikekanded

Esimene väikekannel valmis aastal 1999 (pilt lisas 5). Esimene pill oli tehtud Tallinna Klaverivabriku kuuekeelse kandle eeskujul, kuid pilli kere oli õõnestatud ühest puupakust. Pillil on veidi muudetud kuju ja kõlaavad ning puitvirblid. Esimese pilli meisterdamise juures kasutas Indrek materjali, mis oli TPÜ – s, tehnilist nõu ei osanud algaja meister kellegi käest küsida.

Kõik pillid on õõnestatud ühest puupakust. Pillide kuju varieerub. Väikekanded on kuue- ja seitsmekeelsed. Häälestus on G-duur ja D-duur, mõned pillid “valivad omale ise häälestuse”, nende pillide juures on kasutatud keelematerjaliks vasksulamit ja jõhve. Esimesed kaks pilli olid liimitud “koljuga”, pillimeisterdamise teadmiste suurenedes hakkas Indrek tegema pille tervikpuidust. Viis pilli valmistas Indrek Soome väikekannelde eeskujul, lahtise põhjaga. Neid pille nimetab Indrek õppepillideks. Keelematerjaliks kasutas ta teraskeeli. Kokku on Indrek valmistanud **23** väikekannelt.

“Minu jaoks on tervikpuidust pillid ilusamad. Puidutöös on oluline ka esteetiline roll.”⁴⁶

⁴⁶ vt. Lisa 5

4.5. Rait Pihlap ja “Kandlekoda”

Rait Pihlapi tööks on kannelde meisterdamine. Esimene kannel valmis Raidil 1999.a., siis hakkas ta rajama oma pillitöökoda, mis avati 2001.a. Raplamaal Kumma külas. Pillitöökoda “Kandlekoda” asub Raidi vanaisa talus. Rait on käinud Tartus ERM-is vanu kandleid uurimas, samas töötab ta ikka pillide kõlakvaliteedi täiustamise suunal. Tema pillide kuju suures osas varieerub. Võrreldes teiste kandlemeistritega siin käsitletavas töös, siis Rait on asunud kõige rohkem eksperimenteerima pillikujude loomisel. Tema pillidega on võimalik tutvuda “Kandlekoja” koduleheküljel.⁴⁷

“Kandlekoja” kandleklassis toimuvad suviti kandlemeisterdamise kursused.

4.5.1. Elukäik

Rait Pihlap sündis 31. detsembril 1969.a. Tallinnas.

Haridus:

- Tallinna 44. ja 49. Keskkool;
- 1985 – 88 Tallinna Ehitus – ja Mehaanikatehnikum

4.5.2. Rait Pihlapi väikekandleid

Esimene väikekannel valmis 1999 aastal⁴⁸. Esimese pilli meisterdas Rait katkise Tallinna Klaverivabriku kuuekeelse kandle eeskujul, mille juures ta kasutas mõningaid “omaloomingulisi” mõtteid. Pilli valmistamisel kasutas ta kodus leidunud materjale.

Praegu valmivad pillid erinevad oluliselt nii kuju kui kõla poolest tema esimestest pillidest. Esimesed pillid on meisterdatud mittetraditsiooniliselt ehk pilli kere on kokku liimitud erinevatest puutükkidest. Neid on u. 45 tükki. Traditsioonilisel viisil ehk ühest puupakust õõnestatud väikekandleid on u. 55 tükki. Keelte materjal on teras. Häälestus

⁴⁷ <http://www.kandlekoda.ee>

⁴⁸ vt. pilt Lisas 6.

on G-duur, D-duur ja E-duur ning “pillid, mida otseselt ei saa ühegi helistiku alla paigutada”.

“Aja jooksul on erinevad katsetused ja muu info tasapisi avardanud minu kui pillimeistri mõtlemist ja pillide kõla on muutunud koos sellega.”⁴⁹

Pillimeisterdamise töökoda “Kandlekoda” avati pidulikult 2001.a. septembris Raplamaal Kumma külas. Sellest ajast peale valmistab Rait Pihlap “Kandlekojas” erinevaid väikekandleid, kromaatilisi kandleid ning hiiu kandleid.⁵⁰

Peale pillide ehitamise tegeleb Folgiklubi Kandlekoda pillitöökoda aktiivselt ka rahvakultuurialaste ürituste ja [kursuste](#) korraldamisel Raplamaal.

Kandlekoja tegevus hoogustub iga aastaga, käivitatakse mitmeid erinevaid projekte.

Viimane käivitati 2005.a. alguses, mille käigus lastekodu ja koolid saavad heategevusena eesti väikekandle.

Folgiklubi Kandlekoda kingib kuus kuud kestva heategevusprojekti ajal Raplamaa 29 koolile ning Maidla lastekodule väikekandle. Projekti "Rahvapill kooli" eesmärk on klubi teatel tutvustada lastele eesti rahvapille ja viia väikekannel Raplamaa koolidesse.⁵¹

Varem on klubi kinkinud kandleid Raplamaa lasteaedadele.

Kandlekoja kaudu on eesti väikekannel jõudmas kõikidesse Raplamaa koolidesse ja lasteaedadesse. Pill on tore kingitus, mis kätkeb endas tükikest Eesti kultuuriajalugu. See on esimene samm tutvumaks lähemalt nii vaimse kui ka ainelise eesti vanavaraga. Siinkohal on õige aeg meelde tuletada Soome viiekeelse kandle “tagasituleku” tähtsamaid punkte.

⁴⁹ vt. Lisa 6

⁵⁰ vt. <http://www.kandlekoda.ee>

⁵¹ Kandlemeister Rait Pihlapi valmistatud kanded antakse koolidele üle isiklikult. Ühtlasi tutvustatakse koolides 1.- 4. klassi lastele erinevaid eesti rahvapille, nagu kuuekeelne kannel, torupill, parmupill, viled, viiul, hiiurootsi kannel, eesti lõõts, rahvakannel ja karmoška. Lastele kingitakse ka rahvapilliteemaline värviraamat ja koolile pillimänguga CD-plaat. Õpetajatele antakse projekti käigus kandlemängukoolitust. Projekti toetajateks on Eesti Kultuurkapitali, Raplamaa Arengufondi ja Hasartmängumaksu Nõukogu.

4.6. Soome viiekeelse kandle “tagasituleku” tähtsamad punktid 1970 - 1990

Heiki Laitinen kirjutab 1975.a. ajakirjas *Kansanmusiikki* –

“Kannel, olles kuulutatud rahvuspilliks, lakkas kannel olemast reaalne objekt ja muutus tühjaks mõisteks. Välja võetud oma faktilisest sisust asendati see mõiste kõikvõimalike valetundmuste, sügavapõhjaliste eelarvamuste ja üleüldise põlgusega. On aeg vabastada kannel kui pill, mida mängivad vaid rahvariietesse riietatud inimesed, rahvuspilliks olemise taagast ning lasta kandlel otsida omaenda reaalsust.”

Kannel oli eelkõige rahvuslikkuse sümbol, mida meil on kandnud suuremad, uuemat tüüpi kanded.

1970.ndatel kingiti kõikidele koolidele üks soome viiekeelne kannel (rahvuslikkuse laine – riiklik programm), mis oli algul “iluasi”, keegi ei osanud seda pilli mängida. Need pillid olid tehtud vabrikus, seega masstoodang ja üsna kehva kõlakvaliteediga, mida väliseestlastest kandleuurija Andres Peekna 1997.a. pärast ettekannet Kaustisel küsimuste korras ka arvustas.

1970.ndate keskel hakati õpetama viiekeelset kannelt suvekursustel. 1980.ndateks oli viiekeelne kannel on saanud koolis kasutusel olevaks pilliks – n.ö. kandle kuldsed aastad. Kui kandlemeisterdamine oli 1970. aastatel vaid väljaõppinud ja kogunud käsitöömeistrite pärusmaa. Siis 1990.ndate alguseks on kümneid professionaalseid kandlemeistreid ja sadu amatööre. Siit paralleel Eestisse, meil valmistatakse kandlemeisterdamise laagrites amatööride poolt kandleid, samas on välja kujunenud mõned kandlemeisterid, kes on juba spetsialiseerunud kannelde või ainult keelpillide ehitamisele. Kas meil on kümneid professionaale, seda ei saa öelda, kuid kui võrrelda riikide suurust, siis suhtarvu saab võrrelda küll.

Viiekeelne kannel on oma n.ö. naasmise läbi kaotanud oma endise aura. Ehkki repertuaar on ikkagi peamiselt rahvuslik rahvamuusika, mida mängitakse rahvuslikus stiilis, on siin segunenud erinev muusika – lastelaulud, popmuusika ja kunstmuusika.⁵²

⁵² Saha Hannu. The Kantele is not for Decoration, it should be played” – The Kantele in the Finnish Folk Music Revival. Appendix to Page 69. *Explorations in Finnish and Hungarian Folk Music and Dance research Vol.1.* Finland 1994, lk. 66-69, a-g.

4.7. Väikekandle mängimise ja repertuaari muutused seoses pilli kasutamisega tänapäeval.

Vaadeldes Eestis väikekandle mängitavat repertuaari, peab tõdema, et siinkohal on mõningaid sarnasusi repertuaari ja “hingelisuse” osas, mida on eelmises lõigus kirjutab Hannu Saha. Eesti väikekandlemängimine traditsioonilises keskkonnas on meile kirjalike allikate puudumisel teadmata. Kindlasti ei õpitud seda kursustel ega koolis huvialaringides (samuti üksikutes muusikakoolides) nii nagu praegu selle pilli õppimine võimalik on. Väikekandle repertuaar hõlmab eesti rahvaviiside kõrval ka naabermaade rahvaviiside kasutamist (läti, leedu, soome), seda repertuaari on mõjutanud suuresti Tuule Kann (vt. pt. 4. ja 4.4.), kes on õppimas käinud nii leedulaste, lätlaste kui ka soomlaste juures. Tuule Kann⁵³ oli üks esimesi õpetajaid, kes hakkas väikekandlemängu õpetama nii suurtele kui ka väikestele. Tänapäeva väikekandle repertuaari on lisandumas või lisandunud lastelaulud, rahvaviiside mugandatud variandid ja popmuusika. Arvatavasti leidub ka kunstmuusika kasutamist. Kuna väikekannelt mängitakse juba üsna laialulatuslikult siis on see hea uurimisteema, mida minu töö ei hõlma ja senini veel uuritud ei ole.

4.8. Pärimusmuusikalaagrid

Alapeatükis käsitlen pärimusmuusikalaagreid, mille tekkimise mõtteid võis märgata seoses Rahvakultuuri Arendus- ja Koolituskeskuse juures tegutseva Muinasjutukooli tegevusega, mille eestvedajaks on Piret Päär (vt. pt. 4.1.1.). Laagrid on tekkinud seoses üha enam populaarsust juurde koguva pärimusmuusika ja pärimuse väärtustamisega tänapäeva kiires elutempos. Pärimus kui aines, võimaldab ja samas tekitab iseeneses muusikalise *teistsugususe* mõtlemist, mis samal ajal ei lähe kokku koolis õpetatava muusikaõpetusega, kus kõik on nooti kirja pandud. Mis puhul on laagrites tegemist alternatiivse õpetusega, kus muusikat õpitakse kuulmise järgi, olgu see siis pillilugu, laul või tants. Muusikalise ainese kõrval on oluline roll käsitööl ja jutuvestmisel.

⁵³ Tuule Kann on Tallinna Vanalinna Hariduskolleeegiumi Muusikakooli kandleõpetaja

Pillimeisterdamine oli vanasti ikka meeste töö, kuid lähtudes folklooriliikumise psühholoogilisest tagapõhjast, siis sidet eri põlvkondade vahel otsivad nii naised kui mehed ühtmoodi. Täiskasvanute huvi pärimuskultuuri vastu kandub nagu iseenesest lastele edasi. Kandlemeisterdamise juures avaldub see nõnda, et laste juuresolekul valmib pill, mida laagri lõppedes oskab nii suur kui väike seda juba mängida.

Mida kätkevad endas pärimusmuusikalaagrid? Sellest kirjutan järgnevas alapeatükis lähemalt kasutades laagrikorraldajate küsimustikest saadud materjali. Materjali on lahkelt kasutada lubanud Lilian Väster, Õie Sarv, Rait Pihlap ning Krista ja Raivo Sildoja.

4.8.1. Pillimeisterdamise laagrid – kandlemeisterdamise laagrid

4.8.1.1. Üldtutvustus

Igal aastal toimub mitu kandlemeisterdamise laagrit. Laagrist võivad osa võtta kõik inimesed kellel on soov omale kannel valmistada, kahes laagris olid eelistatud kohalike inimeste osavõtt laagrist. Infot laagri toimumise kohta levitatakse tavaliselt interneti teel - kodulehekülgede, listide kaudu, vahel ka ajakirjanduses, kuid peamine levik toimub **suulisel teel**. Laagritele ei ole omistatud erilisi nimesid, valdav on “kandlemeisterdamise laager”, Saaremaal Leisis toimuval laagril on igal aastal tulenevalt, milliseid pille valmistatakse, mõeldud nimesid näit. pärimuslaager 2001 – **“Jutuvestmisest kandlemeisterdamiseni”** või pärimuslaager 2002 – **“Igal ühel oma pill – Tõistre Tõnnil Torupill”**.

Laagrite toimumist toetavad tavaliselt nii kohalikud omavalitsused kui ka Kultuurikapitali erinevate maakondade ekspertgrupid ja erinevad fondid, kahel korral mainitakse ka eraisikust sponsorit. Laagrite toimumisaega määrates arvestatakse teiste pärimusmuusikaüritustega Eestis, ent mitte kõigil juhtudel.

Laagrites õpetavad õpetajad inimesi pille meisterdama ja – mängima. Õpetajate valik on olnud laagritel erinev. Nagu õpetajate valimine nii ka kogu laagri korraldamine ei ole pelgalt ühe inimese töö. Suhted õpetajatega on kujunenud korraldajatel aegamööda ja kellega on koostöö sujunud, ikka nendega tehakse ka edasi. Õpetajad on tavaliselt oma ala professionaalid.

Korraldajad on varem korraldanud erinevaid folkloori ja pärimusmuusika üritusi ning mõtted laagrite tegemiseks valmisid neil päris üheaegselt. Kasutan järgnevalt nelja laagri infot - Leisi pärimuslaager, Kandlekoja kandlemeisterdamis laager, Seto labaga kannelde tegemise laager, Eesti ETNO laager “Raivo Sildoja kandlemeisterdamise õpituba”.

4.8.1.2. Laagrite tingimused

Igas laagris on osavõtumaks, kuid Seto labaga kannelde tegemise laagris oli kohalikele inimestele tasuta, laager toimus Obinitsas. Laagri osavõtumaks on kõikides laagrites läinud kasvavas suunas, mis on tingitud üldisest riiklikust majanduskasvust. Tavaliselt koosneb laagri osavõtumaks materjalikulust, toidu – ja majutuskuludest ja õpetajate töötasust. Laagri osavõtumaks on võrreldav rahahulgaga, mis tuleb välja käia otse meistrilt pilli ostes. Lisaks pillile lisanduvad laagris veel olulised positiivsed lisad: saad õpetuse, kuidas kannelt meisterdada, saad nädalala jagu ühistegevusest osa, õpid uusi oskusi, lõpuks saad endale omavalmistatud pilli.

4.8.1.3. Laagrite sisu

Põhitegevus – väikekannelde meisterdamine.

Pille valmistatakse vanu pillimeisterdamistraditsioone järgides, kus pill õõnestatakse ühest puupakust ja kõlakaan liimitakse peale. Väikekandle meisterdamise jaoks vajaminevad materjalid annab õpetaja kohapeal. Kõige olulisem pilli tegemise juures on pillipakk, millest õõnestatakse pilli kere. Pillipakku on võimalik inimestel endil kaasa võtta, kui see ülevaatamisel sobib, siis võib ta sellest endale pilli teha. Paljudel ei ole võimalik ise pillipakku leida, mistõttu on alati kohapeal see võimalik endale saada. Lisamaterjalid: keeled, keeltehoidja ja virblid saab samuti kohapealt. Virblid on kahesugused: metallist ja puust. Metallist virblid on poest ostetud, aga puust virblid teeb igäüks oma kandlele ise, selleks on kohapeal olemas vajalikud toorikud. Pilli meisterdamise jaoks vajalikud töövahendid on tavaliselt kohapeal olemas või mõned

spetsiifilisemad võtab õpetaja endaga kaasa. Suuremaid tööpinke on näit. Leisi laager rentinud. Seto kannelde laagris tehtavatel pillidel on ainult puust virblid, mis eelkõige lähtub vanast pillimeisterdamise traditsioonist.

Milliseid kandleid on võimalik omale teha?

- Seto kannelde laager – põhitingimus - peab tegema Seto labaga kandle
- Leisi laager – algajatele soovitatakse kuuekeelseid kandleid, mis on kas Saaremaa või Setu tüüpi, eeskujuks on võetud ERM-i kannelde fotod ja joonised
- Eesti ETNO – soovitatakse teha vanade pillide eeskujul, kasutusel on ERM-i kannelde fotod ja joonised, lisaks pooldatakse loomingulisust oma kandle loomise juures
- Kandlekoja laager – soovitatakse traditsioonilist lihtsa kujuga pilli, kasutusel ERM-i kannelde fotod ja joonised, kuid oma fantaasia ja vaba looming on igati lubatud

Kõik laagrites valmistatud pillid on õõnestatud ühest puupakust, nagu vana pillimeisterdamistraditsioon on ette näinud. Valmis pillidele Leisi ja Seto labaga kannelde laagris põletatakse sisse laagrimärk. Selle märgi kaudu on võimalik hiljem näiteks identifitseerida pilli päritolu.

4.8.1.4. Teised tegevused laagris

Kandlemeisterdamisega üheaegselt toimuvad õpitoad, mille sisu töötati välja kohe esimesel aastal nagu Eesti ETNO ja Kandlekoja laagris, kuid Leisi laagris kasvab iga järgmine laager välja eelmisest. Mis on võimalik õpitubades teha?

Lisaks pillimeisterdamisele on võimalik:

- Kandlekoja laager – õppida kandlemängu ja viltida kandlekoti
- Seto kannelde laager – õppida kandlemängu, kohalikku käsitööd, laulda, tantsida
- Leisi laager – õppida pillimängu (kandle-, vile-, pardu-, hiiu kandlemängu) viltida, punuda, villa kraasida, joonistada, lugusi jutustada, laulda, tantsida, vestelda ja sportida

- Eesti ETNO – õppida kandlemängu, nautida kaasaegset pärimusmuusikat, kuulata eesti rahvamuusika ajalugu, kohtuda teatud valdkondade asjatundjatega (näit. loodusetundajad, ajaloolased, koduloouurijad jm), matkata ja sportida

Erinevate laagrite tegevuste ülevaatest lähtudes, võib öelda, et pillimängu õppimine on laagri orgaaniline osa, kuid seda mitte alati. Paraku on raha määravaks laagrite sisu juures, seetõttu viimasel aastal ei toimunud Seto labaga kannelde tegemise laagris pillimänguõpetust.

Laagri juurde kuuluvad kontserdid ja temaatilised õhtud. Oluline on kohtuda teatud valdkondade asjatundjatega (näit. loodusetundjad, ajaloolased, koduloouurijad jm.). Väljasõidud moodustavad ühe osa laagrist, kuid see ei kuulu iga laagri tegevustiku juurde.

Igas laagris on erineva pillimänguoskusega inimesi, mitmed on neist varem juba rahvamuusikaga kokku puutunud, seetõttu tekib spontaanseid musitseerimisi, ükskõik kas on tegemist laulu, tantsu või pillimänguga. Samas võib kohata muru serva peal istuvaid laagrilisi, kes üksteisele pillimängu õpetavad, see on ka näit. Eesti ETNO laagri üks eesmärke.

4.8.1.5. Mida kätkeb endas pillide meisterdamine laagrilisele?

Rahvapillide meisterdamine on kujunenud omaette hobiks, sest igas laagris on inimesi, kes on juba enne mõne pilli meisterdanud.

Siin on mõned väljavõtted laagriliste mõtetest - “Laager on suur nauding - vaba aja rikastav tegevus. ... Pillitegemine on mulle olnud ainult tore ajaviide....Lihtsalt imelised võimalused kogeda midagi kummalist.... Pille olen valmistanud oma lõbuks.... Kuidagi pidi ju endale pilli saama....Pillimeisterdamine on vabaaja harrastus suvistel koolivaheaegadel.....See üks väikekannel on seni jäänud minu ainsaks oma kätega tehtud muusikainstrumentiks.”

4.8.2. Pärimuslaagrites meisterdatud väikekanded 2001-2004

2001 AASTA

1. Pärimuslaager “Jutuvestmisest kandlemeisterdamiseni” Saaremaal Leisis

- korraldajad Lilian Väster ja Tiina Oks
- kannelde meisterdamist juhendas Indrek Roosi
- osalejad peamiselt kohalikud inimesed Leisi lähedalt ja huvilised muinasjutukoolist Tallinnast ja Märjamaalt
- valmis **15** väikekannelt, peamiselt G-duuris kuue- ja seitsmekeelsed

2002 AASTA

2. Pärimuslaager “Kandlekoja kandlemeisterdamise laager” Raplamaal Kandlekojas

- korraldaja MTÜ Folgiklubi Kandlekoda
- kannelde meisterdamist juhendas Rait Pihlap
- osalejad olid rahvamuusikasõbrad, meisterdamishuvilised, lasteaia muusikaõpetajad ja lasteaia õpetajad
- valmis **9** väikekannelt, üks kaheksakeelne ja ülejäänud seitsmekeelsed

3. Pärimuslaager “Igal ühel oma pill - Tõistre Tõnnil torupill” Saaremaal Leisis

- korraldajad Lilian Väster ja Tiina Oks
- kannelde meisterdamist juhendas Indrek Roosi
- osalejad olid mõned kohalikud inimesed, inimesed kaugemalt Saaremaalt ja Muhumaalt, pilli- ja rahvamuusikahuvilised Tartust, Tallinnast ja Vana-Vigalast
- valmis **12** väikekannelt, peamiselt G-duuris kuue- ja seitsmekeelsed. Selles laagris meisterdasin mina kuuekeelse kandle G-duuris.

2003 AASTA

4. Pärimuslaager “Kandlekoja kandlemeisterdamise laager”Raplamaal Kandlekojas

- korraldaja MTÜ Folgiklubi Kandlekoda
- kannelde meisterdamist õpetas Rait Pihlap
- osalejad olid rahvamuusikasõbrad, meisterdamishuvilised, lasteaia muusikaõpetajad ja lasteaia õpetajad
- valmis **12** väikekannelt, enamus pille olid seitsmekeelsed. Valminud pillide hulgas oli 10-keelne, kaheksakeelne, kuuekeelne ja neljakeelne kannel.

5. Pärimuslaager Eesti ETNO laager “Raivo Sildoja kandlemeisterdamise õpituba”

Paistu koolis

- korraldaja Krista ja Raivo Sildoja
- kannelde meisterdamist juhendas Raivo Sildoja
- osalejad olid rahvamuusikasõbrad - tudengid, arvutiinimesed, helilooja, tuletõrjeinspektor ja poiss (8a.)
- valmis **8** väikekannelt, üks seitsmekeelne ja ülejäänud kuuekeelsed

6. Pärimuslaager “Seto labaga kannelde tegemise laager”Setomaal Obinitsas

- korraldaja Õie Sarv
- kannelde meisterdamist juhendasid Roland Suits ja Indrek Roosi
- osalejad olid kohalikud kooliõpilased – ja õpetaja, rahvamuusikahuvilised Tartust (peamiselt “Sinimaniseele” liikmed) ja Tallinnast
- valmis **11** seto labaga kannelt, millest üks on üheksakeelne ja ülejäänud seitsmekeelsed. Pillide häälestused on vastavalt pilli suurusele ja kujule.

7. Pärimuslaager “Igal ühel oma pill, kannel, parmu-, vilepill” Saaremaal Leisis

- korraldajad Lilian Väster ja Tiina Oks
- kannelde meisterdamist juhendas Roland Suits
- osalejad olid muusikaõpetajad, kunstiõpetajad, kooliõpilased, tööõpetuseõpetajad ja koorijuhid. Enamus neist olid Saaremaa inimesed.
- valmis **12** väikekannelt, millest üks on üheksakeelne, ülejäänud kuue- ja seitsmekeelsed.

2004 AASTA

8. Pärimuslaager Eesti ETNO laager “Raivo Sildoja kandlemeisterdamise õpituba”

Paistus

- korraldajad Krista ja Raivo Sildoja
- kannelde meisterdamist juhendas Raivo Sildoja
- osalejad olid õpetajad ja muusikatudeng EMA-st
- valmis 7 kannelt, kuus kuuekeelset ja üks 10-keelne, kõik D-duuris

9. Pärimuslaager “Seto labaga kannelde tegemise laager” Setomaal Obinitsas

- korraldaja Õie Sarv
- kannelde meisterdamist juhendas Roland Suits
- osalejateks oli 4 kohalikku inimest Setumaalt, ülejäänud Tartust ja Tallinnast, nii mehed kui naised
- valmis 8 seto labaga kannelt, kaks kuuekeelset ja kuus seitsmekeelset

10. Pärimuslaager “Pillimeisterdamise laager – hiiu-rootsi kannel, vile- ja parmupill”

- väikekandleid selles laagris ei valmistatud

11. Pärimuslaager “Kandlekoja kandlemeisterdamise laager”

- korraldaja Rait Pihlap
- MTÜ Folgiklubi Kandlekoda
- osalejad olid meisterdamishuvilised, õpetajad jne.
- Valmis 10 pilli

4.8.3. Pillimeisterdamine vabaaja tegevusena

4.8.3.1. Pärast laagrit valminud pillid

Pärimuslaagrites osalenud inimesed meisterdades omale pilli, said rikkamaks ühe kogemuse võrra. Nende seas oli mitmeid aktiivseid inimesi, kes minnes tagasi oma

kodukohta, hakkasid väikekannelt ja väikekandlemängu populariseerima. Kuid pillimängu õppimiseks oli vajalik pilli olemasolu, meistritelt pilli ostmiseks aga ei olnud rahalisi vahendeid. Lapsevanemad ja lapsed ise tahtsid omale pille meisterdada. Selliseid pillide tegemisi on olnud Vana-Vigalas Krista Tõldmakeri eestvedamisel ja Ida-Virumaal Mäetaguse Põhikoolis õpetaja Margo Aida eestvedamisel.

2002.a. Leisi laagris osalenud Krista Tõldmaker korraldas väikekannelde meisterdamise oma koolis 2002/03 õppeaastal, mille jooksul lapsevanemad tegid u.**22** väikekannelt.

2003.a. Leisi laagris osalenud Margo Ait, kes on poiste puutööõpetaja, juhendab väikekannelde meisterdamise ringi, millest lähemalt saab lugeda järgmises alapeatükis.

Need olid suuremad tegemised ja pillide valmistamised. Kuid iseäranis mehed said laagritest innustust, et pille edaspidi omal käel valmistada kas kinkimiseks või oma pere tarvis. Nii on peale kõige esimest laagrit valmistanud Saaremaa mehed **Jaak Oks 4**, **Mart Aardam 31 ja Andi Mägi 30** väikekannelt. Andi Mägi on oma kodus töökojas juhendanud pillimeisterdamist, mille käigus on valminud **7** pilli.

Samas laagris osales **Tiit Saare** Arukülast, kes on järgmiste pillide valmistamise juures kasutanud palju oma vaba fantaasiat. Pille on tal kokku **12**, kirjeldused pillide kohta asuvad lisas 7. Samuti on saanud pillimeisterdamine hobiks **Margus Sillale**, kes oma esimese kandle valmistas Indrek Roosi juhendatud ringis (vt. pt. 4.8.3.2.). Margus Sild on valmistanud **8** pilli, millest 6 on saare puust ja 2 aafrika päritolu movengue puust. Marguse sõnul olid nii Eestist pärit saarepuu kui ka aafrika päritolu movengue töötlemisel väga sarnased.

Need andmed on laekunud minule osalt läbi isiklike kontaktide kui ka korraldajate kaudu, mistõttu ei saa nad olla lõplikud.

4.8.3.2. Väikekannelde meisterdamine õppetöö käigus ja huviala ringis

Lisaks suvistele pärimuslaagritele tehakse kandleid nii õppetöö käigus kui ka huviala ringides. Õppeainena on pillimeisterdamine VKA-s, huvialaringid töötavad Tallinna VHK-s, Leisi Keskkoolis Saaremaal ja Mäetaguse Põhikoolis Ida-Virumaal.

Viljandi Kultuuriakadeemias on alates 1999/2000 õppeaastast õppeainete hulgas pilliehituse ja hoolduse praktika, selle aine raames on **kaks** tudengit meisterdanud omale väikekandle. Juhendas õppejõud Raivo Sildoja (loe lähemalt pt. 4.2.)

Tallinna VHK põhikoolis töötab poiste huviala ring - puidutööring, mille juhendaks on Indrek Roosi (loe lähemalt pt. 4.4.), kes on seal poiste puidutööõpetaja. Koos Indreku tulemisega VHK-sse hakkas toimuma seal kannelde meisterdamine. Praktikal olles 2000.a. valmisid esimesed pillid Tuule Kannil ja Siim Rikkeril, kelle tehtud pillid tekitasid suurt huvi ning paljudele pillitegemise soovi. Siis hakkasid pille tegema nii suured kui väikesed, järgnevalt olen valmistatud pillid reastanud õppeaastate kaupa. Pillide kirjeldused on lisas 9.

- 1999/00 õ.a. **2 pilli;**
- 2001/02 õ.a. **23 pilli;**
- 2002/03 õ.a. **11 pilli;**
- 2003/04 õ.a. **6 pilli;**
- 2004/05 õ.a. **13 pilli**

Neli aastat on toimunud õpiring Leisi Keskkooli juures, kus on võimalik meisterdada väikekannelt. Õpiringi tekkimist on mõjutanud Leisis suviti toimuvad pärimuslaagrid. Peale pärimuslaagrit “Jutuvestmisest kandlemeisterdamiseni” 2001.a.(loe lähemalt pt. 4.8.1.1.), hakkasid toimuma regulaarsed sügis-talvised õpingid, kus pered said endale meisterdada väikekandleid. Vanemad või vanavanemad meisterdasid pilli ja seejärel said lapsed ning lapse-lapsed pillimängu õppida. Õpiringi juhendajateks oli 2001/02 Andi Mägi (loe eelmine pt.) ja Toivo Lepp, kuid järgnevatel aastatel oli juhendajaks Mart Aardam (loe eelmine pt.). Valminud pillid toon välja õppeaastate kaupa.

- 2001/02 õ.a. **12 pilli;**
- 2002/03 õ.a. **13 pilli;**
- 2003/04 õ.a. **8 pilli;**
- 2004/05 õ.a. **9 pilli**

Kaks aastat on toimunud huviala ring Mäetaguse Põhikoolis, kus saab väikekandleid meisterdada. Ringi juhendab Margo Ait (loe eelmine pt.), kes on samas poiste puutööõpetaja. Valminud pillid reastan õppeaastate kaupa.

- 2003/04 õ.a. **12 pilli;**
- 2004/05 õ.a. **12 pilli**

Sellest alapeatükist johtub, et kolmes Eestimaa koolis on käivitunud süstemaatiline väikekannelde meisterdamine. Samas kinnitab see pilli populaarsust kooliõpilaste hulgas, pill saab endale sõpru juurde kui kuuldakse seda mängitavat. Pillimängu õpetamist veavad Tallinna VHK Muusikakoolis **Tuule Kann**, Leisi Keskkoolis **Irja Aardam** ja Mäetaguse Põhikoolis **Anu Vildak**.

5. VÄIKEKANDEL EESTIS

5.1. Arhailine kannel soome-ugri ja balti rahvastel

Kannel (soome k. – *kantele*, karjala k.– *kandeleh*, läti k. - *kokle* , leedu k. – *kankles*)⁵⁴ on olnud armastatud muusikariist paljudel rahvastel. Kannel on seitsme läänemeresoome ja kahe balti rahva ning loodevenelaste ühine muistne rahvapill.⁵⁵

5.1.1. Sõna *kannel* erinevates eestikeelsetes etnograafia-alastes väljaannetes ja entsüklopeediate.

Erinevaid eestikeelseid etnograafia-alaseid teatmikke ja entsüklopeediaid, aga samuti sõnastikke, milles leidub sõna *kannel*, on arvukalt. Kui reastada need väljaandmise aasta järgi, siis tuleks alustada vanimatest sõnaraamatutest ja grammatikatest , näiteks

⁵⁴ Tõnurist Igor. Rahvapillid ja Ida-Baltikumi rahvaste etnokultuurilised sidemed. *Pillid ja pillimäng eesti külaelus*. Tallinn 1996, lk. 7.

⁵⁵ Tõnurist Igor. Eesti väikekandle lugu. *Kuuekeelne kannel*. Koost. P.Karras. Viljandi 2001, lk. 7.

Lexicon Esthonicum Germanicum - Salomo Heinrich Vestringi eesti-saksa sõnaraamatu käsikiri, mis on dateerimata, kuid koostatud ilmselt 18. Sajandi teisel ja kolmandal aastakümnel (välja antud Tartu 1998, toim. E. Kaldjärv)

Sealt leiame märksõna **kandel** – *Eine Harfe; Kandle Keel – Harfen Seite, Kandle Keled säädma – Harfe stimmen, Kandle löja - Der {auf der Harfe spielet}Harffen Schläger, Kannel – die Harfe.*

1893: Ehnstnisch – Deutsches Wörterbuch

Eesti- Saksa sõnaraamat, Ferdinand Johann Wiedemann, Peterburg

Esimese Eesti Vabariigiaegsed sõnastikud ja entsüklopeediad.

1925: Etnograafiline sõnastik, Ilmari Manninen, Tartu;

1934: Eesti Entsüklopeedia IV, Tartu;

1938: Väike Entsüklopeedia, Tartu;

Nõukogudeaegsed leksikonid, sõnaraamatud ja entsüklopeediad.

1958: Eesti Keele Mõisteline Sõnaraamat, Stockholm;

1971: Eesti Nõukogude Entsüklopeedia, IV köide, Tallinn;

1982: Väike murdesõnastik, I, Tallinn;

1984: Õigekeelsussõnaraamat, Tallinn;

1989: Eesti Nõukogude Entsüklopeedia, IV köide, Tallinn;

Nüüdisaegsed leksikonid, sõnaraamatud ja entsüklopeediad.

1991: Sünonüümisõnastik, Tallinn;

1992: Sünonüümisõnastik, Canada;

1992: Väike Vormisõnastik, II, Tallinn;

1992: Eesti Kirjakeele Seletussõnaraamat, II köide 1.vihik, Tallinn;

1993: Esivanemate varandus, Tartu;

1995: Eesti rahvakultuuri leksikon, Tallinn;

1995: Etnograafia sõnaraamat, Tallinn;

1998: Eesti rahvakultuur, Tallinn;

1999: Eesti murrete sõnaraamat, II köide, 9.vihik, Tallinn

1999: Eesti Keele Sõnaraamat, Õigekeelsussõnaraamat, Tallinn;

2002: Võro-Eesti synaraamat, Tartu-Võro.

2003: Eesti Kirjakeele Seletussõnaraamat, VI köide, 3.vihik, Tallinn

Sõna *kannel* all on mõeldud keelpilli juba väga ammu, seda tõendavad märkmed vanadest sõnaraamatutest ja entsüklopeediatest. Kannel pillina on säilinud küll rahva mälus üsna pikka aega, kuid üleskirjutatud märkmeid on väga vähe. Seetõttu on siin hea võimalus anda ülevaade kõikidest minule kättesaadavatest teatmeteostest, kus on kirjeldatud sõna *kannel*.

Kirjeldused koondasin tabelisse, mis asuvad töö lisas.

Tabelis 1 (lisa 11) on kirjutatud kandle ehitusest, levikualast, mängijast ja mängimisest.

Tabelis 2 (lisa 12) on toodud välja kannelde erinevad nimetused, sealhulgas ka eksitavaid nimetusi nagu näit. hiiu kannel.

Tabelis 3 (lisa 13) on kandle rahvapärased nimetused.

Tabelis 4 (lisa 14) on sõna *kannel* teised tähendused. Sõna tähendab näit. korvi sanga, koodirihma, piitsanööri jne.

Kandle ja -mänguga seotud kirjeldusi on suur hulk Eesti murrete sõnaraamatus, mis kandsin **kaardile 1** (lisa 15).

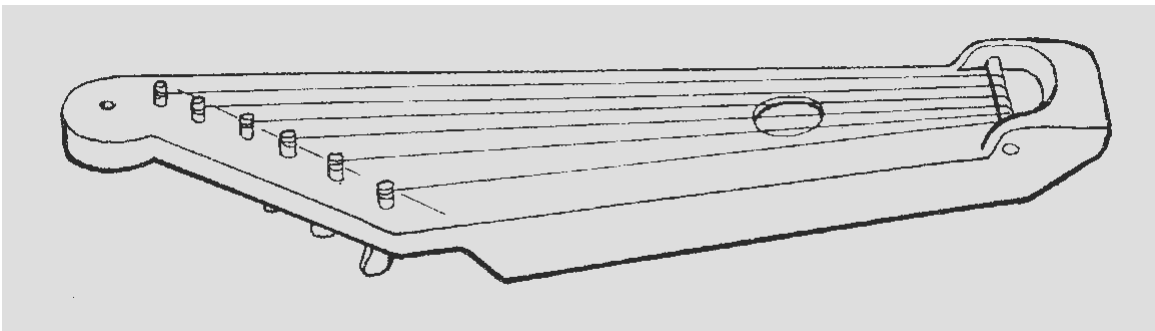
Kandle ja – mängu kirjeldused Eesti murrete sõnaraamatust:

1. `kandle mäng ja `laulu hääl Kuu,
2. akkavad `kanneld `lüöma ehk ajama Lüg;
3. miu pojäl olid `kandled ja `lietso pillid Vai;
4. kannelt `mängma, kannelt `lööma Jäm;
5. `mängas `kandlega. paes pole änam `kandle `mängijaid Khk;
6. Kandlimängu sima kostas läbi `vaikuse Kaa;
7. see `olli `arva kui kannel `olli Muh;
8. üks mees olle Haava `körtsis oln ja `mängin kanneld Phl;
9. vanaste mänñiti `kandlid Rid;
10. `Kandlitõ mängäjäsi üsä vähä Khn;
11. `kandlega mängitasse Tor;
12. müno vend, tema `mängis kannelt Ris;

13. läks `kandlega `pulma Kos;
14. ega kannelt tia siin olema `kuškilgi JMd;
15. mängib ilusast kannelt Iis;
16. timmiväd `kanle `iäle, siädäväd iäled kokko Kod;
17. kõik kevade tämä käenud ja sõrmedega `mängind kanneld Pal;
18. lüü kanneld Trv;
19. kañnel om raad´pil´l Krk;
20. kes pole `opnu, sii ei mõesta kanneld `mängi Puh;
21. topeld elidega kannel, tol `kandlel olliva topeld keele Nõo;
22. `kandlel ei ole ää timm, kannel taht `timmi Ote;
23. kannöldõga mängiti Kan;
24. poisi `mängva `kandliid Krl;
25. ta mäng `kandlõga Har;
26. tä timm `kandlõ `juundõ Se

5.1.2. Arhailine kannel

Arhailine vanematüübiline kannel oli viiekeelne. Pill tehti piklikust trapetsikujulisest puutükist, mis seest õõnestati ja kaeti õhukese kõlalauaga. Sellele pillile on iseloomulik keelte lehvikukujuline asetus, mis pilli laiemas otsas kinnitati puust kandlepulkade külge.

Joonis 1 kuuekeelne kannel⁵⁶

⁵⁶ Sööt Jaan. *Kuuekeelne kannel*. ERM. Tartu 1990, lk.1.

Joonisel kujutatud Eestis levinud tüüpiline kuuekeelne kannel on oma ehituse poolest üsna sarnane vanematüübilise arhailise kandlega.

Hiljem on hakatud kandlepulki nimetama *virbliteks*. Sõna *virbel* tuleb saksa keelest (der Wirbel) ja tähendab (keelpilli) pingutit või pingutuspulka.

Kandlepulkadel oli allosas väike laiendus, millest sai neid keerata ja seega pillikeeli häälestada.⁵⁷ Kuna ei ole teada, et kandleid oleks vanas kandlemängutraditsioonis kunagi koos mängitud, siis häälestas iga pillimees oma pilli nõnda, nagu ta ise arvas hea ja õige olevat. Pilli kitsamas osas asetseb põikpulk, mille külge seoti pillikeelte alumine ots. Keeled tehti loomasooltest või hobusejõhvidadest, hilisemal ajal messingtraadist. Eesti Rahva Muuseumis (ERM-is) säilinud väikekanneldel on peal ainult traadist keeled.

Eesti ja naabermaade kanded on oma põhiosas sarnased, kuid erinevusi detailides leiab nii meie oma väikekannelde tüüpide hulgas kui ka naabrite pillide ehituses.

5.1.3. Eesti kuuekeelne kannel ehk väikekannel

Eesti kuuekeelne kannel ehk *väikekannel*. Igor Tõnurist võtab kasutusele uue termini *väikekannel*, eeskujuna on ta võtnud soomlastelt (soome *pienoiskantele*, *pienkantele* ehk pisikannel). Nimetus *väikekannel* on võetud käibesse viimasel kümnel aastal ja selle all mõistetakse kuue kuni 12 keelega pilli. Uus nimetus aitab ühtlasi eristada väikest pilli hilisematest suuremat tsitritüüpi kanneldest.⁵⁸

Eesti alal on levinud kuuekeelne kannel, millest vanim säilinud pill on valmistatud u.1771 aasta paiku.⁵⁹ Pilli kuju on võrreldes arhailise kandlega üsna sarnane. Kuna kõik pillid olid valminud koduse käsitöö tulemusena, siis pilli väline kuju, kõlaavad ja keelte arv oli erinev.⁶⁰

Väikekandle häälestusi on säilinud meieni kaks, mõlemad on Saaremaalt Kaarma kihelkonnast, Loona vallast: g, c1, d1, e1, f1, g1, a1 (A292:3) ja g, c1, d1, e1, f1, g1 (A292:2). Kõige alumist keelt kasutati burdoonkeelena, mis arvatavasti kõlas mängimise

⁵⁷ Tõnurist Igor. Eesti väikekandle lugu. *Kuuekeelne kannel*. Koost. P.Karras. Viljandi 2001, lk. 7.

⁵⁸ samas lk.7.

⁵⁹ ERM A177:17 Tartu.

⁶⁰ Ränk Arvi. *Etnograafia sõnaraamat*. Tallinn 1995, lk. 51-52.

ajal kaasa. Mänguvõtteid – ja tehnikaid eesti alalt on meieni säilinud ainult Setumaalt. Kuid arvestades nende venepärast akordilist mängustiili, ei saa laiendada seda kogu eesti alale. Siit järeldub, et eesti alal mängitud väikekandle mängimisestiidid ja – võtted ei ole meile kahjuks teada. Kuidas väikekannel kõlas, sellest on tähelepanekuid teinud baltisakslased. Saksa soost arst O. Huhn on märkinud Saaremaalt 19.saj. esimesel veerandil –

*“Lamav harf (kannel), umbes 1½ jalga pikk ja ¾ jalga lai, resonantspõhjaga ja kõlaauguga. Neil on enamasti ainult üks oktaav, keeled on punutud jõhvidest ja nüüd ka juba sagedamini metallist. Virtuuos oskab seda riista päris meeldivalt pruukida. Sagedasti saadab seda naiste laul. Mina olen seda muusikat ikka heameelega kuulanud.”*⁶¹

Vanemat pillimeisterdamistraditsioone järgides on meieni säilinud erinevates Eestimaa muuseumides kokku 27 pilli. Pillidel on keeli kuuest kuni 12-ni. Kaks vanimat kannelt, mis on ERM-is, on tehtud 1890.a. Saaremaal Kaarma kihelkonnas Loona vallas. Nimetatud pillid kinkis ERM-ile dr. Oskar Kallas 1892.a. Üks nendest on pildil ja all on tema kirjeldus.

Pilt 1. Eesti kuuekeelne kannel Saaremaalt 1890.a.⁶²

⁶¹ Tõnurist Igor. Eesti väikekandle lugu. *Kuuekeelne kannel*. Koost. P.Karras. Viljandi 2001, lk. 9.

⁶² Foto Indrek Roosi, pill asub Tallinnas Teatri- ja Muusikamuuseumis.

Kannel, 6 keelega, kere ühest puust õõnestatud, ainult pealmine laud eritükist, pikkus 49 cm, laius keskelt 11 cm, keeled on vasksed, ühes otsas kinnitatud keeratavate pulkade külge, teises otsas raudtelje külge, mis kandliseintest läbi pistetud ja kaetud anisulega. Korjaja teatel kõige pikem keel = g, siis c, d, e, f, g. Pealmise laua keskel ristikujuline suurem avaus, otsades väiksed kõlaaugukesed.⁶³

Pildi peal olev kannel võeti eeskujuks Tallinna Klaverivabrikus, kui seal hakati 1990.a. kuuekeelseid kandleid tootma.

5.1.4. Setu kannel

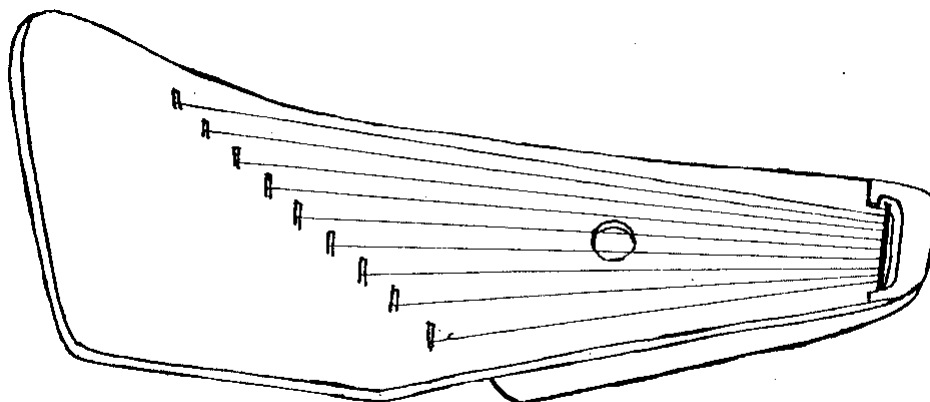
Setu kannel erines oma ehituselt tavapärasest eesti väikekandlest laba poolest. Laba oli kandle ülemine osa, mis omas erilist pikendust. Setud nimetasid seda ise *helühannaks* ehk siis eesti keeli *helisabaks*. Laba suurendab pilli kõla kvaliteeti, seda on lähemalt uurinud Vene folkloristid.⁶⁴ Laba teatud (ja võimalikust) mõjust kandle kõlale on rääkinud paar korda konverentsidel Peterburi folkloristid isa ja poeg Aleksej Mehnetsovid.⁶⁵

ERM-is on väikekandleid Setumaalt kuuekeelseid kuus ja seitsmekeelseid 11 pilli ning kolmel pillil ei ole teada keelte arvu. Vanim nendest pillidest on valmistatud u.1771 aasta paiku, neli pilli on valmistatud 19. saj. esimesel poolel ja ülejäänud pillidel ei ole valmistamise kohta täpseid andmeid.

⁶³ ERM A 292:2 Tartu.

⁶⁴ Tõnurist Igor. Eesti väikekandle lugu. *Kuuekeelne kannel*. Koost. P.Karras. Viljandi 2001, lk. 7.

⁶⁵ Kirjavahetus Igor Tõnuristiga 08.11.2004

Joonis 2 Setu labaga kannel⁶⁶

Väikekandlemängu on fonografeeritud ainult Setumaalt 1912-1913 a. soomlase Armas Otto Väisäneni poolt. Enamik neist on mitmesugused kargused. Setu kargus kuulub vene algupära tantsude hulka. Karguste mängimisel oli peamine ülesanne tantsule rütmi andmine.⁶⁷

Setu kandle mängimise viis – pill võeti põlvedele, vasak külg asetati vastu põlvi. Mängija toetas oma vasaku käe kandle labale, asetaski sõrmed keelte vahele ning surudes neid vastu keeli, kattis kinni terve akordi. Sõrmi teisele poole kaeti kinni teine akord. Parema käe esimese sõrmega üle keelte tõmmates pandi helisema katmata keeled. Nii oli võimalik vahetada ainult kaht akordi⁶⁸, mida vanemas muusikakihistuses mõisteti kui toonika ja dominandi vastandust. Samasugust mängimisviisi harrastasid Loode-Vene mängijad.⁶⁹

Inimeste mälestuste järgi tarvitati kannelt eelkõige pühade ajal –

Setumaal – “Tarvitatud vanast pulmade ja pidude ajal (setu keeli pidu on “ilo”); kaduma hakkas 50-60 aastat tagasi.”⁷⁰

Üks teade on kandle rituaalsest kasutamisest on pärit Rõngust –

Rõngus – “Olla vana ebausku kannel üle 100 a. vana (märkmed 1923.a.-st); igal õhtul käidud sellega ümber tare ja peletatud vaimusid eemale. Muidu ei ole saanud rahulikult magada.”⁷¹

⁶⁶ Karras Pille. Kuuekeelse kandle noodikogu. Viljandi. Viljandi Kultuurikolledž. Diplomitöö 1996, lk.2.

⁶⁷ Tõnurist Igor. Kannel Vepsamaast Setumaani. *Soome-ugri rahvaste muusikapärandist*. Tallinn 1977, lk.165.

⁶⁸ Tampere Herbert. Rahvapillid. *Eesti rahvapillid ja rahvatantsud*. Tallinn 1975, lk. 32.

⁶⁹ samas lk. 32.

⁷⁰ ERM A 176:27 Tartu.

Setu kuue- seitsmekeelne labaga kannel on täiesti analoogiline pihkva-novgorodi labaga guslile.

5.1.5. Pihkva – Novgorodi kannel ehk *gusli*

Sellel ajal kui kannel sai tuntuks Loode-Vene aladel, ei võtnud nad kasutusele sõna ”kannel”, sest slaavi keeles oli juba olemas sõna “*gusli*”. *Gusliks* nim. erinevaid muusikariistu ja üht nimetust kannavad nad seetõttu, et tegemist on kõigi puhul keelpillidega.⁷²

Gusli kujunes välja loodevenelaste juures, kust see levis ka vepslaste, setude ja lätlaste (Latgale) juurde. Sellel kandlekujul oli ülemine laiem osa, millel oli kõlalaua tiivakujuline pikendus nn. laba, mis sealjuures suurendab ka heli kvaliteeti. (vt. Joonis 2)

Labal olid oma kindlad funktsioonid. Laba peale sai mängija oma vasakut kätt toetada, võrreldes ilma labata kanneldega asetsevad sellel kandlel keeled üksteisest kaugemal. Pillimängimise tehnikaid on mitmeid, rohkem kasutamist leidnud mängutehnika on katmistehnika. Katmistehnikas asetatakse vasak käsi mittevajalikele keeltele või keelte vahele. Loodevenelaste kandle täiustamist labaga tingis ilmselt pilli kasutamine mitte niivõrd viisi – kui rütmipillina tantsu saateks.⁷³

Vene vanemais kirjalikes allikais peetakse kandle saatel tantsimist üheks eredamaks paganluse väljenduseks, ristiinimese raskeimaks kuriteoks. Vene tantsuviisides on tähtsal kohal rütm, mida anti edasi just viie – kuuekeelsel kandlel, tantsu saatmiseks piisas paarist akordist. Juba A. O. Väisänen on tähele pannud, et tema pill oli mõeldud “tantsule takti andmiseks”.⁷⁴

⁷¹ ERM A 279:65 Tartu.

⁷² Tõnurist Igor. Kannel Vepsamaast Setumaani. *Soome-ugri rahvaste muusikapärandist*. Tallinn 1977, lk. 153.

⁷³ samas lk. 163-164.

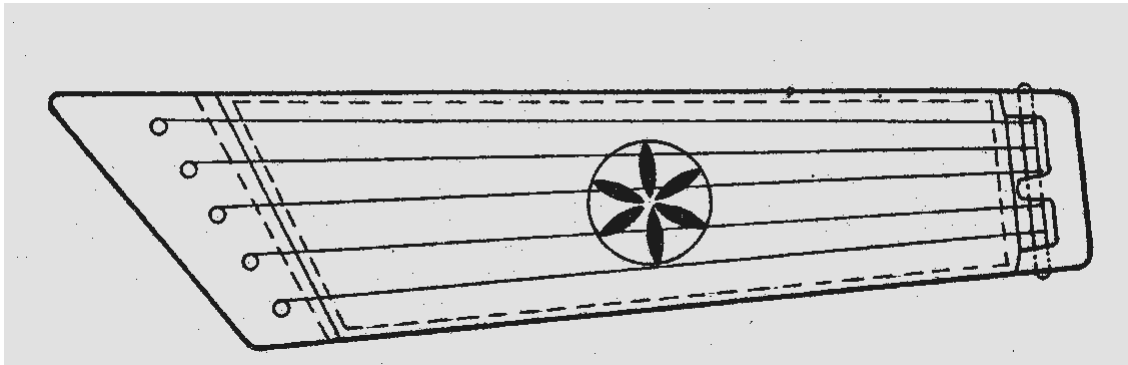
⁷⁴ samas lk. 165.

5.1.6. Baltlaste kannel

Kannel on levinud ka meie lõunanaabrite lätlaste ja leedulaste juures. Leedu keeles on kannel – *kanklés* ja läti keeles - *kokle*⁷⁵.

Läti – leedu väikekanded on meie väikekanneldega üpris sarnased. Nii läti kui leedu aladelt on kogutud viiekeelseid kandleid. Labaga kanded, mis sarnanevad Loode-Vene guslidele ja meie Setu kanneldele, levisid ainult kitsal Ida-Baltikumi alal, mis ulatus ka Lätimaale Latgale piirkonda. Latgale kanneldel on laba nii pikk, et sellel saab mugavalt kätt toetada. Lääne-Lätis on levinud pikad ja kitsad pillid, millel on otsas “peake”. Kõik pillid on õõnestatud ühest puupakust ja neile on omane rikkalik pillide kaunistamine. Kõige levinum kaunistamise viis on veemärk, tihti olid pillidel ka peremärgid.⁷⁶ Läti kannelt mängitakse enamasti katmistehnikas ja keeli tõmmatakse alt ülesse.

Järgneval pildil on kujutatud tüüpiline leedu kannel.

Joonis 3 Leedu *kanklés*⁷⁷

⁷⁵ Tõnurist Igor. Rahvapillid ja Ida-Baltikumi rahvaste etnokultuurilised sidemed. *Pillid ja pillimäng eesti külaelus*. Tallinn 1996, lk. 7.

⁷⁶ Loengu materjalid.- Kandle ajalugu

⁷⁷ Apanavičius Romualdas. Kanklių brežiniai. *Senosios kanklés ir kankliavimas*. Vilnius 1990, lk.96.

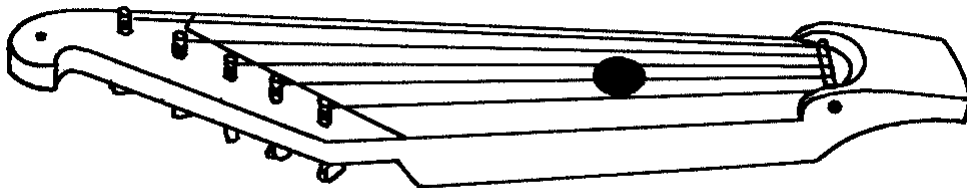
5.1.7. Soome – karjala kannel

Soome-karjala kannel on tehtud ühest puutükist, mis on õõnestatud kas ülevalt, alt või külje pealt. Ülevalt õõnestamise puhul paigaldati kandlele eraldi kaas.

Ühest puutükist õõnestatud kandlel oli vähe keeli, tavaliselt oli neid viis. Keeled on kinnitatud nagu arhailisel kandlel. On teada fakt, et Soome rahvamuusika vanim osa – nn Kalevala muusika – põhineb viietoonilisel skaalal, mis vastavad kaasaja viiele esimesele mažoorsele või minoorsele viiele esimesele toonile. Kolmas toon võib olla ka neutraalne, s.t asetseda kuskil mažoori ja minoori tertsi vahel.

Peamine traditsiooniline mängimisviis Soomes on sõrmitsemine. Sõrmitsetakse mõlema käega (parema ja vasaku käe sõrmedega), kusjuures iga sõrm mängib kogu aeg üht ja sama keelt. Soomes tuntakse ka teist mängimisviisi, see on nn summutamine. Nii summutatakse teatud keeled vasaku käe sõrmedega ja teisi keeli mängitakse parema käe sõrmedega.

Sarnaselt Kalevala laulmisele põhines kandle mängimine varieerimisel ja improviseerimisel. Juba üksnes väheste nootidega oli võimalik tekitada erinevaid variatsioone väikestest motiividest. Kannelt kasutati tantsude ja runo laulmise saatepillina.⁷⁸

Joonis 4 – Soome kantele^{78a}

⁷⁸ Saha Hannu. The Kantele is not for Decoration, it should be played” – The Kantele in the Finnish Folk Music Revival. Appendix to Page 69. *Explorations in Finnish and Hungarian Folk Music and Dance research Vol.1.* Finland 1994, lk. 66-69, a-g.

^{78a} Laitinen Heikki, Saha Hannu. *Tuning of the Kantele. A Guide to Five String Kantele Playing.* Kansanmusiikki-Instituutti, Kaustinen 1988, lk.3.

5.2. Kandle kui instrumendi kujutamine lüroepikas

Felix Oinas otsib oma artiklis “Kandle müütiline algupära” kandle saamise lugu eesti ja soome rahvaluulest.

Vanades lauludes olev müstilisus, mis ümbritseb nii eesti kui soome kandle algupära ei selgu otseselt lauludest, vaid on ainult aimatav. Kandlelaulu aluseks on rahvajutt “Laulev luu”, mille teisend on kirja pandud Lutsist, milles tark annab vennale nõu lõigata kask maha ja teha sellest kannel.

“Mängi seda esiti ise, siis anna see oma isale, las ta mängib. Siis anna see emale, siis vanemale ja siis nooremale õele, las nad mängivad!”

Lõpuks mängib vend seda ise ja kannel muutub ussiks, sisalikuks, hundiks, karuks ja – järgmisel hommikul - tema õeks, kes oli tapetud.

Eesti rahvalaulus võetakse kandle osad lõvilt, luigelt või havilt, aga ka neiuult eneselt.

“Kust saame kandlele keeled?
Saame need neiu juustest.”

Soome rahvalaulus on kandle materjaliks kasutatud loomade, kalade ja lindude osi, kuid leidub ka mõningaid osi, mis on võetud neiuult eneselt.

“Kust [saab] kandlele keeled?
Noore neiu juustest.”

Väinämöinen mängib kannelt, mis on tehtud neiu kehaosadest ja neiu nuuksub läbi kandlemängu. Kõik kuulavad hämmastunult neiu laulu. Neiu ise jutustab oma tapmisloo, mille peale siirdub ohvri hing pillisse ja paneb selle kaunilt helisema.

Sama süžeeiline arendus on samuti eesti rahvalaulus –

“Vennanaine tappis minu suure ümmarguse kiviga.
Kuhu viisid nad noore neiu?
Viisid mu marjasoole.
Mis minust seal kasvas?
Kasvas kaunis kask,
Levitas kõrgele oma ilusad lehed...”

Kasest tehti kannel,
Viiul vooliti.
Kust said keeled kandlele?
Noore neiu juustest,
Kodukana karvadest.
Venna pill helises
otsegu laulaks noor neiu.⁷⁹

5.3. Uuem kihistus – eesti kannel 19. saj. lõpul ja 20. saj. I poolel.

Eesti uuema kandle väljaarendamine on meie oma pillimeistrite teene. Talurahva seas oli küllalt laialt levinud tiseritöö, mis võimaldas paljudel talumeestel esimesed pillid endale ise teha. Seda tõendavad vanemate kandlemeeste mälestused. Kuid uute kannelde meisterdamisel võeti eeskujuks võõramaised harfinetid ja tsitrid, mida jäljendati algul üsna täpselt, kuid nende kuju ajapikku lihtsustus.⁸⁰ Eesti kannel, millel 20. saj. algusest on kindlalt juba kolm bassikeelt, kannab nimetust külakannel. Nimetatud kandletüüpi on võimatu ära vahetada ükskõik millise naaberrahvaste täiustatud kandle või tsitriga. Külakannelt hakati Põhja – Eestis nimetama simmel või simbel. Keelte arv uutel kanneldel ei suurenenud siiski järsult. Kandlemängijate vanem põlvkond mäletab, et külakanneldel oli 14-20 keelt ja esialgu erilisi bassikeeli neil polnud.⁸¹ 19. saj. lõpuks tõrjus uus pill väikekandle välja, kuid Setumaal mängiti veel 20. saj. algupoolel kuue-seitsme-ühiksa keelset labaga kannelt. Tsitritüüpi diatoonilist kannelt mängitakse siiaaani.⁸²

Külakannelde kõrval mängitakse analoogseid nn. “rahvakandleid”, mis on oma kuju saanud peamiselt Lõuna-Eestis 1920.ndate aastate paiku ehitatud kanneldelt. Pillid on saanud oma kuju ameerika ja saksa saatetsitrite eeskujul, millel on vähemalt kolm saateakordi.⁸³ Seda tüüpi on Tallinna Klaverivabrikus valmistatud kanded.

⁷⁹ Oinas Felix. Kandle müütiline algupära. *Tuul heidab magama*. Tallinn 1999, lk.60-63.

⁸⁰ Tõnurist Igor. Külamuusikud sajandivahetusel. *Pillid ja pillimäng eesti külaelus*. Tallinn 1996, lk. 51.

⁸¹ Tõnurist Igor. Uuem kannel Eestis ja naabermaades. *Pillid ja pillimäng eesti külaelus*. Tallinn 1996, lk. 25-26.

⁸² Tõnurist Igor. Eesti väikekandle lugu. *Kuuekeelne kannel*. Koost. P.Karras. Viljandi 2001, lk. 10.

⁸³ Tõnurist Igor. Muusika ja tants. *Eesti rahvakultuur*. Koost. A.Viires ja E.Vunder. Tallinn 1998, lk.466.

Rahvakandleid valmistati Tallinna Klaverivabrikus alates 1952 a.-st kuni 1990-ndate aastate alguseni.

5.4. Kandlemäng vanemas ja uuemas laulukultuuris

Funktsionaalsel harmoonial rajanev uus muusikaline mõtlemislaad hakkas Eestis kodunema 18.saj., eriti aga 19.sajandil.⁸⁴ Levis uus, riimiline rahvalaul, võeti kasutusele uusi muusikariistu. Uued muusikariistad tõid suuri muutusi ka rahvapillimuusikasse. Nagu rahvalaulu arengus võib täheldada kaks ajajärku – vanem ja uuem, siis saab sellest aspektist uurida ka kandlemuusikat.⁸⁵

18.sajandil jõudsid Eestisse hernhuutlased, mille tulemusel levis eesti talupoegade hulgas vennastekoguduse liikumine koos vastava vaimuliku lauluvara kasutamisega väljaspool kirikut ja tõi kaasa hoopis teistsuguse laulutraditsiooni folkloriseerumise.⁸⁶

5.4.1. Kandlemäng vanemas laulukultuuris

Arhailise viiekeelse väikekandle levikuala moodustab ühtlase ala, kus seda pilli mängisid soomlased, karjalased, vepslased, vadjalased, isurid, eestlased, liivlased, lätlased ja leedulased. Ka loodevenelased, kes elasid Pihkva ja Novgorodi mail, kus idaslaavlased segunesid läänemeresoome hõimudega.

Viiekeelne kannel sobis hästi kogu kandle levikuala pillimeeste muusikamaailma, olenemata rahvusest, domineerisid nende ümber enamasti ka kitsa heliulatusega lauluviisid.⁸⁷

⁸⁴ Tampere Herbert. *Eesti rahvalaule viisidega I*. Tallinn, 1956, lk.10.

⁸⁵ Tõnurist Igor. Koosmängust eesti rahvapillimuusikas. *Pillid ja pillimäng eesti külaelus*. Tallinn, 1996, lk.70

⁸⁶ Kuutma Kristin. Kultuuriidentiteet, rahvuslus ja muutused laulutraditdioonis - <http://www.folklore.ee/tagused/nr7/kuutma.htm>

⁸⁷ Tõnurist Igor. Eesti väikekandle lugu. *Kuuekeelne kannel*. Koost. P.Karras. Viljandi 2001, lk. 7.

Traditsioonilises ühiskonnas moodustas muusika, laulmine sealhulgas, kogukonna suhtlemissüsteemi ühe osa ning selle esmane funktsionaalne tähendus oli seotud traditsiooniliste riitustega. Laulmine ei omanud konkreetset esteetilist eesmärki, puudus kirjalik tekst, laul oli vahendiks tunnete interpreteerimisel, sõnumite edastamisel, ühtlasi tugevdati rühmaidentiteeti. Igapäevases elukeskkonnas ilmnevad muusikalised nähtused olid suhteliselt ühetaolised, sõltudes antud paikkonnale ja kultuurile iseloomulikust muusikalisest mõtlemisest.

Eesti vanem laulutraditsioon – läänemeresoome kultuurile iseloomulik regilaul – kujutab endast regivärsi mõõdu teksti, mida esitati korduval kitsa ulatusega viisireal, mis oli tihedalt seotud vastava murdekeele kõnemeloodiaga. Regilaulu teksti kujundasid nii vormiliselt kui ka sisuliselt algriim ja mõisteline kordus, mis omakorda tingis nende laulude üpriski omapärased mõttearendused ja süžeeikäigud.⁸⁸

Eesti ühehääline regivärsiline laul ei soodustanud mitmehäälset koosmängu, samas meie naabritel venelastel ja ka leedulastel seostub mitmehäälne instrumentaalmuusika vokaalse mitmehäälse muusikaga. Eestis kohtame mitmehäälset vokaalmuusikat vaid Setude juures. Ainsad kandlemängu salvestused on pärit Setude juurest, milliseid on ka noodistatud. Nende akordiline mängimisviis võib olla mõjutatud just slaavi muusikast. Arhailise eesti kuuekeelse kandle muusikast on säilinud meieni mõned noodistused ja fonograafi salvestused, mida tegi soome folklorist Armas Otto Väisänen 1912-1913 aastatel Setumaal. Säilinud materjali põhjal võib oletada, et Setu kandlel harrastati akordilist mängustiili. Eelkõige mängiti sellel pillil tantsumuusikat.⁸⁹

Pühade ja pidude ajal mängimisest on säilinud märkmed Setumaalt aastast 1921 –

“Tarvitatud vanast pulmade ja pidude ajal; kaduma hakkas 50-60 aastat tagasi.”⁹⁰

ja Meremäelt –

(...) “ Selle mängitigi vanal aol kannelt onnegi pühi aol, kõige inämb talistepühil, too om: Toomapäiväst vastseaastani. Muidugi mängiti ka kirmaskil, a inämb iks pühi aol.” (...)⁹¹

Kannelt ei mängitud mitte ainult lõbutsemise tarvis, vaid selle pilliga on ka vaimusid eemale peletatud, nii on ülesse kirjutatud Rõngust.

⁸⁸ Kuutma Kristin. Kultuuriidentiteet, rahvuslus ja muutused laulutraditdioonis - <http://www.folklore.ee/tagused/nr7/kuutma.htm>

⁸⁹ Tõnurist Igor. Koosmängust eesti rahvapillimuusikas. *Pillid ja pillimäng eesti külaelus*. Tallinn 1996, lk. 71.

⁹⁰ ERM A 176:27 Tartu.

⁹¹ RRM 47, ½. Iivan Feodorov. 17.jaanuaril 1910, Meremäel.

“Olla vana ebausku kannel üle 100 a. vana (märkm. 1923.a.-st) igal õhtul käidud sellega ümber tare ja peletatud vaimusid eemale. Muidu ei ole saanud rahulikult magada.”⁹²

Igor Tõnurist võrdleb eesti väikekandle mängu soome ja karjala mängustiiliga ja arwab, et väljaarvatud Setumaal, mängiti Eestis valdavalt pilli enamasti ühehäälselt.⁹³

Seto kandle mängimise viis – pill võeti põlvedele, vasak külg vastu põlvi. Mängija toetas oma vasaku käe kandle labale, asetas sõrmed keelte vahele ja surus neid vastu keeli. Sõrmedega kattis ta kinni terve akordi, mis ei tohtinud kaasa kõlada/heliseda. Sõrmi teisele poole surudes kaeti teine akord. Parema käe esimese sõrmega üle keelte tõmmates pandi helisema katmata keeled. Nii oli võimalik mängida pillil kahte akordi ja lisaks veel mõnda keelt näppida. Samasugust, katmistehnikas akordilist mängimisviisi harrastasid vadjad kanneldajad ja Loode-Vene guslimängijad.⁹⁴

Arhailise kandle puhul kogu tema levikualal Leedust Karjalani puuduvad andmed kandle saatel laulmise kohta.⁹⁵

5.4.2. Kandlemäng uuemas laulukultuuris

Vanem muusikakihistus taandus ajapikku rahva seas. Kaasa aitasid seda paganlikuks pidavad usuliikumised ja Eestis leviv uuem euroopalik muusika: kirikumuusika, puhkpillimuusika, mitmehäälne koorilaul, *liedertafel*-laul. Eriti seoses löõtspilli levikuga 19.saj. kodunes uuem muusikaline mõtlemine, mida iseloomustasid suurem heliulatus, funktsionaal-harmoniline mõtlemine, sellel põhinevad kooskõlad (n-ö kolme-duuri lood) ja täpsed helikõrgused. Hakati harrastama pillide koosmängu (näit. viiul ja löõtspill) – varasemal ajal mängiti kokku vaid torupilli ja viiulit või kahte viiulit. Ohtralt levisid analoogilise muusikalise mõtlemisega riimilised salmilaulud. Said tuntuks

⁹² ERM, A 279 : 65, Tartu.

⁹³ Tõnurist Igor. Koosmängust eesti rahvapillimuusikas. *Pillid ja pillimäng eesti külaelus*. Tallinn 1996, lk. 71.

⁹⁴ Tampere Herbert. Rahvapillid. *Eesti rahvapillid ja rahvatantsud*. Tallinn 1975, lk. 32.

⁹⁵ Tõnurist Igor. Külamuusikud sajandivahetusel. *Pillid ja pillimäng eesti külaelus*. Tallinn 1996, lk. 49.

seltskonnatantsud, mida võib nimetada ka uuemateks rahvatantsudeks: paaristantsud (polka, valss), kontratantsud, kadrillid.⁹⁶

19. sajandi lõppveerand ja 20. sajandi algus oli kandlemuusika kõrghooaeg. Just sel ajal kujunesid välja tänini kasutatavate viisi – ja saatekannelde põhitüübid.⁹⁷

Kindlasti valmistas teed uuele kandlele ette ka sentimentaalse laulu laialdane levik, mille saateks keelpillid väga hästi sobisid. Mälestustes mainitakse tihti, et kandle saatel on lauldud.⁹⁸

Siin on üks pikem kirjeldus kandlemängimisest, mis pärit Torist 1963 aastast.

“Kannel oli tal väike ja üsna tuhmi kõlaga, mängis ta aga suurepäraselt. Ta mängutehnika oli huvitav ja omas laadis täiuslik. Üldiselt oli see tavaline katmistehnika – vasaku käe sõrmed katsid teatud keeli, parem käsi helistas katmata keeltele akorde, milliste ülemised helid moodustasid meloodia. Huvitav oli aga see, kuidas ta nii parema kui vasaku käe üksikute sõrmedega teatud juhtudel üksikuid viisinoote võttis, tehes seda mõnikord üsnagi pika meloodialõigu ulatuses. Kandlel olid bassid ülal [s.t. paremal, mängijast kaugemal], kõrgemad helid aga allpool [s.t. vasakul, mängijale lähemal], nii liikus parem käsi vahetevahel just kõrgemate helide suunas allapoole [s.t. mängijale lähemale], vasaku käe nimetissõrm [õigem osutis- ehk esimene sõrm] ja põial näppisid aga vaheldumisi üksikuid noote, samal ajal kui teised vasaku käe sõrmed parema käega võetava akordi jaoks teatud keeli katsid.”⁹⁹

⁹⁶ Särg Taive. Mis on eesti rahvamuusika? *Mõeldes muusikast. Sissevaateid muusikateadusesse*. Tallinn 2004, lk. 144

⁹⁷ Tõnurist Igor. Koosmängust eesti rahvapillimuusikas. *Pillid ja pillimäng eesti külaelus*. Tallinn 1996, lk. 75.

⁹⁸ Tõnurist Igor. Külamuusikud sajandivahetusel. *Pillid ja pillimäng eesti külaelus*. Tallinn 1996, lk. 49.

⁹⁹ RKM II 156, 425/6 < Tori – I.Rüütel (1963)

KOKKUVÕTE

Julgen arvata, et käesolev töö on esimene uurimus väikekanneldest tänapäeval. Töö kirjutamise käigus lugesin kokku (arvatavasti) kõik pillid, mis on tehtud peale 1990ndat aastat. Sellest ajast peale on Eestis valminud umbes 2400 pilli, millest 1500-1700 on valminud Tallinna Klaverivabrikus.

Kui Klaverivabriku pillid maha arvata, siis on käsitööna valmistatud alates 1997.a-st väikekandleid 705 tükki, millest meistrite pille on 364. Ülejäänud pillid on inimeste endi tehtud erinevates pillimeisterdamiselaagrites.

Käesolev töö võtab kokku ligikaudu 15 aasta sündmused, mis on seotud konkreetselt pilliga-väikekannel, kui ka ideoloogilise tagapõhja, mille peale oli üsna kerge seda laadi liikumisel toetuda.

Käesolev ülevaade ei ole enesestmõista ammendav. Uurimus võiks jätkuda pillide ehituslike omapärade ja funktsiooni uurimisega. Samuti mängutehnikate ja repertuaari uurimine on väga lai uurimisteema, sealjuures mõnedes (muusika)koolides ja lasteaedades on juba käivitunud pilliõpe.

Uurimismeetodid selle töö juures olid antud materjali puhul küll piisavad. Töö kirjutamise jooksul toimunud küsitluste ja intervjuude põhjal võin öelda, et tänapäeva kiires ja muutuv maailmas peab lähiminevikku üsna ruttu kirja panema. Vastasel juhul unustatakse see lihtsalt ära. Tuli ette olukordi, kus inimesed ei mäletanud kahe-kolme aasta taguseid sündmusi, minu jaoks olulised piasjad olid juba vajunud alumisse mäletamisekihti, mis esmalt ei tulnudki meelde.

Siin meenuvad mulle veel Els Roode sõnad – “Väikese pilliga oli väga lihtne, sest seal olid väga sõbralikud inimesed” – see oli aastal 1989, kui ta võttis Tallinna Teatri- ja Muusikamuuseumist Saaremaal 1890.a. tehtud kuuekeelse kandle ja viis Tallinna Klaverivabrikusse, et hakata neid seal tootma.

Väikesed kanded, mida arvatavasti on mängitud mitmeid sajandeid ja kirjalikke allikaid meieni säilinud üsna vähe, on teinud läbi suure murrangu. Murrang tulenes ka kultuuriökoloogilisest liikumisest, mille üheks osaks oli folklooriliikumine. Ideoloogia, milles on saanud kirjeldatud sündmused võimalikuks, on riigikorra poolt soositud ja ajastule omane. Pärimuse teadvustamine, oma juurte ja ajaloo tundmine on suureks toeks edasiminekul tänapäeva kiirustavas maailmas.

Võime tõdeda, et üks eesti unustusehõlma vajunud rahvapill on jõudnud taaskord rahva sekka tagasi.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Aarelaid, Aili.** 1999. *Eesti rahvakultuur ja eurointegratsiooni hingus.* – Rmt: Rahvakultuur ingliska ja internetiga. Tallinn, lk.7-20.
- Apanavičius, Romualdas.** 1990. *Kanklių brežiniai.* Senosios kanklės ir kankliavimas. Vilnius, lk.96.
- Eesti Entsüklopeedia.* 1934. IV köide, Tartu.
- Eesti Keele Mõisteline Sõnaraamat.* 1958. Koost. Saareste, A. Stockholm.
- Eesti Keele Sõnaraamat.* Õigekeelsussõnaraamat. 1999, Tallinn.
- Eesti Kirjakeele Seletussõnaraamat.* 1992. II köide 1.vihik, Tallinn.
- Eesti Kirjakeele Seletussõnaraamat.* 2003. VI köide, 3.vihik, Tallinn.
- Eesti murrete sõnaraamat.* 1999. II köide, 9.vihik, Eesti Keele Instituut.
- Eesti Nõukogude Entsüklopeedia.* 1971. IV köide, Tallinn.
- Eesti Nõukogude Entsüklopeedia.* 1989. IV köide, Tallinn: Valgus.
- Eesti rahvakultuur.* 1998. Toim Viires, A ja Vunder, E. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus
- Eesti rahvakultuuri leksikon.* 1995. Toim Viires, A. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus
- Eesti Rahva Muuseum** - A177:17, A 292:2, A 176:27, A 279:65, Tartu.
- Eesti rahvamuusika kodulehekül*g - <http://www.rahvamuusika.ee>
- Eesti-Saksa sõnaraamat.* 1893. Wiedemann, F. J. Peterburg. Faksiilime trükk 1973. Tallinn
- Esivanemate varandus.* 1993. Toim Vaserik, A. Tartu.
- Etnograafia sõnaraamat.* 1995. Koost. Ränk, A. Tallinn.
- Etnograafiline sõnastik.* 1925. Koost. Manninen, I. Tartu.
- Honko, Lauri.** *Folklooriprotsess* – Mäetagused nr.6.
<http://www.folklore.ee/tagused/nr6/honko.htm>
- Kandlekoja kodulehekül*g - <http://www.kandlekoda.ee>
- Karras, Pille.** 1996. *Kuuekeelse kandle noodikogu.* Viljandi: Viljandi Kultuurikolledž [Diplomitöö], lk.2.
- Kuutma, Kristin.** Kultuuriidentiteet, rahvuslus ja muutused laulutraditdioonis – Mäetagused nr.7 <http://www.folklore.ee/tagused/nr7/kuutma.htm>

- Laitinen Heikki, Saha Hannu.** 1988. *Tuning of the Kantele*. – In: A Guide to Five String Kantele Playing. Kansanmusiikki-Instituutti, Kaustinen, lk.3.
- Lexicon Esthónico Germanicum*. Käsikiri 18.saj. 2.ja 3. aastakümnel. Vestring, S. H. Eesti – Saksa sõnaraamat. 1998. Toim. Kaldjärv, E. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.
- Luiga, Georg Eduard.** 1924. *Maitsepolitsei*. Päevaleht, 23. X 1924, nr 287, lk 2
- Oinas, Felix.** 1999. *Kandle müütiline algupära*. – Rmt: Tuul heidab magama ja teisi esseid. Tallinn:Keel ja Kirjandus, lk.60-63.
- Pulst, August.** 1929. *Meie rahvuslikke pillimehi*. Muusikaleht. nr.7/8, lk.236-242.
- Pöldmäe, Rudolf; Tampere, Herbert.** 1938. *Üldandmeid*. – Rmt: Valimik eesti rahvatantse. Tartu: Eesti Rahvaluule Arhiivi Toimetused, lk. 11-23.
- Pöldmäe, Rudolf.** 1979. *Lisaandmeid eesti talurahva elu kohta XVIII sajandil ja XIX sajandi esimesel poolel*.- Rmt: Kultuuriloolisi vahelugemisi. Tallinn: Eesti Raamat, lk. 99.
- Pärnumaa viiuldajad*. 1997. Esimene. Koost. K. ja R. Sildoja. Viljandi.
- Roose, Celia.** 2000. *Vanalinna Muusikamaja perering "Veerik"*. Rmt: Pärimus pärijaile. Koost. Rüütel, I. Tartu, lk. 32-36.
- Roose, Celia.** 2003. *Eessõna*. – Rmt: Kooli folkloorikogumik. Kirjastus Avita, lk.5-12.
- Rüütel, Ingrid.** 2000. *Rahvakultuur ja selle perspektiivid*. – Rmt: Eesti uue aastatuhande lävel.Väikerahva võimalused ja valikud. Tallinn 2000, lk. 204-216.
- Rüütel, Ingrid.** 2000. *Rahvalaul paikkondliku ja rahvusliku identiteedi komponendina Eestis*. – Rmt: Eestlane ja tema maa. Tallinn, lk. 140-156.
- Saha, Hannu.** 1994. *The Kantele is not for Decoration, it should be played"* – The Kantele in the Finnisch Folk Music Revival. Appendix to Page 69. – In: Explorations in Finnish and Hungarian Folk Music and Dance research Vol.1. Finland, lk. 66-69, a-g.
- Särg, Taive.** 2004. *Mis on eesti rahvamuusika?* – Rmt: Mõeldes muusikast. Tallinn: Kirjastus Varrak, lk. 125-162.
- Sööt, Jaan.** 1990. *Kuuekeelne kannel*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
- Sünonüümisõnastik*. 1991. Koost. Õim, A. Tallinn.
- Sünonüümisõnastik*. 1992. Saagpakk Paul F. Canada: Maarjamaa.
- Tampere, Herbert.** 1956-1965. *Eesti rahvalaule viisidega*. I-Vköide . Tallinn.
- Tampere, Herbert.** 1975. *Rahvapillid*. – Rmt: Eesti rahvapillid ja rahvatantsud. Tallinn: Eesti Raamat, lk. 29-35.

Tartu Kirjandusmuuseum - RRM 47, ½. Iivan Feodorov. 17.jaanuaril 1910, Meremäel.

Tartu Kirjandusmuuseum - RKM II 156, 425/6 < Tori – I.Rüütel (1963)

Tõnurist, Igor. 1977. *Kannel Vepsamaast Setumaani*. – Rmt: Soome-ugri rahvaste muusikapärandist. Toim. Rüütel, I. Tallinn: Eesti Raamat, lk.149-177.

Tõnurist, Igor. 1996. *Pillid ja pillimäng eetsi külaelus*. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus

Tõnurist, Igor. 1998. *Rahvamuusika ja – tants nüüdisühiskonnas*. Muusika ja tants. – Rmt: Eesti rahvakultuur. Koost. A.Viires ja E.Vunder. Tallinn, lk. 475-476.

Tõnurist, Igor. 2001. *Eesti väikekandle lugu*. – Rmt: Kuuekeelne kannel. Koost. P. Karras. Viljandi: Viljandi Kultuurikolledž, lk. 7-10.

Viires, Ants. 2001. *Eesti rahvateaduse minevik ja tulevik*. – Rmt: Kultuur ja traditsioon. Tartu: Ilmamaa, lk. 397-408.

Viires, Ants. 2001. *Jooni väikerahva nüüdisaegsest kultuurisüsteemist: eestlased*. – Rmt: Kultuur ja traditsioon. Tartu: Ilmamaa, lk. 274-286.

Vissel, Anu. 2000. *Mida lauldakse lastele eesti kodudes tänapäeval? Laste endi arvamus*. – Rmt: Pärimus pärijaile. Koost. Rüütel, I. Tartu, lk. 8-30.

Võro-Eesti synaraamat. 2002. Tartu-Võro.

Väike Entsüklopeedia. 1938. Tartu.

Väike murdesõnastik. 1982. I, Tallinn: Valgus.

Väike Vormisõnastik. 1992. II, Tallinn.

Õigekeelsussõnaraamat. 1984. Tallinn: Valgus.

LISA 1. Väliseestlase - eesti kandleuurija Andres Peekna arvamus TKV kuuekeelsete kannelde kõlakvaliteedi kohta.

Andres Peekna, kes on uurinud arhailiste väikekannelde kõlakvaliteeti märkis, et Klaverivabrikus toodetud kuuekeelsed kanded ei õnnestunud hästi. A. Peekna ostis 1990.a. endale puuvirblitega kandle, mille suurimaks veaks nimetab ta puuvirblite mittesobimist vastavatesse aukudesse, mille tulemusel on häälestus ebastabiilne. Hiljem läks Klaverivabrik üle raudvirblitele, kuid siis muutus A. Peekna väitel pilli eelnev kõla veel "tinisemaks". Tal oli samalaadne arvamus ka Soomes massprodutseeritud viiekeelsete kannelde kohta – üpris viletsa ja tiniseva kõlaga. Tekkinud pillikõla põhjuseks arvab A. Peekna olevat moodsad elektrijõuga õõnestavad tööriistad, mis jätsid pilli siseseid pinnad karedaks, ei tehtud mingit lihvimist. See on kõlatekkimisel summutav, seevastu vanad peitlid jätavad siledama pinna. Soome viiekeelsete kannelde kõlakvaliteeti arvustas Andres Peekna küsimuste korras pärast oma ettekannet Kaustises, Soomes 1997.a.³³

³³ Kirjavahetus Andres Peeknaga 21.nov. 2003.

LISA 2. Kirjavahetus Piret Pääriga 7. jaanuar 2004.a.

1. Mis aastast korraldatakse muinasjutukooli?

Muinasjutukool tegutseb 1991.a.

2. Milline on täpne muinasjutukooli nimetus?

Muinasjutukool, tegutseb Rahvakultuur Keskuse juures.

3. Mida sisaldab muinasjutukool? üldsõnaliselt ja lühidalt.

Muinasjutukooli eesmärk on meelitada inimesed tagasi oma pärimuse juurde. Eelkõige jutuvestmisele, lugude väärtustamisele. Kuna aga juturuumi avamine võib toimuda ka teisi väravaid kaudu, siis on otse loomulik, et siia on arvatud ka teised folkloorizandrid- muusika, laul, tants. Viimased kolm aastat ka pillimeisterdamine, eelkõige tänu Leisi Värksile.

4. Milline osa on kandlel ja kandlemängul muinasjutukoolis?

Kandlemäng Muinasjutukooli õppekavasse lisandus aastal 1994.

Eialgu oli see väikekandle populariseerimise ja vahendamise aeg, et selline muusikariist üldse olemas on ja lausa asendamatu abilise jutuvestmise juures.

Ühe Muinasjutukoolis osalenu, Lilian Västeri mõtte ja tegevusjulguse tulemusena sündis esimene kandlemeisterdamise laager Saaremaal, 2000.a.

Laagri nimi ütleb kõik "Jutuvestmisest kandlemeisterdamiseni". Tuule oli Indreku juures juba kandle ise valmistanud ja tutvustas seda minu kursuslastele. Ja kuna aasta varem oli Leisi toimunud pärimuslaager, kus kokku said lugude rääkimine, laul, muusika, tants. Ja hulk kohaliku rahva muresid, et kodukandis palju töötuid ja tegevusetus valitseb, siis sellele saigi juba midagi ehitada.

Kohe pärast esimest laagrit otsustasime sügisel Tallinnas kokku saada juba Indreku kandleringis meisterdajatega ja Leisis edasitegutsejate - nokitsejatega. Sündisid Muinasjutukooli eestvedamisel Pärimuspäevad, suur kandlepäike põrandal ja võimas kandlering saalis.

5. Millist arengut sina nägid "Puulugude" õhtutest tekkivat, et jõuda ikka pillideni välja. Ma ei oska paremini küsida. "Puulood" -milliseid tundeid ja mõtteid on sul meeles?

Mäletan vaid, et tõesti olid koos noored mehed, kes ise pillisi valmistanud. Niisugused tagasihoidlikud ja toredad. Rääkisid lugusid, kuidas nende pillid sündinud.

- 1. Kuidas tekkis mõte teha kannel?

Kolledžis õppides ja õpetades puutusin kokku probleemiga, et pille lihtsalt ei ole. Esialgu tekkis vajadus hiiu kannelde järgi ja seepärast sai töökoda rajama hakatud. Kui Tallinna klaverivabrik lõpetas väikekannelde tegemise siis lisandus töökoja tegevusse sujuvalt ka väikekannelde ehitus.

- 2. Millistest allikatest hankisid infot kandle tegemise jaoks?

- Materiaalne –
- Tehnilist nõu –
- Eeskuju (kui oli) –

Algul oli eeskujuks klaverivabriku pill, sest telliti samasuguseid pille. Tehnilist ja materiaalselt abi ja õpetust sain Chicago kandleehitajate Andres Peekna ja Ain Haas I käest. Ma kohtusin nendega Viljandis ja rääkisime pikalt kandle ehitusest. Nendelt sain ka kahe kandle joonised ja mõned tööriistad. Nad olid käinud Tartus ERM is ja joonistanud pillid maha. Veel tellisin Soomest Kaustise rahvamuusika instituudist ühe raamatu. Kus on sees 10 erineva väikekandle joonised ja ehitamise õpetus. Hiljem olen tutvunud ka muuseumi pillide ja teiste meistrite pillidega.

Kandle ehituseks vajalikke materjale olen saanud osta Tallinna Klaverivabrikust. Parim materjal, mida sealt sain on Siberi kõlalalua kuusk. Muu puit on kodumaine (põhiliselt kask) va. Pöök. Mis samuti klaverivabrikust ostetud. Pille ei ole ma kunagi lakkinud. Katan nad naturaalse linaõliga. Liimimiseks kasutan naturaalselt keeduliimi.

- 3. Millal valmis esimene kannel?

1997. aastal

- 4. Milline oli sinu esimene pill? Kas oli tegemist –

- klaverivabriku pilli koopiaga
- muuseumipilli koopiaga
- omaloomingulise mõtete kogumiga võttes aluseks ühe konkreetse pilli.

Esimene pill oli välimuselt muuseumi pilli koopiat (joonised sain eelpool mainitud Chicago meeste käest). Erinevus oli selles, et muuseumi pill oli õõnestatud ühest tükist, minu pill aga eri tükkidest kokku liimitud.

- 5. Milline oli ajend juba mitme kandle valmistamiseks?

1997. aastast alates hakkasin tõsisemalt pillitöökojaga tegutsema. Algul parandasin viiuleid ja ehitasin hiiukandleid. Sellest tööst jäi aga väheseks. Kui klaverivabrik enam väikekandleid ei teinud tekkis vajadus ka väikekannelde järgi. Omal oli huvi ka teha sama häid pille nagu oli nähtud Lätis, Leedus ja Soomes. Klaverivabriku pillid olid ju üsna viletsad.

- 6. Millise häälestusega ja mitmekeelseid pille oled valmistanud ?

Põhiliselt olen teinud 6 keelseid pille. Umbes 20 % on 7 keelsed ja mõned üksikud ka 8-12 keelt. Häälestuseks on põhiliselt D ja soovi korral G (klaverivabriku tüüp)

- 7. Kas praegu valmivad pillid erinevad sinu esimestest kanneldest? Mille poolest? Erinevad ikka. Kogemuse kasvades püüad ikka paremaid pille teha. Algul tegin põhiliselt puust virblitega pille aga kuna kliendid soovivad metallvirbleid siis on nüüdsed pillid põhiliselt nendega. Pilli korpus on läinud õhemaks ja kergemaks, Keelte kinnitus pulk kinnitub nüüd otse pilli kanna sisse, varem kinnitasin selle kolju külge(nagu klaverivabriku pillid). Enamuse pille liimin kokku tükkidest. Ühest tükist õõnestatud pille olen teinud umbes 10. Need on põhiliselt labaga Setokadled.

8. Mitu väikekannelt oled kokku valmistanud?

84 tükki.

- 9. Kas oled juhendanud kandlemeisterdamise kursusi?

Jah olen.

- Millal on toimunud kursus(ed)?

2003 juuli kuul Eesti ETNO laagris Paistu koolis

- Kes on korraldanud kursust(i) ?

Kandle ehitus oli laagri üks valikusuundadest. Laagrit korraldas Krista Sildoja Viljandi Pärimusmuusika Festivali Tiiva all.

- Kes on sattunud sinna kursustele?

Erinevat rahvast(kokku oli 10). Oli tudengeid ,arvutiinimesi, EMA lõpetanud helilooja, tuletõrjeinspektor, 8 aastane poiss(Uku).

- Mitu pilli valmis antud kursus(t)e käigus?

8 kannelt ja 2 hiiukannelt.

- Mitmekeelsed ja millises helistikus?

Kandled olid peale ühe(7 keelt) 6 keelsed.

- Kuhu on need pillid läinud?

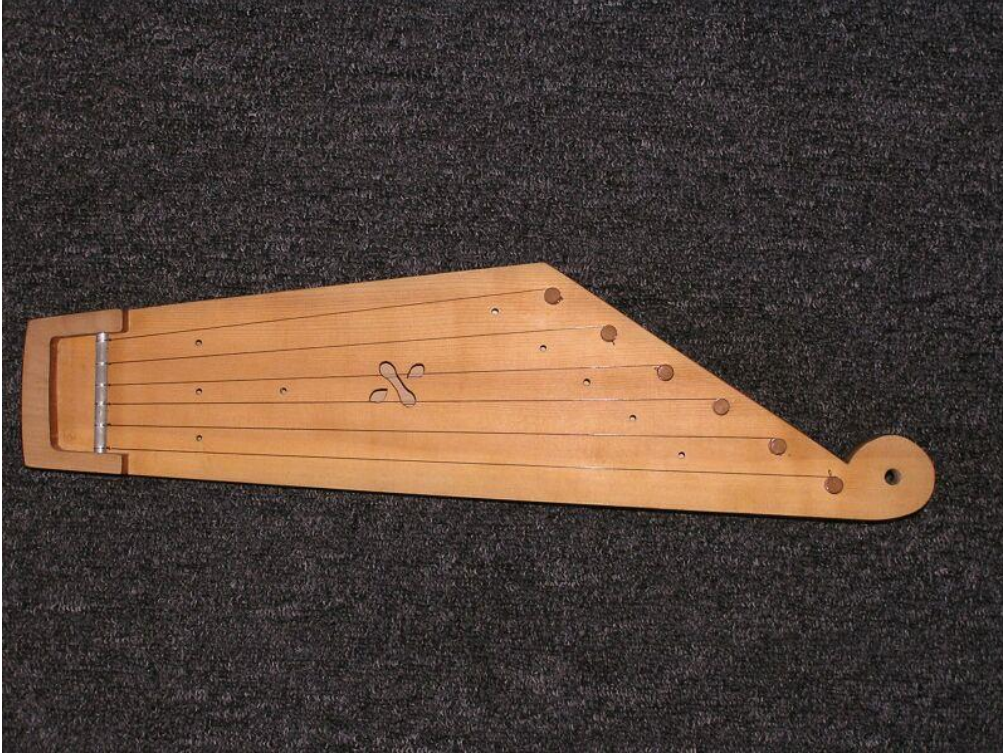
Osalejaid oli erinevatest Eesti nurkadest ja pillid läksid nendega kaasa.

- Mis on nendest pillidest edasi saanud? - mängitakse eelkõige iseendale
 - mängitakse koos teiste huvilistega
 - käiakse õppimas pillimängu
 - jäänud kapi peale seisma
 - tekkinud juurde uusi pille
 -

Kahjuks ei oska öelda kuidas nad kasutust on leidnud.

Lisaks olen kandle ehitust õpetanud Viljandi Kultuuriakadeemia (tol hetkel veel kolledži) kolmele tudengile. Kaks neist on pillid valmis saanud, üks on veel pooleli.

Hetkel käib ettevalmistus kevadiseks koolivaheajaks Tabivere Noorteühingu kandleehituslaagri läbiviimiseks. Seal töötab üks kolledži lõpetanud huvijuht, kes võttis ise minuga kontakti ja pakkus sellise laagri välja.

Raivo Sildoja esimene välkekannel valmis 1997.a.

1. Kuidas tekkis mõte teha kannel?

Töötasin muuseumis (ERM, Tartu) ja hiiu kannel oli minu päris esimene pill, siis tuli väikekannel ja hrfid ja lautod.

2. Millistest allikatest hankisid infot kandle tegemise jaoks?

- Materiaalne –
- Tehnilist nõu –
- Eeskuju (kui oli) –

Muuseumifondid. Kandleteemalised soome ajakirjad.

3. Millal valmis esimene kannel?

10 aastat tagasi, 1993.a.

4. Milline oli sinu esimene pill? Kas oli tegemist -

- klaverivabriku pilli koopiaga
- muuseumipilli koopiaga
- omaloomingulise mõtete kogumiga võttes aluseks ühe konkreetse pilli.

Muuseumipilli eeskujul tehtud pill. Küllalt sarnane, šabloon oli sama. Aukude asetused teine, nüüd on ju tööriistad ka muutunud.

5. Milline oli ajend juba mitme kandle valmistamiseks?

Tellimustööd.

6. Millise häälestusega ja mitmekeelseid pille oled valmistanud ?

Erinevad, kindlat reeglit ei ole häälestusel, oleneb millised keeled peale pannakse, kas vask või Keelte arv on erinev 6 – 13 keelt.

7. Kas praegu valmivad pillid erinevad sinu esimestest kanneldest? Mille poolest?

Õhemad on praegu, esimesed on paksu seinaga, nüüd on koonusvirblid, algul olid tavalisest puust pulgad.

8. Mitu väikekannelt oled kokku valmistanud.

Paarkümmend, läinud Eestimaalt väljapoole Taiwan, Rootsi, Taani, Norra

9. Kas oled juhendanud kandlemeisterdamise kursusi? Jah.

- Millal on toimunud kursus(ed)?
2003 – Obinita ja Leisi
- Kes on korraldanud kursust(i) ?
Obinita – Õie Sarv, Leisi – Tiina Oks ja Lilian Väster
- Kes on sattunud sinna kursustele?
Inimesed huvilised Põlvast, Kihnust, Vormsilt, Tartust, Hiiumaalt, Saaremaalt, Muhust, Tallinnast
- Mitu pilli valmis antud kursus(t)e käigus? Mitmekeelsed ja millises helistikus?
- Kuhu on need pillid läinud?
- Mis on nendest pillidest edasi saanud? - mängitakse eelkõige iseendale
- mängitakse koos teiste huvilistega
- käiakse õppimas pillimängu
- jäänud kapi peale seisma
- tekkinud juurde uusi pille

kõik kasutusvariandid on võimalikud

1. Kuidas tekkis mõte teha kannel?

Ilmselt mõtled esimese pilli valmistamist.

Asi sai alguse minu mäletamist mööda tantsuklubist Tallinnas - hooaeg 1998/ 99. Ühel korral tuli sinna keegi tuttav klaverivabriku 6-keelsega. Seepeale oli jutuks, et kus kohast võiks seda pilli osta, kui tahaks mängida. Inimliku hinnaga ei pidavat seda enam müügis olema ja tootmine oli ka juba lõpetatud. Siis ütles vist Marika Ahven, et Indrek ja Marko (Martin) - teie õpite Pedas puidutööd, tehke esimene proov ära, pärast õpetate meile ka. Seejärel laenasin mõneks ajaks klaverivabriku pilli ja lasin endale õpetada mõne lihsa loo. Kui pilli tagastasin, tekkiski väike isu endale oma pill teha. 1999 a. kevadel tegime siis Markoga oma esimesed pillid Pedas valmis.

2. Millistest allikatest hankisid infot kandle tegemise jaoks?

Kui oled mõelnud ikka seda sama esimest eksemplari siis

- Materiaalne – sobivat kuiva puitu kere, kaane ja virblite jaoks saime Pedas pikalt seisnud varudest.
- Tehnilist nõu - seda ei osanud kusagilt küsida
- Eeskuju (kui oli) - klaverivabriku 6-keelne

3. Millal valmis esimene kannel?

Esimene pill sai valmis juunis 1999 a.

P.s. Pill valmis vahetult enne tantsuklubi laagrit Celia Roose juures Pirrupuusaares, kus kohtusime esmakordselt ka Rait Pihlapiga. Temal oli kaasas samuti värskest valmistatud esimene väikekannel.

4. Milline oli sinu esimene pill? Kas oli tegemist -

- klaverivabriku pilli koopiaga - eelkõige selle eeskujul tehtud: samad mõõdud, kuid õõnestatud kere; veidi muudetud kuju ja kõlaavad; puitvirblid (millest klaverivabrik tootmise käigus loobus)
- muuseumipilli koopiaga
- omaloomingulise mõtete kogumiga võttes aluseks ühe konkreetse pilli.

5. Milline oli ajend juba mitme kandle valmistamiseks?

Üks tuttava tuttav küsis, kas võiksin talle sellise väikekandle teha. See oli poolteist aastat pärast esimese pilli valmimist. Sinna vahele jäi aga esimene juhendatud kandletegemine (VHK-s tegid oma pillid Tuule ja Siim Rikker). Hiljem saigi mitmed pillid tehtud

juhendamist silmas pidades ja oma tarbeks/ pereliikmetele. 2003. a. suvel oli soov katsetada Viljandi Folgi pillilaadal ja pakkuda huvilistele kandleid. Selleks valmis 5 nn. õppepilli (lahtine põhi, metall virblid), mille sarnast olin näinud ühel Soome kandeõpetajal. 2003. a. sügisel on olnud tellimus kahele väikekandlele.

6. Millise häälestusega ja mitmekeelseid pille oled valmistanud ?

- ✓ 6- ja 7-keelseid
- ✓ G, D + pillid, mis on "valinud endale ise häälestuse": ebastandardse suuruse ja keelematerjali (vaskulam, jõhv) korral.

7. Kas praegu valmivad pillid erinevad sinu esimestest kanneldest? Mille poolest?

Vast kõige olulisem erinevus on konstruktsioonis ja keelepikkuses, sest kuju varieerub nagunii. Esmesed kaks pilli olid liimitud "koljuga". Kui sai selgeks, et neid pille on algupäraselt tehtud tervikpuidust ("kolju" ja kere on samast puiduosast), siis olen edaspidi kasutanud seda valmistusviisi (v.a. õppepillide juures). Selline autentne "kolju" tagab ka vajaliku tugevuse, kuid konstruktsiooni lahendustel on puidutöös ka oluline esteetiline roll. Minu jaoks on tervikpuidust pillid ilusamad.

8. Mitu väikekannelt oled kokku valmistanud?

Neliteist.

9. Kas oled juhendanud kandlemeisterdamise kursusi?

Kolmel korral. Juhendamine kursustel toetub paljuski kogemustele, mis saadud nelja õppeaasta jooksul VHK-s (tehtud seni ~35 kannelt) kandlemeisterdamise juhendamisel.

- Millal on toimunud kursus(ed)?

Leisi 2001 august, Leisi 2002 august, Obinitsa 2003 juuli.

- Kes on korraldanud kursust(i) ?

Leisis - Lilian Väster, Tiina Oks jt., Obinitsas - Õie Sarv jt.

- Kes on sattunud sinna kursustele?

Leisi 2001 - kohalikud inimesed peamiselt Leisi ümbrusest, huvilised Piret Pääri muinasjutukoolist (Tallinnast, Märjamaalt);

Leisi 2002 - mõned kohalikud, kaugemalt Saaremaalt ja Muhust, pilli- ja rahvamuusika huvilised Tartust, Tallinnast, Vana-Vigalast

Obinitsa 2003 - kohalikud kooliõpilased ja õpetaja, rahvamuusika huvilised Tartust (peam. Sinimaniseele liikmed) ja Tallinnast

- Mitu pilli valmis antud kursus(t)e käigus?

Leisi 2001 - 15

Leisi 2002 - 12

Obinitsa 2003 - 11

- Mitmekeelsed ja millises helistikus?

Leisi 2001 - peam. G kanded ja 7-keelsed?

Leisi 2002 - sama

Obinitsa 2003 - üks 9-keelne, ülejäänud 7-keelsed, erin. häälestused vastavalt pilli suurusele ja kujule

- Kuhu on need pillid läinud?

Peamiselt omanike käes. Vt. eelnevat. Täpsema info saaks kursuste korraldajatelt.

- Mis on nendest pillidest edasi saanud? - mängitakse eelkõige iseendale
 - mängitakse koos teiste huvilistega
 - käiakse õppimas pillimängu
 - jäänud kapi peale seisma
 - tekkinud juurde uusi pille
 -

Ilmselt kõik need variandid on esindatud. Näiteks Vana-Vigalas on tänu Krista Tõldmaakeri entusiasmile tehtud väga tagasihoidlikes tingimustes ca 20 väikekannelt 2003. a. kevadel ja protsess jätkub praegugi.

Indrek Roosi esimene
6-keelne kannel.
1999 a.

1. Kuidas tekkis mõte teha kannel?

Info kandle tegemiseks tuli otse kosmosest. Kes selle täpselt saatis, ei tea. Lihtsalt tuli äratundmine, et on aeg...

2. Millistest allikatest hankisid infot kandle tegemise jaoks?

- Materiaalne –Kes seda enam mäletab, kuid kasutasin kodus leiduvaid materjale.
- Tehnilist nõu –Otsest nõu ei olnud, kuid mõni tuttav siiski avaldas oma arvamust, kui jutuks tuli, et teen.
- Eeskujuga (kui oli) –Eeskujuga kellegi näol ka ei olnud.

3. Millal valmis esimene kannel? Esimene kannel valmis 1999 aasta alguses.

Milline oli sinu esimene pill? Kas oli tegemist –

- klaverivabriku pilli koopiaga
- muuseumipilli koopiaga
- omaloomingulise mõtete kogumiga võttes aluseks ühe konkreetse pilli. Esimese pilli aluseks oli katkine klaverivabriku pill, mille juures tegin “omaloominguliselt” mõningaid muudatusi. Pill on näha ka Kandlekoda kodukal pildigalerii “kandlede”osas.

4. Milline oli ajend juba mitme kandle valmistamiseks?

Ajendiks oli esimese pilli suhteline õnnestumine ja huvi tekkimine pillimeisterdamise vastu. Ajapikku tundsin ära oma kutsumuse, milleks ongi pillide meisterdamine.

5. Millise häälestusega ja mitmekeelseid pille oled valmistanud ?

Väikekandleid olen valmistanud keelte arvuga 5-12. Kromaatiliste pillide, mida olen teinud keelte arv on 46. Praegu teen 48 keelelist krom. Kannelt. Lisaks olen teinud 3-4 keelseid hiiu kandleid. Väikekannelde helistikud on olnud E, G, D, D2 (teine oktav). On tulnud teha ka eriliste häälestustega pille, mida otseselt ühegi helistiku alla ei saagi paigutada.

6. Kas praegu valmivad pillid erinevad sinu esimestest kanneldest? Mille poolest?

Praegu valmivad pillid erinevad oluliselt esimestest pillidest, nii kuju kui ka kõla koha pealt. Aja jooksul on erinevad katsetused ja muu info tasapisi avardanud minu, kui pillimeistri mõtlemist ja pillide kõla on muutunud koos sellega.

7. Mitu väikekannelt oled kokku valmistanud?

Üle saja

8. Kas oled juhendanud kandlemeisterdamise kursusi?

Olen küll.

- Millal on toimunud kursus(ed)?

Suveni, nädal enne folki.

- Kes on korraldanud kursust(i) ?
MTÜ Folgiklubi Kandlekoda.

- Kes on sattunud sinna kursustele?
Lasteaia muusikaõpetajad, sõjaväelane, kandleõpetaja, lastaia õpetajad, rahvamuusika sõbrad, meisterdamishuvilised. Kahel kursusel on olnud kokku 19 inimest sh. 4 meest.

- Mitu pilli valmis antud kursus(t)e käigus?
Pille on valminud kokku 21.

- Mitmekeelsed ja millises helistikus?
Peamiselt 7 keelsed D'd, kuid on ka 6 keelseid G ja üks 8 keelne D.

- Kuhu on need pillid läinud?
Kõik pillid on jäänud inimeste endi kätte. Mõtled kuhu kohta vä? Tallinn, Tartu, Rapla, Vigala, Harju mk.

- Mis on nendest pillidest edasi saanud? - mängitakse eelkõige iseendale
- mängitakse koos teiste huvilistega
- käiakse õppimas pillimängu
- jäänud kapi peale seisma
- tekkinud juurde uusi pille

Kõik ülalpool loetletud võimalused.

Rait Pihlapi esimene väikekannel valmistatud 1999.a.

Kiri saabunud 12.aprillil 2005.

Püüan siis anda väikese ülevaate oma pillitegemistest. Hetke seisuga on mul valmis tehtud 12 pilli, nendest 7 on g-duuri, 3 d-duuri, 1 elektrikannel ja 1 kandle vähendatud mõõtmetega koopia e. suveniirkannel (umbes 20 cm pikk) ja millel on kõik tarvilikud vidinad olemas, k. a. virblid ja keeled, aga need on n. ö. ilu pärast. Võib olla, kui asja kallal veidi mõelda, on võimalik ka selline minikannel helisema panna.

G-duuri kanneldest on enamasti 7-keelsed. Seitsmest g-duuri kandlest on neli, võib öelda, et labaga kandle arendused, tugevate minupoolsete täiendustega (aga ma liigitaksin need ikkagi labaga kannelde hulka), üks on saaremaa tüüpi kannel, üks on täiesti minu enda fantaasia vili ja ma ei oskagi kuhugi seda liigitada ja üks on siis täiesti ekstravagantne kannel. Kui mälu ei peta, siis Marika ristas selle etno-futu kandleks. Selle idee pärineb täielikult mu keskmiselt pojalt Viljarilt. Ma ei tea kas sa seda üldse näinud oled. Igal juhul meenutab selle kuju kõvasti heavy metalist meeste kitarri, ainult kael puudub ja mängitakse teistpidi. See on ka siis g-duuri kannel, ainult, et 9-keelne.

D-duuri kanneldest on siis üks saaremaa tüüpi. See on see, millega ma palju vaeva olen näinud, sest on kippunud pidevalt katki minema, kuid kõigele vaatamata olen suutnud seda hoida mängitavana ja on minu arvates ikka väga hea kõlaga. Teised kaks on täiesti minu enda ideed ja ka labaga kandle arendused.

No ja üks on siis tõesti eriline, see va elektrikannel. Mul küpses see idee juba tükk aega ja ükskord tuli Lauriga jutuks, et tal on ka sama idee. Ja siis eelmisel talvel võtsimegi kätte ja tegime kumbki minu keldris endale elektrikandle. Mulle meeldib alati katsetada igasuguseid asju ja vaadata, et mis välja tuleb, nii ka elektrikandlega. Oli põnev, et mis häält see küll tegema hakkab. Ja peab ütleva, et sellega saab tõesti tekitada väga mitmesuguseid helisid, alates naturaalsele heilile küllalt lähedasest kõlast (päris sama ta ei saa ikkagi olla) kuni kõikvõimalike helideni välja. Elektrikandlel on 11 keelt ja sellel saab mängida c-, d- ja g-duuris.

Et ülevaade oleks täpne, pean märkima, et hetkel on mul veel pooleli 6 kannelt ja 2 hiiu kannelt.

Inspiratsiooni kohta ei oskagi kohe midagi öelda. Mingi pilliidee lihtsalt tekib järsku, siis katsun selle kohe võimalikult kähku üles joonistada ja siis kas teengi sellisena ka valmis või aja jooksul või tegemise käigus see muutub veel oluliselt. Tavaliselt jäävad ideed kauaks paberile, sest ei ole lihtsalt aega tegema hakata.

Sulle ka ilusat kevadet

Tiit

1. Kuidas ja kellel tekkis mõte hakata Tallinna Klaverivabrikus väikekannelt tootma?

Väikekandle tootmise mõte tekkis mul Kaustise festivalil 1989. Käisin seal koos Anneli Kont'iga. Festivali raames ja enne seda toimusid väikekannelde valmistamise kursused. Käisin neid tegemisi - õpitubasid piilumas (võimalusi osalemiseks rahapuudusel polnud). See tundus nii oma olevat, et hakkasin asja uurima. Kui on soomlastel see pill olemas on ta eestlastel ammugi.

2. Miks just siis aastal 199?

Kaheksakümnendate aastate lõpus toimusid muudatused igas vallas. See avaldas mõju ka tööstusele ja kuna klaverite müügiga tegeles tol ajal veel Moskva tšinovnikute kamp hakkasid selles vallas ka asjad logisema. Tallinna Klaverivabrik otsis alternatiivtooteid. Idee võeti alguses jahedalt vastu. Suveniirkannel, nagu TKV konstrueerimisbüroo töötajad seda pilli nimetasid, mulle mitte üks põrm ei meeldinud. Asusin suure innuga asja kallale ja tahtsin kogu hingest tõestada, et tegemist on pilliga.

1989 hakkasin niisiis asja sisulisemalt uurima. Käisin Eesti Rahva Muuseumi fondidesse kogutud pille piilumas, Teatri- ja Muusikamuuseumis ekspositsioonis olevaid väikekandleid vaatamas. Käisin 1990.aasta 18-22 jaanuaril "salaja" Soomes, külas Anneli Kont'il, kes õppis tol ajal Sibeliuse Akadeemias rahvamuusikat. Uurisin akadeemias kasutusel olnud pille, käisin Helsingi Ülikooli raamatukogus pillide jooniseid uurimas jne. Enam ei mäletagi täpselt kus veel. Käisin Soomes palgata puhkuse arvelt ja juhusliku grupi koosseisus (nii oli lihtsam viisat saada). Pärast sain veel direktori käest sugeda, et kapitalistlikul välismaal niimoodi käia on suur kuritegu! Soomes tuli mul mõte saagida korpus välja lintsaga! Otsisin ideid kõikjalt ja mõtlesin ühtlasi tootmise peale. Tegin jooniseid. Mõtlesin rakiste peale. Koostasın tehnoloogilisi kaarte ja tegin materjaliarvestused. Kuidas teha pilli võimalikult autentsena kuid siiski puidutöötlemise pinke kasutades. Kesse enam käsitsi viitsib uuristada ja nikerdada. Novembris-detsembris valmisid esimesed neli pilli. Nende hulgas ka mähitud keeltega "bass väikekannel". Olin nii ametis, et isegi TPI-s õpingud jäid tahaplaanile. Pealegi oli mul tekkinud soov klaver lasteaedades välja tõrjuda ja pisike kannel sinna asemele sokutada. Palju intiimsem, hellem ja inimlikum laste kõrva ja helide vastuvõtlikkuse seisukohalt. Mulle tundus, et lasteaedades mängib "kõva" klaver üle laste laulu ja laps ennast ei kuulegi. Selleks et "häält teha", tuleb kõvasti karjuda. Kuidas laps tegelikult kõlab seda võib teada saada vaid kandle abil! Pealegi on väikekandle mänguvõtted jõukohased nii suurele kui väikesele. Käisin muusikakasvatavate täiendusseminaridel Pärnus ja Tallinnas. Enam täpselt ei mäletagi kus konkreetsemalt. Igatahes kutsusid mind kogunemistele-seminaridele Els Roode, Tuule Kann, Celia Roose ja Kristjan Torop. Läksin ja rääkisin. Näitasin tolleks ajaks valminud proovipille.

3. Kes olid oma heade mõtetega abiks?

Peale eelmises lõigus mainitud tegelaste (Tuule Kann mõtetega, Els Roode energiaga, Celia Roose rahvamuusikaarmastusega, Kristjan Torop toetava naeratuse ja mõtliku

pilguga) ka Igor Tõnurist ajaloolise informatsiooniga, Jaan Sööt, ideest meeletult innustunud – pani kokku ja tõlkis esimese tuhande kaheksa kandlega kaasa läinud väikekandle mänguõpetuse vihiku (tema korraldas ka nende trükkimise Tartu Heidemanni trükikojas) ning Heldur Kõiv ja Roland Püvi tehnoloogilise informatsiooniga (olid Tallinna Klaverivabriku kandlemeistrid). Kõik nad innustasid mind ettevõtetud projekti põhjalikult lõpule viima. Ideest – pakendini.

2. veebruaril 1990.a. toimus nõupidamine milles osalenud Jaan Sööt, Igor Tõnurist, Els Roode vaatasid vahepeal valminud pillide näidiseid ja otsustasid

- Tagumine ots kõrgemaks
- Kõlalaua ava tahapoole
- Kõlalauale teha sisselõige virblite poolsesse otsa
- Proovida kaare diameetrit 40 mm
- Proovida nigrosiiniga mustaks teha (et oleks “vana”välimusega)
- Häälestusvõtme idee arendamine

4. Ajaloolises plaanis vaadata sellele ajahetkele tagasi, siis ei olnud veel iseseisvat Eesti Vabariiki. Kindlasti tuli kulutada erinevate võimukoridoride uksi, kelle õlul lasus see ülesanne?

Asju ajasin mina. Kohaliku Tööstuse Ministeeriumiga, kuhu Tallinna Klaverivabrik tol ajal kuulus. Konstrueerimis- Tehnoloogi Büroole pidin tegema põhjenduse ja toomisse rakendamise “õigustuse”. Kui terviklahendus oli valmis esinesin 28. märtsil 1990.a. Kunstinõukogu komisjoni ees, kes kiitis idee heaks ja juhtis tähelepanu nüansile – kas kandlekese hind 75 rubla pole mitte väike! Saapad maksid tol ajal sama palju! Etalon kinnitati 25. aprillil 1990.

5. Milline(sed) pill(id) võeti eeskujuks?

Juba eespoolmainitud muuseumides ning Sibeliuse Akadeemias nähtud pillid ja lõpliku kuju sai pill Teatri- ja Muusikamuuseumi kogus oleva kuuekeelse kandle eeskujul (Kaarama 1890, Loogna vallast EÕS kogusse 1892.a.). Pilli lõpliku lahenduse töötasin välja koondmudelina - tera siit, teine sealt.

6. Milline oli esimene pill, millal ta valmis?

- Muuseumipilli koopia

Kaarama 1890, Loogna vallast EÕS kogusse 1892.a

- Juba mugandatud ja kohandatud variant vabriku võimalusi silmas pidades
- Proovipartii – 50 pilli märts 1990.a.

Suurem osa neist läks Els Roode käsutusse.

Esimesed pillid olid kõik tumepruuniks peitsitud ja puuvirblitega.

7. Millal alustati tootmist?

Mai 1990

8. Kas esimesed valminud pillid on identsed viimaste valminud pillidega? Mille poolest nad erinevad?

Esimesed pillid tehti puuvirblitega. Hiljem läksime üle metallvirblitele, millede häälestuskindlus on pikemajalisem.

9. Mitmekeelseid ja millises helistikus on Tallinna Klaverivabrik väikekandleid valmistanud?

Väikekandleid on valmistatud vaid kuuekeelsetena ja soovitanud oleme me neid häälestada diatooniliselt, vastavalt soovile häälestades pikema keele esimese oktaavi “re” ja “sol” vahele.

10. Enamus pille on jäänud Eestimaale ringlema, aga minu kõrvu on juhtunud ka kuuldus, et mõningad pillid on toodetud Eestist väljapoole. Oskad sa seda mõtet kommenteerida ja kui sul täpseid andmeid, siis oleks veel parem.

Neid on viidud kingituseks Saksamaale. Mäletan üht tehingut 30 pilli ostuga.

11. Kui palju on vabrik üldse väikekandleid kokku tootnud?

Minul kahjuks puuduvad väga täpsed andmed, kuid arvan neid olevat ca 1500-1700

12. Miks lõpetati tootmine?

Kohale jõudis kauaoodatud kapitalism.

Tegu on tehtud ja kannel elab edasi. Saaremaal Leisis on juba väike traditsioonidega kannelde valmistamise laager. Indrek Roosi on minuga mitmeid kordi vestlemas käinud ja teeb missioonitundega tööd Vanalinna Hariduskolleeegiumi töökojas, Kandlekojas toimetab Rait Pihlap suure entusiasmiga ja Raivo Sildoja meisterdab neid ka jõudumööda. Kui hästi järele mõelda - on see parim saatus, mis minu tööle osaks on saanud ja edasi arenenud. Esimesed tänud sain ma sõnatult, Tuule Kanni lasteansambli esinemiselt. Väikesed olid “pillist üle”. Nad ei vaadanud kramplikult keeltele, vaid mängisid pilli nagu tõelised pillimehed – suhtlesid publikuga ja vahetasid omavahel naeratusi, ise samal ajal pilli sõrmitsedes. Suur tänu selle eest Tuule!

Kiri saabunud 12.aprill 2005

Et sel kevadel saab mööda 5 aastat Tuule ja Siimu kandle valmimisest, siis tore numbrimäng tekib kogu kannelde arvuga (55), mis VHK seinte vahel seipitsetud.

(1999/) 2000: **2 kannelt** - Tuule, Siim Rikker; mõl. 7-keelsed

(2000/) 2001: esimene joonistamistöo ERMis

2001/ 2002: eraldi kandletegemise ring (seni tehti puidutööringis); Saaremaa kursusest innustununa sai kõik vastu võetud, kes teha tahtsid - töökahes grupis;

alustajaid rohkem, valmis **23 kannelt**. Enamik 7-keelsed, G- ja D-duur umbes pooleks. Enam kui 7-keelsed: Raivo Stern - 12-keelne, Astra Kütt - 11(?) - keelne, Maarja Sarv - 9keelne; Tuule 8-keelne

2002/ 2003: valmis sai **8 pilli** kandleringis, **3 õpilasteringis** (kolm 4. klassi poissi);

6-7keelsed, G/D-duur; üks gusli tüüpi 9(?) - keelne.

2003/2004: valmis **4 kannelt**; rõhk oli hiiukandlel, kuid päris valmis ei saanud neist ükski (alustajaid 5);

õpilaste (3.kl) valmistatud (varem alustatud kannelde lõpetamine) **2 G-duur pilli**;

2004/2005: **kandleid** valmis **10** (3 g-duur, 7 d-duur), hiiukandleid 2; **õpilaste** kandleid puidutööringis **3**;

LISA 10 Seoses minu diplomitööga palun vastata järgnevale küsimustikule. Kui sa ei soovi mõnele küsimusele vastata, võib soovi korral jätta vastamata. Palun saata küsimustik koos vastustega hiljemalt 26.märtsiks 2005 aadressil – hellesuurlaht@hotmail.ee

Laagrikorraldaja küsimustik 2005. Koostanud – Helle Suurlaht

1. Millal, mis ajendil, tekkis mõte korraldada kandlemeisterdamise laager?
2. Kas olete varem pärimusmuusikaga seotud laagreid korraldanud? Milliseid?
3. Kas laagril on oma nimi?
4. Kes on laagris osalejateks ja kellele on laager orienteeritud? Kohalikule rahvale, väljakujunenud sõprusringkonnale, üle-eestiline, rahvusvaheline.
5. Kuidas levitate laagri kohta infot? Reklaam meedias? Internetis? Posti teel? suulisel teel?
6. Kas iga laagris osaleja maksab laagriosavõtumaksu? Kas laagril on toetajaid?
7. Kas laagriosavõtumaks on kõigile soovijatele taskukohane?
8. Kas laagriosavõtumaks on igal aastal enam-vähem ühesugune? Kui ei, siis miks?
9. Kas laagris toimuvad meisterdamised ja õpitoad kujunesid välja kohe esimesel aastal? Või ajapikku?
10. Kas järgmistel aastatel on sinna toimunud juurde lisandusi või hoopis harvenemisi?
11. Laagri toimumisaega valides arvestasite:
 - Kohalike kultuurisündmustega
 - Teiste analoogsete laagritega
 - Väljakujunenud toimumisaega
 - Teiste pärimusmuusikaüritustega Eestis
 - Ei arvestanud midagi
12. Laagri kestvus – kindlaks määratud? Aastate jooksul välja kujunenud?
13. Kas laagris toimub kontserte, väljasõite või temaatilisi õhtuid? Nimeta.
14. Milliseid tegevusi lisaks pillimeisterdamisele saab veel laagris teha?
15. Kas pillimängu õppimine tunnis on laagri orgaaniline osa?

16. Mille alusel valisite laagrisse õpetajad? Miks?
17. Kust saab laagris osaleja pilli algmaterjali – puupaku?
18. Pillimeisterdamise juures vajaminevad töövahendid on kohapeal või?
19. Pilli juures vajaminevad materjalid – keeled, virblid ja kandlepulk , kust neid saab?
20. Kas on meisterdamisega seoses juhtunud äpardusi või õnnetusi?
21. Kas oma kandlekuju ja keelte arv pillil on igäihe oma valida? Või on mõningaid soovituslikke nõuandeid õpetaja poolt antud, mida tuleks järgida. Millised pillid on eeskujuks?
22. Kui pillid on valmis – kas toimub ühine pillide sissemängimine või õnnistamine või loitsimine?
23. Kuidas laagrilised ennast laagris tunnevad?
24. Kas töö on raske, kuidas on vaimne pinge laagrilistel?
25. Kas peale n.ö. organiseeritud tegevuste toimub ka spontaanseid musitseerimisi?
26. Kas laagrilised õpetavad lugusid ka üksteisele omavahel?
27. Kas on laagris inimesi, kes on endale varem mõne pilli meisterdanud?
28. Küsimustiku täitja andmed – millise laagri korraldaja, ees – ja perekonnanimi, sünnikoht, elukutse v. peamine tegevusala, haridus, praegune elukoht ja kontaktandmed

Täna vastamast.

Kasutan andmeid uurimuses “Folklooriliikumine ja väikekannelde meisterdamise taaselustamine 20.saj. lõpul ja 21.saj. algul”.

Kas ma võin avalikustada need andmed täpselt laagri omistatud nimega?

Tervitades ja jõudu soovides

Helle Suurlaht

LISA 11 TABEL 1

Sõna kannel – pilliga ja pillimängijaga seotud seletused

1. vanim on viiekeelne kannel	Eesti Entsüklopeedia 1934, Eesti Nõukogude Entsüklopeedia 1989, Esivanemate varandus 1993
2. tüüpiline kannel on trapetsikujuline puumold eritükist kõlalauaga	Eesti Entsüklopeedia 1934, Väike Entsüklopeedia 1938, Eesti Keele Mõisteline Sõnaraamat 1958, Eesti Nõukogude Entsüklopeedia 1989, Esivanemate varandus 1993, Eesti rahvakultuuri leksikon 1995, Etnograafia sõnaraamat 1995
3. trapetsikujuline puust kõlakastiga	Eesti Kirjakeele Seletussõnaraamat 1992
4. ... kõlakast õõnestatud kuuse-, vähem männi vm. puust...	Eesti rahvakultuuri leksikon 1995
5. vanim kannel oli ilma kõlalauata lahtine mold	Eesti Entsüklopeedia 1934
6. vanem tüüp, mollikujuline puust õõnestatud	Eesti Nõukogude Entsüklopeedia 1971
7. ... viie jõhvkeeleaga ...	Eesti Entsüklopeedia 1934
8. ...kuue-seitsme (varem viie keeleaga)	Eesti Nõukogude Entsüklopeedia 1989, Esivanemate varandus 1993, Eesti rahvakultuur 1998
9. ...soolest, jõhvist või messingist keeleaga ...	Esivanemate varandus 1993, Eesti rahvakultuuri leksikon 1995
10. ...kuus-seitse traatkeelt..., ... kuue-seitsme keeleaga...	Eesti Entsüklopeedia 1934, Väike Entsüklopeedia 1938, Eesti Keele Mõisteline Sõnaraamat 1958, Eesti Nõukogude Entsüklopeedia 1971, Eesti rahvakultuuri leksikon 1995, Etnograafia sõnaraamat 1995

11. keeled kinnitati laiemas otsas puust keerdpulkade (virblite) külge, kitsamas otsas seoti puust või rauast varda külge.	Esivanemate varandus 1993, Eesti rahvakultuuri leksikon 1995
12. vanemal kandlel paiknesid keeled kiirjalt	Esivanemate varandus 1993, Eesti rahvakultuuri leksikon 1995, Etnograafia sõnaraamat 1995
13. ...keeled, mis olid häälestatud mollastmiku toonika ja dominandi vahelisele alale (näit. g,a,b,c,d)...	Eesti Entsüklopeedia 1934
14. ainult Eestis kasutusel olnud keelpill	Esivanemate varandus 1993, Etnograafia sõnaraamat 1995, Eesti rahvakultuur 1998
15. arvatavasti Lääne-Aasia päritoluga rahvuslik muusikariist Ida – Baltikumis, nii soome soost kui ka balti rahvail	Eesti Entsüklopeedia 1934, Väike Entsüklopeedia 1938,
16. muistsel ajal läänemeresoome ja balti hõimudel (soome <i>kantele</i> , läti <i>kokle</i> , leedu <i>kanklis</i>) ning levis naabrusse slaavlastele (gusli)	Eesti Nõukogude Entsüklopeedia 1971, Eesti Nõukogude Entsüklopeedia 1989, Eesti rahvakultuuri leksikon 1995
17. Läänemeremaade rahvuslik keelpill	Eesti Kirjakeele Seletussõnaraamat 1992
18. ...Setud kasutasid venepärast kandle-tüüpi, millel oli eriline kõlalaua pikendus ehk laba..., ... kõla suurendamiseks ja käe toetamiseks, nagu loodevene gusli	Eesti Entsüklopeedia 1934, Esivanemate varandus 1993, Eesti rahvakultuuri leksikon 1995, Eesti rahvakultuur 1998
19. ... mängitakse sõrmedega või pilpaga (plektrumiga)	Eesti Entsüklopeedia 1934, Väike Entsüklopeedia 1938, Eesti Keele Mõisteline Sõnaraamat 1958
20. ...sõrmedega mängitav...	Eesti Kirjakeele Seletussõnaraamat 1992
21. ...mängimisviis oli akordiline (üle keelte tõmmati parema käe sõrmega, vasaku käe sõrmedega kaeti keeli, mis ei	Eesti Nõukogude Entsüklopeedia 1971

tohtinud kaasa heliseda)...	
22. ...nõndanimetatud akordilise mänguviisi puhul kaeti ühe käega keeled, mis ei pidanud helisema, ja teisega (harilikult paremaga) võeti vabadel keeltel akorde, mille ülemistest helidest moodustus meloodia. Nii mängisid vana tüüpi kannelt setud.	Eesti Nõukogude Entsüklopeedia 1989, Etnograafia sõnaraamat 1995
23. ...vanem kannel kadus tarvitusest 19.saj., püsidis kõige kauem Saaremaal ja eriti Setumaal...	Eesti Nõukogude Entsüklopeedia 1989, Eesti rahvakultuuri leksikon 1995, Etnograafia sõnaraamat 1995
24. kandlemängija kui isik - kanneldaja – kandlemängija, kandlelööja;	Sünonüümisõnastik 1991, Õigekeelsussõnaraamat 1999
25. kanneldaja - kandlemängija	Õigekeelsussõnaraamat 1984, Eesti Kirjakeele Seletussõnaraamat 1992, Sünonüümisõnastik 1992,
26. kandle-lõja, kannelnik	Eesti-Saksa sõnaraamat 1893
27. kannelt mängima - kanneldama , kannelt lööma	Eesti-Saksa sõnaraamat 1893, Sünonüümisõnastik 1991, Sünonüümisõnastik 1992, Eesti murrete sõnaraamat 1999
28. kannelt mängima- kanneldama	Eesti Keele Mõisteline Sõnaraamat 1958, Õigekeelsussõnaraamat 1984, Eesti Kirjakeele Seletussõnaraamat 1992, Väike Vormisõnastik 1992
29. kannelt helistama	Eesti Kirjakeele Seletussõnaraamat 1992
30. kannelt löma v. pesmä	Eesti-Saksa sõnaraamat 1893, Eesti Keele Mõisteline Sõnaraamat 1958
31. kannelt ajama	Eesti-Saksa sõnaraamat 1893, Eesti Keele Mõisteline Sõnaraamat 1958, Eesti murrete sõnaraamat 1999

32. vanemast kandlest ei ole teateid	Etnograafiline sõnastik 1925, Õigekeelsussõnaraamat, 1999
33. keelpill, kodusel teel valmistatud populaarne rahvapill	Etnograafia sõnaraamat 1995

Sõna *kannel* pillinimetused

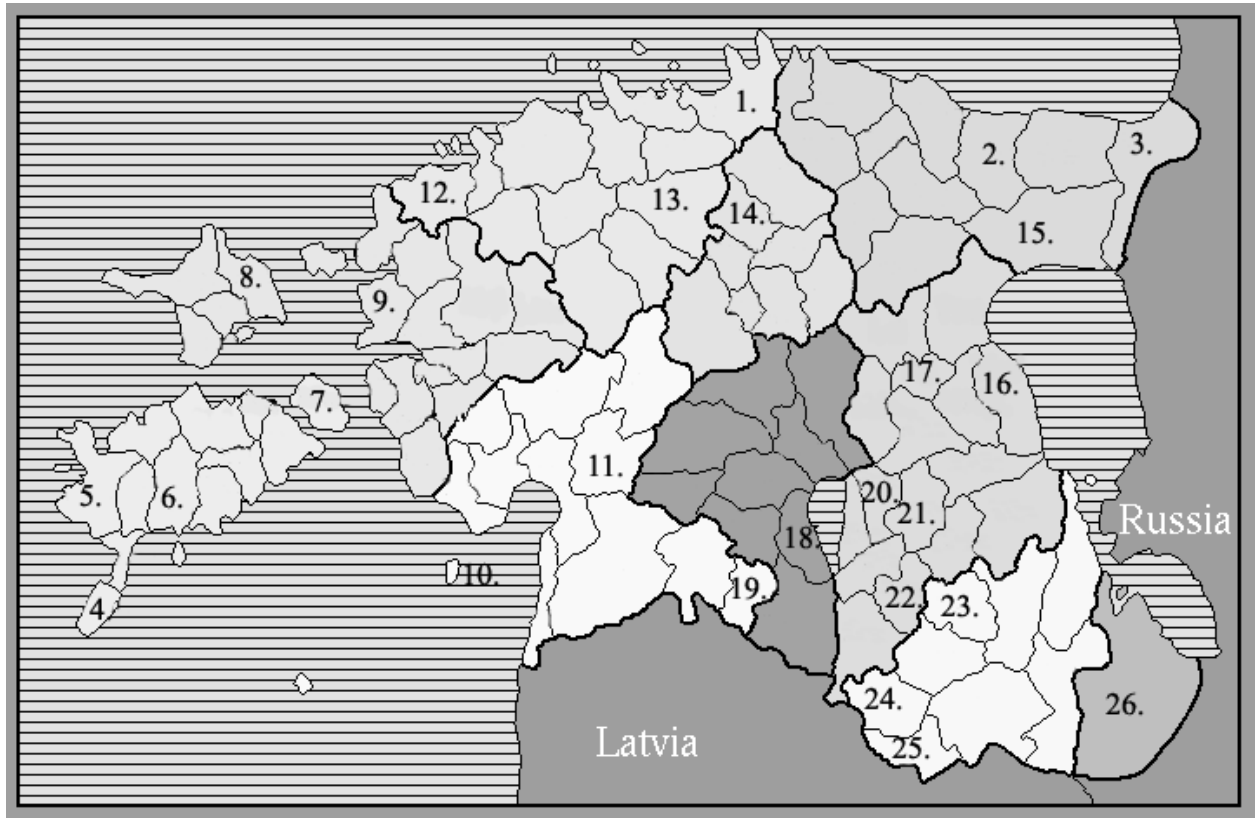
1. kannõl	Võro-Eesti synaraamat 2002
2.sõrme-kannel, sõrmedega mängitav	Eesti-Saksa sõnaraamat 1893, Eesti Keele Mõisteline Sõnaraamat 1958
3. nopikannel, teat. vanemaaegne kaheksa keelega kannel Pühalepa khk-s	Eesti Keele Mõisteline Sõnaraamat 1958
4. traatpill – raadpill Krk	Eesti Keele Mõisteline Sõnaraamat 1958
5. keelpill - kannel, kandel, kandle	Eesti Keele Mõisteline Sõnaraamat 1958, Õigekeelsussõnaraamat 1984, Väike Vormisõnastik 1992, Eesti murrete sõnaraamat 1999, Õigekeelsussõnaraamat 1999
6. kannel, eesti rahvapill, eesti kannel	Eesti Nõukogude Entsüklopeedia 1971, Eesti Nõukogude Entsüklopeedia 1989 Sünonüümisõnastik 1992
7. kannel, populaarne rahvapill	Esivanemate varandus 1993
8. kandleheli	Õigekeelsussõnaraamat 1999
9. hiiu kannel = vibukannel poognaga mängitav kannel	Õigekeelsussõnaraamat 1999
10. hiiu kannel – poognaga mängitav kolme-nelja keelega eesti rahvapill	Eesti Kirjakeele Seletussõnaraamat 1992
11. kandlekeel, kandlelugu	Väike Vormisõnastik 1992, Õigekeelsussõnaraamat 1999
12.kandlekeel, kandlekere	Eesti Keele Mõisteline Sõnaraamat 1958
13. kannelsepp = kandlemeister	Õigekeelsussõnaraamat 1999

Sõna *kannel* rahvapärased nimetused

1. Püstkannel (harf), kannel (harf)	Eesti-Saksa sõnaraamat 1893, Sünonüümisõnastik 1992
2. Vanakreeka kannel (lüüra)	Eesti Keele Mõisteline Sõnaraamat 1958, Sünonüümisõnastik 1992
3. käzi-kannel (kitarr), käsikannel	Eesti-Saksa sõnaraamat 1893, Eesti Keele Mõisteline Sõnaraamat 1958
4. kige-kannel (poognaga mängitav)	Eesti-Saksa sõnaraamat 1893, Eesti Keele Mõisteline Sõnaraamat 1958
5. vibukannel, wibukannel (poognaga mängitav)	Eesti-Saksa sõnaraamat 1893, Eesti Keele Mõisteline Sõnaraamat 1958, Sünonüümisõnastik 1992
6. su-kannel (parmupill)	Eesti-Saksa sõnaraamat 1893
6. suukannel, suutrumm	Eesti Keele Mõisteline Sõnaraamat 1958
7. tuulekannel	Sünonüümisõnastik 1992, Õigekeelsussõnaraamat 1999
8. tuulekannel – tuule toimet helisevate keeltega kõlakastike maja välisseinal, Aiolose harf; tuulekell	Eesti Kirjakeele Seletussõnaraamat 2003

Sõna *kannel* teised tähendused

1. kannus- koodi kannus, kannuserihm e.side, 2. kinnitusrihm, 3. koodirihm,	Eesti Keele Mõisteline Sõnaraamat 1958, Väike murdesõnastik 1989, Eesti murrete sõnaraamat 1999
1. kannel, kandle - pael v. kitsas rihm piitsa keele kinnitamiseks piitsa varre külge, 2. piitsanöör	Eesti-Saksa sõnaraamat 1973, Eesti Keele Mõisteline Sõnaraamat 1958, Eesti murrete sõnaraamat 1999
kandlekabel	Eesti murrete sõnaraamat 1999
1. sang, 2. kandlõ, kannõld – korvi v. pangi vang	Väike murdesõnastik 1989, Eesti murrete sõnaraamat 1999, Võro-Eesti synaraamat 2002
1. põllutööriistad	Eesti Keele Mõisteline Sõnaraamat 1958, Eesti murrete sõnaraamat 1999
1. piits	Eesti Keele Mõisteline Sõnaraamat 1958, Eesti murrete sõnaraamat 1999
kandliall – kaenla all vrd. Kandla	Eesti murrete sõnaraamat 1999
1. “Kannel” eesti selts Võrus, asut.1881	Eesti Entsüklopeedia 1934 Eesti Nõukogude Entsüklopeedia 1971, Eesti Nõukogude Entsüklopeedia 1989

KANDLEMÄNGU KIRJELDUSED:

1. `kandle mäng ja `laulu hääl Kuu;
2. akkavad `kanneld `lüöma ehk ajama Lüg;
3. miu pojal olid `kandled ja `lietso pillid Vai;
4. kannelt `mängma, kannelt `lööma Jäm;
5. `mängas `kandlega. paes pole änam `kandle `mängijaid Khk;
6. Kandlimängu sima kostas läbi `vaikuse Kaa;
7. see `olli `arva kui kannel `olli Muh;
8. üks mees olle Haava `körtsis oln ja `mängin kanneld Phl;
9. vanaste mänñiti `kandlid Rid;
10. `Kandlitõ mängäjäsi üsä vähä Khn;
11. `kandlega mängitasse Tor;

12. müno vend, tema `mängis kannelt Ris;
13. läks `kandlega `pulma Kos;
14. ega kannelt tia siin olema `kuúkilgi JMd;
15. mängib ilusast kannelt Iis;
16. timmiväd `kanle `iäle, siädäväd iäled kokko Kod;
17. kõik kevade tämä käenud ja sõrmedega `mängind kanneld Pal;
18. lüü kanneld Trv;
19. kaanel om raad`pil`l Krk;
20. kes pole `opnu, sii ei mõesta kanneld `mängi Puh;
21. topeld elidega kannel, tol `kandlel olliva topeld keele Nõo;
22. `kandlel ei ole ää timm, kannel taht `timmi Ote;
23. kannõldõga mängiti Kan;
24. poisi `mängva `kandliid Krl;
25. ta mäng `kandlõga Har;
26. tä timm `kandlõ `juundõ Se

ZUSAMMENFASSUNG

“Sie bauen sich selbst die Kannel und lernen eigenständig, ohne Hilfe, auf denen zu musizieren”,

hat M.F.Hasse in der II hälfte des 18. Jahrhunderts gesagt, als er die estnischen Instrumentalmusik in den Kreisen Võru- und Tartumaa beschrieb.¹ Ist es möglich, am Anfang des 21. Jahrhunderts in Estland ähnliche Entwicklungen zu beobachten, die vor 200 Jahren von M.F.Hasse beschrieben wurden?

Die gegebene Arbeit behandelt die Wiedergeburt der Tradition – die eigenständige Anfertigung der Kleinkannel - seit dem Ende des 20. Jahrhunderts. Die Anfertigung der Kleinkannel ist mit der folkloristischen Bewegung eng verbunden. Diese Tradition hat sich inzwischen als ein selbständiger Zweig dieser Bewegung etabliert. Die gegebene Arbeit ist der erste gegenwärtige Versuch, das Thema zu behandeln.

Die Kannel – liegende Harfe – ist ein altes, sechsseitiges estnisches Volksmusikinstrument. Über die Geschichte des Instrumentes hat Jaan Sööt in seinem Heft „Kuuekeelne kannel“ geschrieben, das zu den in der Tallinner Klavierfabrik angefertigten sechsseitigen Kannel beim Verkauf mitgegeben worden war.² Ein gründlicher Überblick über die Kleinkannel ist von Igor Tõnurist in seinem Werk „Eesti väikekandle lugu“ gegeben.³

Das Ziel dieser Arbeit ist, das Background der Wiedergeburt von Tradition – die Kleinkannel selbst zu bauen – zu klären und zu erforschen: welche Etappen hatte das Instrument durchzuqueren, bevor das „der Seele“ der Menschen wider mal nahegelegen war. Das Kleinkannel ist ein der älteste Saiteninstrument, durch welchen die nationale

¹ Põldmäe Rudolf. Lisaandmeid eesti talurahva elu kohta XVIII sajandil ja XIX sajandi esimesel poolel. *Kultuuriloolisi vahelugemisi*. Tallinn 1979, lk. 99

² Sööt Jaan. *Kuuekeelne kannel*. Tartu Eesti Rahva Muuseum 1990

³ Tõnurist Igor. *Eesti väikekandle lugu*. *Kuuekeelne kannel*. Zusammengestellt: P.Karras. Viljandi, 2001

Wurzel und Herkunft empfunden wird. Die allgemeine Geschichte des Kleinkannel in Estland und in den Nachbarländer wird im letzten Kapitel der gegebenen Arbeit beschrieben.

Die Hauptlinie dieser Forschungsarbeit liegt in der Rezeption der heutigen Erscheinungen im Gebiet Folkmusik. Ein wichtiger Grund für das Come Back der Folkmusik ist die Folkloristik-Bewegung. Die erste Welle dieser Bewegung fand in den 1960-er/70-er Jahren statt. In Estland sind damals die ersten echt-folkloristische Volksmusik-Ensembles entstanden. Die 1980-er/1990-er Jahre haben dazu nichts Neues beigebracht. Deswegen wird in meiner Arbeit diese Periode ausgelassen.

In den 1990er Jahren ist innerhalb der folkloristischen Bewegung eine Reihe von Unterbewegungen entstanden: Tanz-Vereine, Familien-Clubs, Sommercamps für die Folkmusik, und - das Hauptthema - die Wiedergeburt der Tradition des eigenständigen Bauens von Kleinkannel.

Eine wichtige Rolle in der Popularisierung der Folkmusik haben die Folkmusik-Camps für die Jugendliche gespielt. Dort konnten die Jugendliche Folksinstrumente, darunter auch Kleinkannel, kennen lernen. Das Kleinkannel ist insbesondere für Kinder zum beliebtesten Folksmusikinstrumenten geworden. In den erwähnten Camps wird aber nur gelernt, auf den Folksinstrumenten zu musizieren, deswegen werden sie in meiner Arbeit nicht betrachtet.

Die Produktion der sechssaitigen „liegenden Harfen“ – Kannel – wurde in der Tallinner Klavierfabrik im Jahre 1990 aufgenommen. Über die Entstehung des Instrumenten schreibe ich aufgrund der Erinnerungen von Els Roode und Sirje Voitka. Die Personen, die den größten Beitrag zur Popularisierung des sechsseitigen Kannels und des Musizierens auf dem gebracht haben, waren Tuule Kann, Celia Roose und Piret Pääri. Die Tallinner Klavierfabrik hat die Produktion des Instrumenten im Jahr 1997 beendet. Stattdessen haben vielerorts die selbständigen Meister begonnen, diese Instrumente zu bauen, weil das Nachfragen (darunter auch für andere Folksinstrumente) ständig größer worden ist. In meiner Arbeit werden Meister wie Raivo Sildoja, Roland Suits, Indrek Roosi und Rait Pihlap vorgestellt. Diese Meister sind im ganzen Estland allgemeinbekannt, weil sie jährlich auf dem internationalen Folkmusik-Festival in Viljandi ihre Instrumente auf dem Folksinstrumenten-Markt verkaufen.

Die traditionelle Methode ist es, das Kannel vom einem Holzblock zu meistern (Indrek Roosi), eine neuere Methode dagegen – von verschiedenen Stücken zusammenzustellen (Raivo Sildoja, hat insgesamt 136 Kleinkannel angefertigt). Rait Pihlap hat etwa 300 Kleinkannel gebaut, und dabei so die traditionelle wie auch die neuere Methode benutzt. Den Beispiel für die Entstehung der Camps (seit 2001), wo alle Leute das Bauen von Kleinkannel lernen können, haben die Litauer und die Finnen gegeben. Die Lehrer in diesen Sommercamps sind dieselbe Personen gewesen, die ich oben vorgestellt habe. Neben dem Handwerk wurden in solchen Lagern auch verschiedene Veranstaltungen organisiert, wie Treffen mit den bekannten Persönlichkeiten (Historiker, Naturschützer usw.), Diskussionen, gemeinsames Musizieren. Dabei sind bisher insgesamt 88 Kleinkannel gebaut worden.

Die Kleinkannel werden nicht nur in Sommercamps, sondern auch während des ganzen Jahres in den vielerorts tätigen Zirkel gebaut.

Aufgrund der gegebenen Forschungsarbeit kann ich behaupten, dass die von M.F.Hasse im 18. Jahrhundert geschriebenen Worte gelten für Estland auch im 21. Jahrhundert. Die kleinen Kannel, die offensichtlich schon mehrere Jahrhunderte gespielt worden sind, über die aber sehr geringe schriftliche Zeugen gibt, haben einen Neugeburt erlebt. Der Grund dafür war die kulturökologische Bewegung, ein Teil deren auch die folkloristische Bewegung gewesen ist. Eine Ideologie, die die beschriebenen Entwicklungen ermöglicht hat, ist von dem Staat unterstützt, und entspricht auch dem Zeitgeist. Den nationalen Nachlass zum Bewusstsein zu bringen, eigene Wurzel und Geschichte zu kennen – das ist alles wichtig, um in unserer übereiliger Welt gewisse Unterstützung für das Weiterleben zu bekommen.

Also, ein alter Folksinstrument ist zu seinem Volk zurückgekehrt.